

ΣΤΟ ΠΛΟΙΟ ΜΟΥ

Μικρό μου πλοίο, στὰ πέλαα τὰ τετράπλατα
Μὲ δεξιοσύνη ἀρμένιζε
Ἐγὼ ν' ἀρούζω σὲ λιμάνι ἀπάγεμο
Μὰ μέρα θέλω ξάστερη.

Κὼ νάναι τὸ λιμάνι ὠραῖο ἐπόθησα,
ἔιτε μὲ πλοῖα ξαρμάτωτα,
Ποῦ σὰ λόγγος γυμνὸς θάν' εἰ κατάρτια τους,
Ἐἴτε τελείως παντέρημο.

Πισιὰ μετὰφερέ με, ὦ πλοῖο, τὶ ἀλίμονο !
Τὸ κοῖτος δὲς τὸ ἀκάθαρτο,
Πῶς λιμασμένο πίσω ἀπὸ τ' ἀλλάκι σου
Παραφυλάει γιὰ μέναγε.

Κοῖτα ποῦ ἀσκώνει τὸ χοντρό μουσοῦδι του
Μὲ τ' ἀστραφιὰ ματάκια του,
Κι' ἀνοιγοκλεῖ σὰν ἄβυσσο τὸ στόμα του
Πιὸ κάτω ἀπ' τὸ πηγούνι του;

Καθὼς σκυλιοῦ κουφάρι ποτισοῦντριφτου,
Ποῦ ἀπ' τὴν ἄρμη τῆς θάλασσης,
Ἐνῶ βρομάει, ἀσπρίζει ἀναγλυτισιάρικα,
Θὰ χάφτει τὸ κουφάρι μου!

ὦ! τί φοιχτιὸ . . . καὶ γὰ τὸ φέρνει ἡ σκέψη μου
Πὼς εἶσαι εὐκολοσύντριφτο! . . .
Μισοστρατὶς ἄς εἶταν τὸ ταξειίδι μου
Νὰ μὴν κοπῆ, τί σκιάζομαι.

Μὰ πές μου, ἀλήθεια, πές μου, πόθε ἐκίνησες;
Ἐδῶ ποῦ πᾶς πῶς ἔφτιασες;
Ποῦ τάχα πᾶς βαρκοῦλα μου ἀπὸ τ' ἄγνωστο,
Σ' ἐν' ἄγνωστο ἀρμενίζοντας;

Καὶ τάχα ποῦ, μὰ ποῦ θάναι τὸ ἀπάνεμο
Λιμάνι ποῦ ἐλαχιάρισσα:
Ἄχ! ποῖος θὰ δώσει ἀπάντηση; Τρογύρω μου
Μουγγὸ τὸ κῆμα ἀπλώνεται!

Τάχα ἀπὸ μὴν ἡμέρα ἐβγήκες ἄσωστη,
Ἡ ἀπὸ τυχηρὰ ἐνειρόφερτη,
Κι' ὡς ἡ ψυχὴ τοῦ ὀνείρου της ἐχύθηκες
Στὴ μαγικὴ τὴν Ὑπαρξῆ;

Τάχα εἶσαι τέκνο ἀρχῆς, εἴτε ἀκαιάπαντα
Ἄπὸ μὰ σ' ἄλλη θάλασσα
Σ' ἀχρογιαλιὲς ἀράξεις ὀνειρόστητες,
Μὲς στὸ ἄπειρο ἀρμενίζοντας;

Κι' ἂν εἶν' ἔτοι, τί πλιὰ μὲ μέλει ἐμένανε,
Ἄν τὸ ταξειίδι μου ἄξαφρα
Κάπου κοπεῖ; Τί ὀρέγομαι τὸ ἀπάνεμο
Λιμάνι; Γιατὶ σκιάζομαι;

Ὁραῖο κανεὶς κάθε λογιῆς γὰ χαίρεται
Συγκίνηση, διαβαίνοντας . . .
Τ' ἀψιὰ τὰ εἴγη ὀρέγομαι πλεύμενο,
Τράβα κατὰ τὰ κύματα . . .

ΓΕΡΑΣ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ

ΣΤΡΟΦΕΣ

Α.

Θαμπὴ διαβαίνει ἐνὸς καιροῦ ἡ Δύση
κ' ἕνας Κόσμος χλωμὸς αἰγοπεθαίνει.
Ἀρχόντοι ἔτοι πεθαίνουν ξεπεσμένοι
ἀμοιρολόιτοι, ἄκλαφτοι. Νὰ φιλήσῃ
τὰ χεῖλια τους στερονὰ δὲ γέρνει στόμα
γιατὶ σφραγίζει τὴν ὄψη τους τὸ αἷμα.

Β.

Νεκρὲς οἱ Ἀρετὲς καὶ σκλάβα ἡ Ἀλήθεια
κι' ἄνομοι οἱ νόμοι. Κι' ὦ Δικαιοσύνη,
σιτὴ ζυγαριὰ σου ὄγκος κρίματα πλήθια
κι' ἀπλώθηκε χέρι ἄπονο μπροσιὰ σου
κι' ἄδειασε τὰ βασιὰ τὰ κρίματά σου
μεσ' αἰῶν παθῶν τὸ φλογερὸ καμίνι.

Γ.

Πέλαγο ὁ πόνος, δίχως ἄκρη ἢ θλίψη·
ἀπὸ παιδιῶν καὶ γυναικῶν χεῖλια
πετάχτηκε ὡς τὸν οὐρανὸ ἢ βλαστήμεια
—ἄφροσμα ἐνὸς τυφλοῦ θυμοῦ—κι' ἢ πίστη
ράγισε· καὶ σκληροὶ κι' ἀντασιασμένοι
τῆς σβύσαν ὄλα τὰ κεριά οἱ ἀνέμοι.

Δ.

Κ' ἐκεῖ πὸν ἢ ψαλμωδία σὰ λιβάτι
ἀνάβαινε κι' ἢ προσευχὴ ἕνας θεῖνος
ξέσπασε βαθῶς κι' ἄγριος. Τὰ ὑμνολόγια
κατάρεις γένησαν καὶ μοιρολόγια...
"Αβυσο ἢ Γῆς" ἢ Ἀμαρτία λιμάνι
κ' ἕνας φάρος μᾶς σέβρει ἐκεῖ τὸ μῦθος.

Ε.

Θαμπὴ διαβαίνει ἐνὸς καιροῦ ἢ Δύση
κι' ἕνας Κόσμος χλωμὸς ἀργοπεθαίνει
τοῦ νικημένου αἰῶνα τὸ στεφάνι
ἀγέλαστη μοῖρα ἐγδοκίμητα ὑφαίνει
ἀπὸ χλώρη ματόβρεχτη. Δὲ φτάνει
τὸ μόλεμα ποτάμι νὰ ἐξαγνίσει.

ΣΤ.

Ξέχειλη ἢ δακρυχόη. Κι' ἄς μὴ ζητάει
κανέναν μῆτε ἤχο μῆτε τραγοῦδι!
Μαδημένο κάθε καρδιά εἶν' λουλοῦδι
κι' ὁ ἤχος σκίζει τὰ σιγήθεια καὶ ξεσπάει
σπάρασμα καὶ κλαυμὸς. Μαζαρισμένοι,
κράζουν τὰ χεῖλια, οἱ νεκροί, οἱ λητρωμένοι.

Ζ.

Ὁ κόσμος στοιχειωμένο κοιμητήρι
καὶ κοιμητήρι κι' ἢ καρδιά τ' ἀνθρώπου.
"Γρημοὶ οἱ κάμποι κι' ὁ σκαφιῶς ξεχνάει
τ' ἀλέτρι του καὶ σπέρνει τὸ αἷμα, ὄλου
ἴσπερνε ἰδρό. Ζητιάνια ἀντιπερνάει
κι' ἢ ἀγάπη καὶ δὲν βρῖσκει ἀκοιμιστήρι.

Η.

"Αστραψε σιτὸ τρισκόταδο ἕνα χέρι
γιγάντιο καὶ βρεθῆκανε γραμμῆνα
γραμμῆνα πύρινα καὶ τὰ σφιγμένα
τὰ μύρια σιόματα "Ελεος Πατέρα!
ἔκουζαν κι' ἀποκρίθηκε τ' ἀγέρι
"Κατόρου σιτῆς ἀνομίας τῆ χώρα!"

Θ.

"Αρχοντιας στέκει ὁ φεύτης καὶ προστάζει
ὁ δόλιος· κι' εἶν' ὁ δόλιος τῆς θυσίας
ὁ ἀμνός· κι' ὅ,τι λάμπει κι' ὅ,τι φανιάζει
γέννημα ἀμυριωλό. Τῆς τιμωρίας
ἢ ὄρα φτάνει κι' ἀνήμερο ἕνα κῆμα
τοῦ ἄχαρον τοῦ καιροῦ ἀνοίγει τὸ μνήμα.

Ι.

Βάρβαρη ἢ ὀργή μου καὶ σκληρὸς ὁ στίχος.
"Ημαρτον θεά! Πανίερη τῆ λέρα
ἄγγιξαν χέρια βέβηλα. Κι' ἐγίνει
ὄργανο τῆς βλαστήμιας μου κι' ὁ ἤχος.
Μ' ἄμοιρο ἀποπαῖδι ἄχαρης μᾶς Μοίρας
ἄγριος ὁ ἀνθρώπος, θεά, δὲν τὸν γυλῆνη!"

Θαμπή ἐνός καιροῦ διαβαίνει ἡ Λύση
 κι' ἀφρονγκράζεται ἡ Γῆς, "Ένας παιᾶνας
 αὐριο πέρα καὶ πέρα θ' ἀντηχήση
 καὶ θὰ ξεπνήση ὁ μυθικός Τιτάνας
 — τὸ τέκνο τῆς ὀδύνης — γιὰ νὰ στήση
 τῶν δυνατῶν καὶ τῶν ὠραίων τῆ πίστη.

Τραπέζι, XII-1947

ΣΤΑΒΡΟΣ ΚΑΝΟΝΙΑΗΣ

ΟΙ ΟΔΗΓΗΤΡΕΣ

Μεθυσμένες οἱ Μοῖρες, πρὶν πενήσει ἡ ψυχὴ μου,
 Στὸν ἀνθόσπαρτο κάμπο τῆς ζωῆς μ' ἀπαντήσαν·
 Κι' ὡς μὲ σίμωσαν ὄλες καὶ μὲ φίλησαν ὄλες,
 Τοὺς χυμοὺς κάποιου ἀνθοῦ μὲ ποτίσαν.

Ἀνθοφόρο μὲ πῆραν τραγουδώντας οἱ Μοῖρες
 Τῆς ζωῆς τὸ τραγούδι καὶ δυὸ τρεῖς μὲ ὀδηγᾶνε!
 Στῆς ζωῆς τὸ τραγούδι κλίνουν τ' ἀνθη βρεγμένα,
 Κι' ὅσοι πιῶν τῆ δροσιά τους, ποτᾶνε.

Ποῦ μὲ φέρνετε, ὦ Μοῖρες; Πῶς σὰς λέν; Καὶ ποῖς εἶσαι;
 — Πόθον κα' ὄνειρων φάιτρες, δίχως ἔλεος καὶ τύχη,
 Στὸν ἀπόδροσο κάμπο τῆς ζωῆς σὲ ὀδηγᾶμε . . .
 Καὶ μᾶς λέν: Πίκρα, Ἀνάμνηση, Θλίψη!

Α. ΜΑΜΜΕΛΗΣ

ΑΠ' ΤΟΝ ΔΙΑΥΛΟ (1)

ΛΕΛΟΥΔ

Κρίνο ὁ λαιμός σου
 καὶ τριαντάφυλλο ἠλιόλουστο
 τὸ μάγουλό σου,
 Τὰ δυὸ σου ἀφτάκια εἶνε ροδόφυλλα·
 τὰ μαλλιὰ σου
 μαῦρο βελούδο·
 ἡ φῶρα ἔληά σου
 λαχταράει τὸ φιλί μου, Λελούδο!

Τὰ μάτια σου φοβᾶμαι
 τὰ σκοτεινὰ σὰ μὲ κοιτάζουν·
 — τὰ μάτια σου σὲ θέαται ποὺ ταιριάζουν
 νὰν τὰ φιλήσω.
 Πᾶμε
 τὸ ἀργυρὸ τὸ νεράκι νὰ κολίσω
 τῆς πηγῆς στοῦ κορμιοῦ σου ἐκεῖ τὸ θάμα!
 Τόχω στὴν Ἀφροδίτη τάμμα
 σὶ βωμό της μπροστὰ νὰ σὲ φιλήσω.

Τοῦ Μαθουσαῶλ ἂν ζοῦσα ἐγὼ τὰ χρόνια
 λίγα γιὰ νὰ σὲ ἕμνω θαρσῶ πὼς εἶνε.
 Στῆς ἡδονῆς τὸ κάμα γῦρε, κρῖνε,
 κι' ἄκου σιῆ ρεμματιὰ τὰ γλυκὰ ἀηδόνια . . .

1. Ἀρκετὰ ποιήματα τραγουδιῶν.

Μὲ φιλιὰ φλογερὰ θὰ πιπιλίσω
τὸν ἀνθὸ τοῦ κορμιοῦ σου
καὶ μὲ τὰ χρυσᾶ μῆλα τοῦ ἀστηθιοῦ σου
θὰ παίζω, θὰ γελάσω, θὰ γλεντίσω!...

"Ἐλα, εἶνε Μάης· ξαναγεννιέται
κάθε λουλοῦδι
μὰ σ' ἴς ὁμορφιὲς κανένας δὲ σὲ φτάνει.
Κάθε ἀγγελοῦδι
σιὸ δινίβα σου, Δελούδω, ἀποτραβιέται.

Τὸ κοντιλογραμμένο σου ποδάρι
φιλοῦν' οἱ ἀνθοὶ
γένεοντίας μὲ περίσσια χάρι·
κάθει πὸν πατᾶς πειὸ ὠραῖο ἀνθεῖ,
πειὸ ὠραῖο κι' ὅποιο φιλήσεις παληκάρι!

ΔΙΑΚΑΛΑ

Κλειστή, καρδιά, σιὴ σνεφιὰ κι' ἀνοίγεις μπρὸς σιὸν ἥλιο
σὰ ρόδο : Φῶς ἢ ὁμορφιὰ καὶ φῶς χύνει ἐντός μου
διαν ξανοίγω ἡλιόλουστη καὶ ὁμορφην ἡμέρα.

Καὶ τὰ πουλιὰ πὸν κλαιδοῦν γὰ κλαιδοῦν ἐντός μου
θαρρῶ, καὶ γὰ γλυκοτηρῶ τὴν πλίσση δὲ χορταίνω.
Κάθε σου ἀνθὸς, περβόλι μου, καὶ κάθε πρασιτάδα
θαρρῶ πὸς μέσ' σιὰ σπλάχνα μου κι' ἀνθίζει, λουλουδίζει...

"Ὡς κι' ὁ γαλάζιος οὐρανὸς πέλασ γιὰ μὲ εἶν' οὐράνιο
πὸν ὀλόχαρες οἱ σκέψεις μου ἀνάερα ταξειδεύουν.

"Ὅλα εἶνε φῶς—σ' ὅλα φωτὸς χυμέν' εἶνε ἀρμονία
κι' ὅλα ὁμορφη, κι' ὅλα ἦουχα, κι' ὅλ' ἀποχωνωμένα, —
μαχμούρικα, τεμπέλικα πὸν ἀπορροσφᾶν τὸν ἥλιο....

ΣΤΗΝ ΠΡΟΪΤΑΓΙΑ ΜΟΥ ΤΗ ΘΕΟΝΥΜΦΗ

Ἀγγόνια καὶ δισέγγονα, τρισέγγονα
περάσανε, ἀγαπημένη, ἀπὸ μπροστά σου
φιλώντας τὸ τρεμάμενο χέρι σου
κι' ὄγραινοντίας τὴ σιοργικὴ ματιὰ σου.

Κι' ὅταν τὰ ἑκατοδέκα χρόνια σου
φτάσαν, καὶ σοῦ περίσειγαν οἱ πόνοι
τοῦ κορμιοῦ, μιὰ ἐ, γοροῦλα σου πισιτότατη
σοῦ σιὰθήκε Ἀντιγόνη.

Καὶ μετρὸς ἀπ' τὸ ἱερὸ νεκρὸ σου πέρασε
ἓνας κόσμος ὀλόκληρος δικός σου
πὸν σὲ φίλαε μὲ τὰ χεῖλη σου, ὦ τρισέβαστη,
καὶ πὸν σ' ἔβλεπε, ὦ καλή μας, μὲ τὸ φῶς σου!

ΠΡΟΣ ΤΟ ΛΙΘΝΙΟ ΤΑΞΕΙΑ

«...ἐλπίδας εἶνα πρὸς τὸν θάνατον...»
ΣΟΚΡΑΤΗΣ

"Ἐνας χειμῶνας μέσα μου φωληάζει
σὰ θάνατος· παγώνει τὸ αἷμα μου ὅλο.
Μιὰ θλίψη, μιὰ ἐρημιὰ μέσα σιὸ θόλο
τὸ χλωρὸ τῆς ψυχῆς μου ἀποκουρνιάζει....

Γλεντιᾶνε πέρα.... ἐμένα τί μὲ νοιάζει ;
'Ἡ πίκρα ἔχει τὰ σπλάχνα μου προσφάγι
κι' ἀπάνουθὲ τῆς ἄγριος τὴ φυλάγει
γ' ἀποτελειώσει ὁ θάνατος. Λὲ σιάζει

ἀπὸ τὴ ρομφιζιά τῆς σιᾶλα τὸ αἷμα.
Μὰ ἐπαναστάτισσα ἢ ψυχὴ μου κράζει

πονώντιας, καὶ τὴν ἔρημο ταράζει
 μὲ βογγητά, φορώντιας μαῦρο στέμμα.

Διουγγρίζ' ἢ θάλασσα φουρτουνιασμένη
 τὰ θέμελά σου τρώει, φτωχόσπιτό μου!
 Σιγὰ θὰ ταξειδέψεις, κιβωτό μου,
 κι' ὄλο θὰ πλέεις, θὰ πλέεις, ἀγαπημένη!

Κι' ὄλο θὰ πλέεις, τῶν ρημαδιῶν ρημαῖδι,
 δίχως νὰ σιέρνεις λευκοπεριστέρι.
 Κι' ὄλο θὰ πλέεις μὲ πρόμον ἐν' ἀγέρι
 σ' ἄλλη ζωή... σιὰ Ἡλόσια... πρὸς τὸν Ἄδη...

ΦΟΙΒΟΣ ΑΝΑΤΟΛΕΑΣ

ΕΡΩΤΙΚΟ ΣΟΝΕΤΟ

Ἀρχίναγε ἢ μονότονη ζωὴ μου ν' ἀνοσταίνει
 κι' ἀνεγελοῦσε ὁ βαρεμὸς κάθε ἄχαρη χαρὰ μου,
 κ' ἢ Τέχν' ἢ ἀγάπη μου ἢ παλιὰ, σὰ νᾶφεβγε μακριὰ μου,
 σὰ νὰ μὲ πρόδινε. Σιγὰ κι' ἀθώρητη προβαίνει
 σὲ τέτοιαν ὥρα βύσκαρη ἢ Ἀπελπισιὰ καὶ μπαίνει
 κρυφὰ μέσα σιὰ στήθια μου, βαθιὰ μέσ' στήν καρδιά μου.
 — Καὶ τὰ, μοῦ φανερώθηκες, μέσα σιὴ σκοτεινιά μου
 οὐρανιαὶ φεγγοβολὴ ἀπάντεχα σιαρμένη.

Τὰ μύτια, τὸ χαμόγελο! Κι' ὄλο ποθῶ νὰ ζήσω
 ὡς τε νὰ ξαναρθῆ ἢ σιγμὴ νὰ τὰ ξανατικροῦσω.
 — Μὰ ποιά ν' ἢ ἀπίκραντη χαρὰ αἰὼν κόσμον ἔδω κάτου;

Ἄμα μοῦ λείπεις κι' ἄδικα ἢ ματιὰ μου σὲ γυρέβει,
 τί βάρος πέφτει ἀπάνω μου, τί πόνος μὲ παιδέβει;
 Μηδ' ἀπλωμένο νᾶβλεπε τὸν ἴσκιο τοῦ θανάτου!

Μετλήρη, 1929

Ο ΑΝΤΩΝΗΣ Ο ΠΡΩΤΟΠΑΤΣΗΣ

Η ΓΥΜΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΑ

Τὸ πρόσωπό σου πορφυρένιο σὰν τὸ κρῖνο
 Μέσα στὸ γαῖμα, Μεσαλίνα, βουτηγμένο
 Τῶν ματωμένων σου ἐζώτων μὰ καὶ κείνο
 Τὸ λευκορόδινο κορμί σου πυρωμένο.
 Λάγνα ριγοῦν τὰ τροφαντὰ κι' ὀρθὰ σου στήθη
 Λευκὰ λυκῆθια σφαλιστὰ κρυφὰ ποῦ κλίνουν
 Τῆς ἡδονῆς θεορμὰ ποτὰ μέσα σιὰ βύθη
 Ποῦ σιὴν ἀσίλγεια τὰ νεῦρα παραδίνουν.
 Ὁχροὶ φρονάζουν «Λυε δίνα!» ἐρωμένοι
 Μ' ἄσπρα κορμιά γαλιστερὰ ὡσάν ὀπάλα
 Καὶ νευνίσκοι μὲ τὴ βύσσο ματωμένη
 Κι' οἱ ἀθλητὲς μὲ τὴ νευρώδικην ἀγκάλη.
 Ὡ Μεσαλίνα πῶς γλεντιάς, «Λυε regina!»
 Σιὲς ἀσημόδετες σου κλίνες· θερισμένες
 Γόρω σὺν σιὰχια ἄλβερες ἢ σὺν τὰ κρῖνα.
 Κλαῖνε πικρὰ τῶν συμποσίων οἱ παρθένες.

Ἄδην

ΑΛΕΚΟΣ ΔΡΑΚΟΣ

ΤΡΕΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Γιὰ Σὺς τὸ τρίγωνόν τὸ σκαλίον

Α'.

Φεγγερὴ εἶναι ἡ ὄψη σου
Μὲ τ' ἄνθια, τ' ἄνθια γύρου,
Γλυκό, θλιμμένον ὄνειρο
Τοῦ μεγάλου Σαιξπήρου.

Τοῦ θανάτου τὸ φίλημα
Πικρὸ, σιὰ χεῖλη ἐπάνου
Σὰν κάλεσμα τὸ δέχτηκες
Σαστικοῦ. Τοῦ σαβάνου.

Ὀφηλία, τὸ γήτεμα
Μὲ τ' ἄνθια, τ' ἄνθια γύρου
Σοῦ δίνουν τὴν ἀνείκαστην
Ὀμορφιάν τοῦ ὄνειρου.

Γ'.

Τῶν θαμάτων ὑπέρκαιλο
Μεγάλο θᾶμα, ὦ θεία,
Ἰερή, σεμνή σὰ κόνισμα
Καὶ σοφὴ σὰ θρησκεία,
Σὰ κορμὶ καὶ σὰ σάλευμα
Μοῦ παραστέκεις πάλι

Β'.

Σὰ γὰ βλέπω σιὰ μάτια σου
Νὰ σειέται, πέφτει ἓνα κρῖνο
Λευκὸ σὰν τὴν ἀγρότη σου,
Θλιβερὸ σὰν τὸ θρήνο.

Λυοδαιμόνα, τὰ δάκρυα
Τὴν πέτρα δὲ μαλάζουν
Σὰν τὴ βροχὴ κα' ἄ τρέχουνε
Σὰ βροχὴ κα' ἄ σταλάζουν.

Τρομερὸ κα' ἀναπόφυγο
Σὲ φτάνει τ' ἄγριο τέλος.
Ἀδράζει τὸ προσκέφαλο
Καὶ οὐ πνίγει ὁ Ὀθέλλος.

Σιὸ θλιβερὸ τραπέζι μου
Μὲ γυρτὸ τὸ κεφάλι.
Σὲ κοιτῶ: σὰ γὰ χάνεσαι
Καὶ σὰ γὰ βλέπω ἀγνάντι
Σκεφτόν, γαλήνιον, ἤρεμον
Καὶ θλιμένο τὸ Δάντη.

ΓΙΑΝ. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

*Λόγιον, 1921

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

1. Ἡ ἀρχὴ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

Ἡ κατὰ κλασσικὰ ποιήσῃ κάθε λαοῦ εἶναι δημοτική. Καθὼς δεῖχται ἡ ἐσωτερικὴ συνάφεια, ποῦ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἐργασία καὶ στὴν ρυθμὸν, ἀνεκὰθεν δουλειᾶ, συντροφικᾶ καὶ τραγοῦδι· εἶταν ἀχώριστ' ἀπ' ἀνα- μεταξὺ τους. (1) Ἐννοεῖται ὅτι τὰ πρῶτα τραγοῦδια εἶταν «φυσικὰ τραγοῦ- δια». Πολὺ ἀργότερα ἄρχισε ἡ τεχνικὴ ποιήσῃ. Μολαταῦτα τὴν ἐκφραση «δημοτικὸ τραγοῦδι» μεταχειρίζομαστε γιὰ τὰ λαϊκὰ τραγοῦδια ἀπ' τὴν 14ῃ κ' ἐξῆς ἑκατονταετηρίδα. Ὅχι βίβαια, γιὰτὶ πρωτότερα δὲν ὑπῆρχαν δημοτικὰ τραγοῦδια, μὰ γιὰτὶ τὰ ἔσα ξέρουμε γι' αὐτὰ εἶναι πολὺ λίγα. Ἡ περὶ τούτων ἀλήθεια εὐ μάλα δυσθῆρατός ἐστι καὶ εὐσοληπτος.

2. Τὸ ἐλληνικὸ τραγοῦδι σὴν ἀρχαιότητα.

Εἶναι ἀναμφίβηλο ὅτι σιὰς ἀρχαίους ἑλληνας τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι εἶχε μεγάλη πικαλία καὶ τελειότητα καὶ εἶταν πολὺ πλοῦσιο. Καὶ εἶταν φυσικὸ τοῦτο. Ὅπως ὁ ἰουδαϊκὸς λαὸς εἶναι ὁ θρησκευτικὸς λαὸς τῆς ἀρχαιότητος, ἔτσι καὶ οἱ ἑλληνας πολὺ δίκαια ὀνομάσθησαν ὁ μόνος αἰ-

(1) Ὁ Bücher σιὰ ἀγγλισμᾶ του «Ἔργασια καὶ ρυθμὸς» ἀποδείχτει πὸς τὸ ρυθμικὸ στοιχεῖο ἐπαιξε σπουδαῖο μέρος σὴν ἐργασία τῶν φυσικῶν λαῶν. Κάθε σχεδὸν ἐποχὴ τοῦ χρόνου ἔχει τὸν ἐξαρτητὸ τῆς ἐργαστικῆς ἤχου, καθε δουλειᾶ ἔ- χει τὴν ἐξαρτησὶ τῆς μουσικῆς. Ἐκεῖ μάλιστα ὅπου αἰτὴ ἵμπορεῖ νὰ κανονισθεῖ μὲ ρυθμὸν, ἀλλὰ χωρὶς ρυθμικὸ ἤχου, κατὰ παράγωγα μὲ τεχνικὰ μέσα. Γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸ πρῶτα πρῶτα χρησιμοποιεῖται ἡ ἀσθροπένη φωνὴ καὶ ὕστερα ἀντὶ τῆς φωνῆς κατὰ ἄρτα, ποῦ παράγει ἤχου. Ἡ ἀσθροπένη τὸν τόνου ταυρίζεται μὲ τὴς κινήσεις τοῦ σώματος, ὅσον ἄρτα τὴν διαρκεια. Ὁ σκοπὸς εἶναι κατὰ δεύτερον, ὅπως καὶ τὸ κείμενον, ποῦ κινεῖται ἀπὸ ἀρτα καὶ ἀναφωνή- σεις χωρὶς νοση καὶ ἐπαναλαμβάνονται σὲ ἓνα ρυθμὸ ὅλος διόλου ποσόνου. Τὸ κατ' αὐτὸ μυστᾶ εἶναι ὁ ρυθμὸς. Τὸ ρυθμικὸ αὐτὸ στοιχεῖο δὲν ὑπάρχει μὲ- σα ὅτι σὴν μουσικῆ ὅτι σὴν γλώσσῃ ἔχεται ἀπ' ἑξῆς καὶ παρᾶται ἀπ' τὴν σω- ματικὴ κίνηση, ποῦ εἶναι ὀφθαλμικὸ νὰ πηραδεῖται τὸ τραγοῦδι, καὶ γιναί χωρὶς κῆ- τηρα δὲν παρουσιάζεται. Κάθε εἶδος μουσικῆς ἔχει τὰ ἰδιαιτέρη του τραγοῦδια. Ὅταν πολλοὶ σιτηράζονται, τὸ τραγοῦδι δὲν ὀρίζεται τεχνικὸ ἀπ' τὴν ἐργασία, ἀλλὰ γίνεται μέσο γιὰ νὰ συνεισχωμασθῆται μεγαλύτεροι ἀνθρώποινα ὅμοιοι καὶ γιὰ ν' ἐκφρασθῆ ἡ ἐργαστικὴ τῆς δουλειᾶ. Ἀπ' τὴν δουλειᾶ πρῶτα παρᾶται ἡ τε- χνικὴ μύσση τῆς γλώσσας καὶ ὕστερα ἡ πρῶτη ἡ δημοτικὴ μουσικῆ. Ἡ ἐρ- γασία εἶναι πρῶτα καὶ ὕστερα καὶ τὸν λαόν.

σθητικές λαές, οι καθ' αὐτὸ ἀνθρωπιστές καὶ καλλιτέχνες τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἡ μουσικὴ εἶταν βαθειὰ ἐνοημένη μὲ τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ. Στους περίφημους ἐθνικοὺς ἀγῶνες, στίς πομπές, στίς θυσίας, στίς χαρμόσυνες καὶ ἐπινίκιες ἐορτές, στίς ἐπικηδεῖες τιλετές, σ' εὐθυμα δεῖπνα καὶ συμπόσια τὸ τραγοῦδι ἔχει τιμητικὴ θέση. Στὴν γὰρ καὶ στὴν λύπη ἀντηχοῦν οἱ σκοποὶ του· καὶ στίς χαρμόσυνες ἐορτές καὶ στίς ἐπικηδεῖας οὐς θρήνους. Ἀπ' τὴν κούνια ὡς τὸν τάφο συνοδεύει τοὺς Ἕλληνας τὸ τραγοῦδι. Κ' ἔτσι λοιπὸν βρίσκουμε στὴν Ἑλλάδα ἀπ' τοὺς παλιούς χρόνους τὰ μελαγχολικὰ ἔλεγεια, τοὺς παιάνες, ποὺ ψάλλουνταν στὸν Ἀπόλλωνα, τὸν ἠμένατο, ἐχλαζὴ τὸ τραγοῦδι τοῦ γάμου, τὸ εὐθυμο τραγοῦδι τοῦ τραγητοῦ, τὸ ὑπόρχημα ἢ τὸ χορευτικὸ τραγοῦδι, λογιῶντα λογιῶν ἐργατικά τραγοῦδια, θηριστικά, ὕφαντικά, βουκολικά, ἐρατικά (ναυτικά) καὶ ἀλεστικά. Δὲν ἔλειπαν καὶ τὰ ναυουρίσματα (βαυκαλήματα), τὰ τραγοῦδια τῶν παιγνιδίων, τῶν ζητιάνων, καὶ τὰ χελιδονίσματα, καθὼς καὶ τοῦ πιστοῦ, τὰ παροίγια, ποὺ ἄλλεως λέγονταν καὶ σκόλια. Ἐπήρχε λοιπὸν ἀφθονία τραγοιδίων, ὥστε «πάντα ἄνδρα καὶ παῖδα, ἐλεύθερον καὶ δούλον, θηλὸν τε καὶ ἄρρενα ἐπέδοντες μὴ παύσασθαι ποιεῖν ταῦτα».

3. Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι στὸν μεσαίωνα.

Καὶ στὰ βυζαντινὰ χρόνια τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι εἶταν πὲ μεγάλη ἀκμὴ. Ὅλες οἱ γενεὲς τῶν ἑλλήνων μεταδίδουν χερὶ χερὶ, ἢ μιὰ στὴν ἄλλη, τὴν αἰώνια λαμπάδα τῆς φυλῆς. Ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τραγουδοῦσε στὰ πρὸ Χριστοῦ χρόνια, ἀργότερα στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ ἐπιναλαμβάνεται σὲ ἑμοῦ μεγαλείου στρωφίς. Ὁ μεσαιωνικὸς ἑλληνισμὸς γίνεται ὁ θεματοφύλακας τοῦ ἀρχαίου.

Γιὰ τὸν πλοῦστο καὶ τὴν ποικιλία τοῦ βυζαντινοῦ δημοτικοῦ τραγοῦδοῦ τῶν πρώτων χρόνων μαρτυροῦν καὶ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγει: «Ἡ φύσις ἡμῶν πρὸς τὰ ἄσματα καὶ τὰ μέλη γδέμει ἔχει καὶ οὐκ εἴως, ὡς καὶ τὰ ὑπομάζια παῖδια κλαυθμηριζόμενα καὶ δυσχεραίνοντα εὐτὼ κατακοιμίζεσθαι.... Καὶ ὁδοιποροὶ πολλάκις κατὰ μεσημέριαν ἐλαύνοντες ὑποζύγια ἄδοντας τοῦτο ποιοῦσι τὴν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ταλαιπωρίαν τὰς ὁδοῦς ἐκείναις παραμυθεύμενοι. Οὐχ ὁδοιποροὶ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γηρόνοι ληνοδατεῦντες καὶ τραγῶντες καὶ ἀμπέλους θεραπεύοντες καὶ ἄλλο ὅτιοι ἐργαζόμενοι πολλάκις ἄδουσι. Καὶ ναῦται κωπηλατοῦντες τοῦτο ποιοῦσι. Καὶ γυναῖκες δὲ ἰσχυροῦσαι καὶ τῆ καρδίᾳ τοὺς στήμονας συγκαχυμένους διακρίνουσαι πολλάκις μὲν καθ' ἑαυτὴν ἐκίστη, πολλάκις δὲ καὶ πᾶσαι μίαν

τινὰ μεληριδιὰν ἄδουσι». Τὴ ἄλλο τραγουδοῦσαν ἄλλος αὐτὸς ὁ κόσμος βίβαια παρὰ δημοτικὰ τραγοῦδια :

Καὶ ἀργότερα ἡ ἐθνικὴ μῦσα δὲν παύει νὰ ἐμπνέει τοὺς ψάλτες τῶν ἐθνικῶν ἐπεισοδίων. Ἔτσι ἀγάλλ' ἀγάλλ' ἀνθίζει ἡ ἐποποιία τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, τοῦ θαυμάσιου ἐκείνου ἥρωα, ποὺ ἔχει τὴν δύναμη τοῦ Ἡρακλῆ, τὴν φρόνηση τοῦ Ὀδυσσεῦ, τὴν γενναϊότητα τοῦ Ἀχιλλεῦ, τὴν ἔμπορτιὰ τοῦ Ἰάσονα, τὴν δικαιοφροσύνη τοῦ Νέστορα, μὲ λίγα λόγια, ποὺ ἐνσαρκίωσι τὰ ἱδανικά τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ ἐποποιία αὐτή, ποὺ ἐφθασε σ' ἡμᾶς μὲ διάφορα χειρόγραφα (ποὺ τ' ἀρχαιότερο εἶναι τοῦ δεκάτου τέταρτου αἰῶνα), ἀποτελεῖ ὁλόκληρο ποιητικὸ κύκλον καὶ ἔχει τραγοῦδια, ποὺ καὶ σήμερ' ἀκόμη εἶνε γνωστὰ στὴν Κύπρο καὶ στὴν Μικρασία. Μὰ καὶ μερικοὶ ἄλλοι στίχοι ἀπομονωμένοι, ποὺ σώθηκαν ἀπ' τὴν λήθη, καὶ κάτι σατυρικὲς ἐπιρροές, ποὺ ἔψαλλον ὁ λαὸς, ἀνκαί μικρά, εἶναι ἕως ἀρκετὰ σημάδια, ὥστε μὲ θετικὴν νὰ πεῖ κανένας, πῶς στὴν βυζαντινὴ ἐποχὴ τραγουδοῦσ' ὁ λαὸς λογιῶντα λογιῶν τραγοῦδια, ποὺ γάθησαν ἀργότερα.

4. Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι σιὸς νέους χρόνους.

Ἵσως ἀπ' τὴν ἀλωση ἢ ἐθνοποικὴ μῦσα γιὰ κάμποσο καιρὸ εἶχε βουβαθεῖ. Ὅπως λέγει ὁ ποιητὴς

Ὅλα εἶταν σιωπηλά,
γιατὶ τὰ σκιαζ' ἢ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκων' ἢ σκλαδιὰ.

Κανένας λαὸς στὴν οἰκουμένη δὲν ἔπαθε συμφορὰ, σὰν τὸν ἑλληνικὸ. Πόλεις καὶ χωριά καταστράφηκαν, οἱ κάτοικοι, ἄλλοι σφάχθησαν, ἄλλοι σκλαβώθησαν, πολλοὶ ἔλιγοι ἐφυγαν σὲ ξένες γῶρες, ἔσοι ἀπόμειναν, ἀφοῦ ἔχασαν ὅ,τι εἶχαν, κατάντησαν στὴν ἐσχάτη ἀθλιότητα. Ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ λιγοθυμοῦσε, καὶ σὲ τέτοια θέση θέδαια δὲν μπορούσε νὰ τραγοῦδει. Ἡ καρδιὰ τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιστοῦ ἐρράγισε, τὸ πλοῦστο σὲ μεληριδιὰς στίμα ἔκλεισε, τὸ τραγοῦδι σὴπασε. Μὰ δὲν ἔλειψε μοναχὰ τὸ τραγοῦδι, σὲ πολλὰ μέρη ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ μητρικὴ γλῶσσα ἀρχίσε νὰ ξεχνιέται. Ὁ ἑλληνισμὸς ρηγιαγμένος δὲν μπορούσε νὰ ἔχει ποίηση καὶ μουσικὴ. Τὸ ζῶπορο ὅμως, ποὺ εἶχε μέσα του, δὲν εἶχε σῶσει. Κρῖδονταν ἀκοίμητο ἀπὸ κάτου ἀπ' τὴν πτάχτη, γιὰ νὰ ξαναλάβει καὶ πάλι, καὶ μαζὺ μ' αὐτὸ νὰ ξαναζωντανίσει τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι.

Περνοῦσαν τὰ χρόνια θλιβερά, δυστοχισμένα. Μίσω στὴν ἄσφατη ἕμως συμφορὰ δειλὰ δειλὰ ἀρχίζουσι οἱ ἐλπίδες γιὰ καλύτερο μέλλον νὰ δυναμώσουν τὴν φλόγα τῆς ἐθνικῆς κεντρίας, ποὺ τρεπῶντα ἔχει μὴ-

τέρεις πρώτες αρχίζου να νανουρίζουν τα μωρά τους, και τα νανουρίσματα αγάλι· αγάλια γίνονται πολμηρότερα και αποκοιμίζαν τα νήπια με ύποσχάσεις·

Κοιμήσου το αγόρι μου, κι' εγώ να σε χαρίσω
την 'Αλεξάνδρα ζάχαρη και το Μισίρι ρύζι
και την Κωνσταντινούπολη, τρεις χρόνους να την όρίζω

και

Νάνι, που το χαρίζανε την Νιό με τα περβόλια
και την Κωνσταντινούπολη με τα μαργαριτάρια.

Τα νανουρίσματα έγιναν η πρώτη άπαρχή του δημοτικού τραγουδιού. 'Ο σκοπός τους ήταν θλιβερός. 'Η σκλαβιά σε θρήνο μοναχά μπορούσε να κινήσει τα χείλια θρήνοι και μοιρολόγια ήταν και τ' άλλα τραγούδια, που τολμά να τραγουδήσει το έθνος.

Με τον καιρό όμως έτοιμάζεται νέα εποχή. Το έθνος ξαναζωντανεύει και αναθαρρεύει. Το γένος σκλαβώνεται, το έθνος μένει όρθό. Γλυτωμένο από κάθε ξενικό και άλλότριο στοιχείο, ελεύθερο μέσα στην σκλαβιά, άδοκίλευτο μέσα στην τυρηνία, αυτοκέφαλο μέσα στην ύποταγή, ανεμπόδιστα ύπακούει στην ιερή κλήση, που του τάχθηκε πρό αιώνων απ' τον Θεό, μεταπορεύεται σε νέα πολιτική ζωή, τείνει σε νέα ιδανικά, όρμη στο στάδιο του καθαρισμού και της εξαγοράς και ανάμεσα από μιάν αδιάκοπη σειρά παθημάτων και ανδραγαθημάτων πλησιάζει ολοένα στην άνάσταση. Προσπαθεί να πραγματοποιήσει την ένδομυχη πασιθήση, που ποτέ δεν εξαλείφθηκε απ' την ψυχή του, πως «πάλι με χρόνους, με καιρούς, πάλι δικά μας είναι.»

Την ψυχική κατάσταση του έθνους άριστα την δείχνει το τραγούδι «το πάριμο της Πόλης», που ίσως να είναι το πρώτο, που έγιναν ύστερ' απ' την άλωση.

Σημαίνει ο Θεός, σημαίν' η γη, σημαίνουν τα έπουράνια,
σημαίνει κι' η 'Αγία Σοφία, το μέγα μοναστήρι
με τετρακόσια σήμαντρα κι' εξήντα δυό καμπάνες.
Κάθε καμπάνα και παπάς, κάθε παπάς και διάκος.
Ψάλλει ζερβά ο βασιλέας, δεξιά ο πατριάρχης,
κι' απ' την πολλήν την ψαλμουδιά έσειόνταν οι κολώνες,
να μπουνε στο χερουβικό, να όγει ο βασιλέας.
Φωνή τους ήρθ' εξ' όφρανοθ κι' απ' άρχαγγέλου στόμα
«Πάψατε το χερουβικό, κι' ός χαμηλώσουν τ' 'Αγία
Παπάδες, πάρτε τα ίερά, και σείς, κεριά, οβυσθήτι»

γιατ' είναι θέλημα Θεού, ή Πόλη να τουρκέψει.
Μόν' σταίλτε λόγο στην Φραγκιά νάρτουνε τριά καράδια,
τόνα να πάρει τον Σταυρί, και τ' άλλο το Βγγέλιο,
το τρίτο το καλύτερο την 'Αγία Τράπεζά μας,
μή μας την πάρουν τα σκυλιά και μας την μαγαρίσουν.»
'Η Δέσποινα ταράχθηκε και δάκρυσαν οι εικόνες.
«Σώπασε, κυρά Δέσποινα, και μη πολυδακρίζεις.
Πάλι με χρόνια, με καιρούς, πάλι δικά μας είναι.»

Το δημοτικό τραγούδι ακατάσχετο παιά προβάλλει εις το εξής απ' το σκοτάδι, γιατί βρίσκει τις κατάλληλες συνθήκες για την εμφάνιση και την ανάπτυξη του. Στις πολιτείες, όπου το ελληνικό εμπόριο προσεύει και ακμάζει, και τα ελληνικά σχολεία μεταλαμπαδεύουν τα φώτα του άρχαίου πολιτισμού, άκούονται λογίωντα λογίων κοινωνικά τραγούδια. Στην ύπαιθρια χώρα, όπου «αρμστωλοι και κλέφτες» ζητούν ν' αναπνεύσουν τον άέρα της ελευθερίας, λαγκάδια και δουνά αντιλαλούν απ' τα κλέφτικα τραγούδια.»

Το σπαθί και το τραγούδι γίνονται οι δυό άχώριστοι σύντροφοι του έθνους. Με το πρώτο προοιμιάζεται για τους μελλούμενους άγώνες, με το δεύτερο τραγουδάει τα αίσθήματα, τους πόθους, τις έλπίδες του.

Με πολύ δίκαιο, στην εποχή, που προηγήθηκε απ' την ελληνική έπανάσταση, μπορούμε να θέσουμε την άκμή του δημοτικού τραγουδιού, που άληθινά είχαν άποει ο καθρέφτης της ζωής του ελληνικού λαού.

5. 'Η φύση του δημοτικού τραγουδιού.

'Η έκφραση «δημοτικό τραγούδι» είναι νέα. Την μεταχειρίστηκε η φιλολογία στον καιρό, που τα τραγούδια είχαν παύσει παιά να είναι κοινό κτήμα του λαού, και είχε παράσει ο καιρός, που το ίδιο τραγούδι εύχαριστούσε και συγκινοούσε γεωργούς και τεχνίτες, εύγενείς και πλούσιους, και όλες οι τάξεις του έθνους το τραγουδούσαν και όχι μοναχά ο «λαός» με την έννοια του κοινού ανθρώπου. Γιατί τότες ήταν κοινή σ' όλους ή ίδια ψυχική διάθεση και πνευματική αντίληψη, κι' όλοι στο «δημοτικό τραγούδι» έδρισκαν την άληθινή έκφραση της δικής των ύποστασης.

Και τι λέγεται «δημοτικό τραγούδι»; Δημοτικό τραγούδι λέγεται το τραγούδι, που γεννήθηκε μέσα στον λαό, διαδόθηκε μέσα σ' αυτόν, τραγουδιόταν μ' εύχαρίστηση και διατηρήθηκε με το λαϊκό στόμα.

Το δημοτικό τραγούδι είναι φυσικό τραγούδι· βρίσκεται σ' αντίθεση προς το τεχνικό τραγούδι. Γι' αυτό έχει μιάν άφέλεια, μιάν άπλοή-

κόττητα παρουσιάζει μιὰ παιδική εκδήλωση εκείνου, ποὺ γαμίζει τὴν ψυχικὴ διάθεση τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου, δείχνει μιὰν ἀτημελησία καὶ ἀφροντησία ἀντίκρου στὴν συνειδητὴ καὶ σκοπίμη διεύθυνση τοῦ τεχνικοῦ τραγουδιοῦ· ἐπιτηδεύεται μιὰν αὐτάρεσκη δημιουργικότητα καὶ καλαισθησία ἀντίκρου στὶς ἐκζητημένες τάσεις τοῦ τεχνικοῦ τραγουδιοῦ. Ἐδῶ παρουσιάζεται «μιὰ τέχνη μπροστὰ ἀπ' τὴν τέχνη», μιὰ ποιητικὴ ἀφέλεια, ποὺ δὲν ἔχει ἰδέα τῆς ἀξίας της. Ὅπως ἡ φύση εἶναι τολμηρὴ στὶς διαμορφώσεις, ἔτσι καὶ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι εἶναι τολμηρὸ στὶς εἰκόνες του. Κάνει τολμηρὴς προσωποποιήσεις· δένδρα καὶ πέτρας μιλοῦν, νεκροὶ παραπονιοῦνται, πουλιὰ μοιρολογοῦν κτλ. (Παράβαλε τὸ τραγοῦδι τοῦ «νεκροῦ ἀδερφοῦ», τοῦ «Ὀλυμποῦ καὶ τοῦ Κίτσαβου», τῆς «μηλίτσας ποῦναι στὸ γκρεμνὸ», τοῦ «γαφυριῦ τῆς Ἄρτας», τοῦ «Διάκου» κ. ἄ. π.)

Ἀπὸ ποιητικὴ καὶ μελωδικὴ ἀποψη εἶναι «ἀπ' τὰ παιδὸ χαριτωμένα ἀπ' τὰ παιδὸ συγκινητικὰ προϊόντα, ποὺ γέννησε τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα.» —Εἶναι ὁ μόνος τεχνικὸς τύπος, ἔπου ποιήση καὶ μουσικὴ ἐνώθησαν σὲ μιὰ τέλεια ἁρμονικότητα. Ἡ παιδὸ μεγάλη του ἰμορφιά εἶναι ὅτι τὰ δυὸ στοιχεῖα χύθησαν σ' ἓνα ἀμάλγαμα, εἰς τὸ ὅποιο τὸ καθένα εἰσέρει πὸ ἄλλο, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ προτιμηθεῖ ἢ κάπως νὰ ξεχωρισθεῖ τὸ ἓνα ἀπ' τ' ἄλλο.

Καλύτερα θ' ἀντιληφθοῦμε τὴν ἔννοια «δημοτικὸ τραγοῦδι», ἀν ζητήσουμε νὰ ἐξετάσουμε τὴν φύση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ μὲ τὶς ἐρωτήσεις. — «Ποιὸς τὸ ἔκανε ;» — Ποιὸς τὸ τραγουδοῦσε ;» — Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενό του ;

6. Ποιὸς ἔκανε τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι ;

Ὅχι ἐθέσια τὸ σύνολο τοῦ λαοῦ, παρὰ ἓνας μοναχὰ προικισμένους μὲ ξεχωριστὸ χάρισμα· ἓνας μοναχὰ, στὸν ὅποιο ἡ πατροπαράδοτη τέχνη τῆς λαϊκῆς ποιήσης εἶχ' ἐμπιστευθεῖ τοὺς θησαυροὺς, ποὺ εἶχε ἀπὸ ποιητικοὺς τύπους καὶ στροφές, στὸν ὅποιον, σὰν κρέως καὶ αἷμα, εἶχαν μεταδιδασθεῖ οἱ ρυθμοὶ καὶ οἱ σκοποὶ της. Βαθὺ θερμὸ αἶσθημα, ζωηρὴ φαντασία, αὐτενεργὸ θηλυκὸ μυαλὸ καὶ δυνατό παρατηρητικὸ, συνοδευμένο κι' ἀπ' τὴν χρειαζομένη τεχνικὴ ἰκανότητα καὶ εὐχέρεια, αὐτὰ εἶταν ἀπαραίτητοι ἔροι γιὰ τὴν γένεση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Τέχνη καὶ διάθεση τραγουδιστικὴ ἐκείνον τὸν καιρὸ εἶταν πολὺ ἀναπτυγμένες. Ὁ λαὸς ἐδῶζε καλόφωνους κι' ἐξυπνοὺς τραγουδιστὰς. Κάθε νέος κοντὰ στὴν ἰμορφιά καὶ στὴν παλληκαριά ἤθελε νὰ εἶναι καὶ καλὸς τραγουδιστὴς.

Ἦθελα νάμουν ἰμορφος,
νὰ εἶμουν παλληκάρι,
νὰ εἶμουν καὶ τραγουδιστὴς·
δὲν ἤθελ' ἄλλη χάρη.

Ποιητὴς δημοτικοῦ τραγουδιοῦ μπορούσε νὰ εἶναι ἓνας κάποιος τεχνίτης, ἐργάτης, κανένας γραμματισμένος ἢ κανένας ὀργανοπαίχτης (ποὺ ἔπαιζε διολὶ γιὰ ταμπουρά.) Καὶ ἴσα ἴσα διότι οἱ ποιητὴς αὐτοὶ στοιχοῦργοσαν κινούμενοι ἀπ' τὸ λαϊκὸ αἶσθημα, διότι μὲ τὴν καρδιά καὶ μὲ τὴν σκέψη ταυτίζονταν μὲ τὸν λαὸ, διότι αἰσθάνονταν καὶ σκέφτονταν σὰ λαὸς καὶ τὰ ζωντανὸ μέλος τοῦ σύνολου—καὶ ὄχι ἀποκλεισμένοι καὶ ἀπομονωμένοι ἀπ' αὐτὸ—γιὰ τοῦτο, ὅτι τραγουδοῦσαν αὐτοὶ οἱ ποιητὴς, αὐτὸ τραγουδοῦσαν καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ ἔτσι τὰ τραγοῦδια τους γίνονταν δημοτικὰ τραγοῦδια.

Παίρνει ὁ λαὸς κι' ἀπ' τὴν τεχνικὴ ποιήση, μὰ ὅσα παίρνει τ' ἀφομοιώνει μὲ τὰ δικά του ἀφήνοντας στίχους καὶ ταιριάζοντας τοὺς ἄλλους μὲ τὶς ἰδέες καὶ τὸ δικά του μουσικὸ αἶσθημα. . . Δὲν εἶναι λίγα τὰ τεχνικὰ ποιήματα, ποὺ, ἀφοῦ ἔγιναν δημοτικὰ, τότες φάνηκαν, πῶς εἶχαν χάρες ἀδιαγνώριστες στὴν πρωτυτερινὴ τους μορφή.

7. Ποιὸς τραγουδοῦσε τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι ;

Μὲ τὴν ἀπάντηση, ποὺ δώκαμε στὸ ἐρώτημα· «Ποιὸς ἔκανε τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι» ἀπαντήσαμε καὶ στὴν δευτέρη ἐρώτηση· «Ποιὸς τραγουδοῦσε τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι.»

Γιὰτὶ ὁ ποιητὴς ἢ παίριαζε τὸ ποιήμα του σὲ κανέναν σκοπὸ, ποὺ ἄραζε, ἢ ὁ ἴδιος ἐφκίανε καὶ τὸν σκοπὸ, ὅπως καὶ στοὺς ἀρχαίους δηλαδὴ χρόνους, ὅπου «οἱ ποιῶντες ἐπὶ τούτοις μέλη περιετίθεισαν». Ὁ ποιητὴς εἶταν καὶ ὁ πρῶτος τραγουδιστὴς. Λόγια καὶ σκοπὸς εἶταν ἀχώριστα. Ἀφῶνη ἀνάγνωση στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι δὲν γίνονταν, ἀλλὰ μοναχὰ ἡ **ταγγελία καὶ τραγοῦδι**. Κάποτε χωροῦσε καὶ δραματικὴ ἐκτέλεση, ἔπου οἱ ἀκροατὴς τραγουδοῦσαν μαζὺ ἢ χόρευαν. Γιὰτὶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ, πῶς τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι τραγουδοῦνταν ἀπὸ πολλοὺς μαζὺ ἢ μπροστὰ σὲ πολλοὺς. Εἶταν καὶ τραγοῦδια, ποὺ τραγουδοῦνταν ἀπὸ ἓναν μοναχὰ μέσα στὴν μόνωση τοῦ δωμάτιου ἢ ἀπάνου στὴν δουλειά ἢ στὸν δρόμο, τὶς περισσότερες ὁμοῦ φορές τὸ τραγοῦδι εἶταν σὰ μιὰ ἀπέρριτη ἐκτέλεση, σὰν ἓνα «συνολικὸ τεχνουργήμα», στὸ ὅποιο εἶχαν τὸ μέρος τους ποιήση, σκοπὸς, χόρος καὶ δραματικὴ ἐκτέλεση. Σ' ἔλο αὐτὸ προϋπόθεση πάντα εἶταν ἡ ἀρχή· «**Καμμιά διασκέδαση χωρὶς τραγοῦδι**». Στὶς συναναστροφές ἐκείνου τοῦ καιροῦ, μπορεῖ νὰ

πει κανένας, το τραγούδι είναι το ζενίθ της διασκέδασης. (1) Το δημοτικό τραγούδι προϋποθέτει άλλως διόλου αμόρφωτη συμμετοχή και συμπράξη του ακροατού. Ταίριαγμα τόνων και ρυθμός είχαν εκείνη την ευχάριστη απλότητα, που έκανε, ώστε και ο ακροατής να παθαίνεται, και να ψάλλει και αυτός τον σκοπό ακάλεστος. Όλα αυτά επιβεβαιώνουν ότι η τέχνη του τραγουδιού και της εκτέλεσής είναι γενικά διαδομένη. Το δημοτικό τραγούδι γεννιόταν μέσα στο λαό και είναι κοινό κτήμα. Γιατί αλήθεια κάθε ένας γνώριζε και τραγουδούσε το δημοτικό τραγούδι. Καμμιά κοινωνική τάξη δεν έκανε εξαίρεση. Αγάπη στο δημοτικό τραγούδι έδειχναν όλα τα λαϊκά στρώματα. Στην λαϊκή ζωή το δημοτικό τραγούδι είναι μια ανάγκη.

Πώς γίνονταν τούτο;—Γίνονταν, γιατί το δημοτικό τραγούδι εκπροσωπούσε κάθε τάξη, κάθε επιπέδωμα, κάθε ηλικία, κάθε σχέση. Ο λαϊκός ποιητής μιλεί εξ ονόματος όλων.

Και τώρα στο ερώτημα:

8. Τι τραγουδούσε το δημοτικό τραγούδι;

Μπορούμε να απαντήσουμε. Το δημοτικό τραγούδι εκφράζει ανεπιτήθευτα με λόγια και με σκοπό κάθε τι, που δονεί την ανθρώπινη καρδιά: κάθε τι, που συγκινεί ένα λαό. Το δημοτικό τραγούδι δεν παρουσιάζει άτομικές ιδέες και γνώμες, ούτε χαρά ή λύπη του ατόμου, αλλά κάθε τι, που απασχολεί και θέλγει όλους τους συγχρόνους: κάθε τι που είναι ανθρώπινο. Είναι η κοινή λυρική συνείδηση εκφρασμένη με στίχους και σκοπό. Το ελληνικό δημοτικό τραγούδι καθρεφτίζει πιστά και τέλεια την ζωή, τα συναισθήματα και την ψιανόηση, του ελληνικού λαού.

1) Ο Σ. Βίος σε μία πραγματεία, που δημοσίευσε στην «Παγκτική» (έτος ΙΑ' αριθμ. 1302), εφημερίδα, που βγαίνει στη Χίο, αναφέρει: "Απ' όλες τις ελληνικές χώρες, στην μεγαλύτερη Κρήτη, παρουσιάζεται περισσότερο αναπτυγμένο το ταλάντο του δημοτικού τραγουδιού. Οι κρητικοί στρατιώτες στο μέτωπο του πολέμου, όντας δεν πολεμούσαν, καταγίνονταν στο έζης διασκεδαστικό παιχνίδι. Διότι απ' αυτούς κάθονταν ανάμεσα στους άλλους των ουντρούφων και πολεμώντας αναμεταξύ τους με στίχους προσπαθούσαν, ποιός απ' τους δύο τους να εξαντλήσει την στιχογραφική δύναμη του άλλου. Ήταν δηλαδή αντικρούσματα, που πριν από κάμποσα χρόνια είναι πολύ συνηθισμένα, μάλιστα στους γύμους. Έπαιναν τά (μουσικά) όργανα και ο χορός, ένας δέ άνδρας, που ήταν ικανός να κάνει στίχους, έλεγε σκοπιακά δίστιχα (κοτσάκια) σε μία γυναίκα, κι αυτή τον απαντούσε με παρόμοια δίστιχα. Όταν στο τέλος ο ένας σιωπούσε, ο άλλος αναγνώριζονταν νικητής, χωρίς να το θεωρήσει προσβολή ο νικημένος. Είταν τα δίστιχα αυτά όμοια με τους *λαβούς* των αρχαίων Ελλήνων, τους οποίους έλεγαν εκείνοι, που έφωρταζαν, στις διοργανικές εορτές «εξ άραξης» όπως διαβάζει κι αυτοί προς εκείνους."

Το δημοτικό τραγούδι καταβαίνει ως τα βάθη της ανθρώπινης καρδιάς: ανεβαίνει ως εκεί, που φθάνει το ανθρώπινο πνεύμα. Συνοδεύει κάθε εορτή και πανηγύρι. Έπιπεθαίνει και στην πολιτική. Δεν υπάρχει στον ελληνικό λαό σπουδαίο γεγονός είτε πολιτικό είτε άλλης φύσης, που να μην απασχόλησε την λαϊκή ψυχή και να μην το τραγουδήσε η λαϊκή μουσα. (Διες στις διάφορες ανθολογίες τα σχετικά τραγούδια). Το ιστορικό αυτό τραγούδι μπορεί να πει κανένας πως αντιπροσωπεύει τις σημερινές εφημερίδες. Τούτο αποδειχτεί: ότι η συμμετοχή τότε του δημόσιου στο δημοτικό τραγούδι πολύ συχνά ήταν περισσότερο πραγματική παρά τεχνική. Το περιεχόμενο του τραγουδιού συνάρπαζε το ακροατή και κινούν καρδιάς τας ακινήτους φρενών. Τον έκανε να τραγουδεί. Λόγια και σκοπός σχεδόν άσυνείδητα παίρνονταν σαν κάτι γνωστό και αυτονόητο.

Αν θέλει κανένας να σχηματίσει έρθη ιδέα για την ύπσταση του παλαιού δημοτικού τραγουδιού, ες στοχασθεί και το έζη: Όλην την άπειρία των δημοτικών τραγουδιών δεν πρέπει να φαντάζεται εφαρμοσμένη σε άμετάβλητο τύπο, αλλά σε ζωντανή και ζωηρότατη ροή. Κάθε τραγούδι στην αρχή προήλθε από έναν κάποιον —μέ η ζωή του τότες άρχισε, όντας μπήκε στο στόμα του λαού, ο οποίος τραγουδώντας από χειλιωμένη ζωτικότητα, είτε συνειδητά είτε άθελα, το άλλαζε, και έτσι πολλές φορές το τραγούδι έπαιρνε μορφή άλλως διόλου διαφορετική απ' τον αρχαίο του τύπο, γίνονταν, σαν να πούμε, ένα έργο συνολικό. Το τραγούδι είναι ένα άδέσποτο κτήμα, που κάθε γυμνασμένος τραγουδιστής το μεταχειρίζονταν όπως ήθελε (1). Σκόπιμα η άσκοπα τραγουδώντας το άλλαζε: το χόντανε, το μάκρανε, το στόλιζε με προανάκρουσμα ή με έπηδός, με άλλους λόγους, έφερνε άπάνω του κάποια μεταβολή είτε θετική, εάν νόμιζε ότι έχει την χρειαζόμενη ιδιοφυία — είτε έλαφρεια, εάν περιορίζονταν να άλλαξει καμμιά λεπτομέρεια ή καμμιά λέξη. Το δημοτικό τραγούδι είχε λοιπόν μεταβλητή φύση. Και αυτή είναι η αίτια, που πολλά τραγούδια έφθασαν έως έμας σε τόσο διάφορους τύπους, κάποτε καλύτερους, συχνά όμως χειρότερους.

(Στο έρχομενο το τέλος)

Γ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ

(1) Έρωτικό τραγούδι, όντας δεν μπορούσε ο τραγουδιστής ή δεν ήθελε να γράφει, αντικαθιστούσε το ραβασάκι. Πολύ συνηθισμένα τραγούδια χρησιμοποιούν ως μέσο για σπιννύση μάλιστα την τύχη. Πολιτικά τραγούδια έποτελούν όρολογία πίστης σε κακό κομματισμόν και έμηνυλιόν σταραγμόν.

ΓΥΡΩ ΣΤΗ ΡΟΥΣΣΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Α.

Το μεγάλο ρούσσικό κίνημα δεν έφερε μονάχα έναν απότομο βουδαισμό κι' ένα εξοφνικό μούδιασμα στην όρμητική ανάπτυξη που πήρε τελευταία η ρούσσικη λογοτεχνία.

Όπως ήταν φυσικό, είχε δημιουργήσει και μίαν βαθειά ιδεολογική κρίση μίαν αναστάτωση στον κύκλο της ρούσσικης σκέψης και έχωρισε την ρούσση διανόηση σε δύο αντίθετα στρατόπεδα.

Μαζί μ' αυτό έπαρουσίασε όμως και νέα στοιχεία πολύ αξιοπαρατήρητα, και πολύ σημαντικά για τις καινούργιες κατευθύνσεις, που διασπείνεται απ' την ζωή. Θα πάρει η τέχνη το λόγο στην άμάντευτη αυτή χώρα των τιτανικών προσπαθειών και των μεγάλων πιθανοτήτων.

Στο σημείωμά μου αυτό θα δοκιμάσω να δώσω στο κοινό των αναγνωστών το «Λόγου» μίαν ιδέα για τα αίτια της ρούσσικης λογοτεχνικής κρίσης και για τα στοιχεία που χώρισαν τη ρούσσικη διανόηση που έχασε τους δρόμους της και δεν ξαναβρίσκει τα ιδανικά τη, μέσα στην άγρια καταιγίδα που είχε ξεσπάσει στο λαϊκό σηκομό.

Μαζί μ' αυτό θα φροντίσω να γνωρίσω τους φίλους το «Λόγου» με τη λίγη ποσοτικά μιά ποιοτικά σημαντική λογοτεχνική παραγωγή των τελευταίων δίσεχτων χρόνων.

Είναι πολύ ψυχολογικό και πολύ φυσικό ότι στις στιγμές των μεγάλων λαϊκών τρικυμιών η σκέψη γίνεται πιο δειλή, πιο αναποφάσιστη, πιο άστοχη. Η άφθονία των εντυπώσεων, με όλες τις φρικιαστικές των αντιφάσεις, οι αντιθέσεις οι δυνατές, που ξεπροβάλλουν στο κάθε αντίκρουσμα της ζωής, κάνουν δυσκολότερη την παρακολούθησή της και, το σπουδαιότερο, κάνουν αδύνατη την ήρεμη στόχαση πάνω απ' την εξέλιξη των φαινομένων και των περιστατικών της ζωής.

Η υπερευαίσθητη, ή λεπτή ιδιοσυγκρασία του καλλιτέχνη πελαγώνεται μέσα στο δυνατό κυμάτισμα των φαινομένων, παραδέρνει μέσα στη φουρτούνα τους και δεν μπορεί να διατηρήσει την ολόμπια γαλήνη την απαραίτητη για κάθε αισθητικό αγνάντεμα της ζωής και κάθε στοιχαστική συναρμολόγηση και εξωτερίκευση των εντυπώσεων και των συναίσθημάτων, που γενιένται στο αγνάντεμα τούτο.

Η γαλήνευμένη κριτική παρακολούθηση των φαινομένων της ζωής

και η κυριαρχία των εντυπώσεων είναι το απαραίτητο στοιχείο κι' ο σπουδαιότερος συντελεστής σε κάθε πνευματική δημιουργία.

Και βέβαια πώς σαν πάρει κανένας το περιστατικό αυτό απ' όψιν του θα καταλάβει πολύ καλά γιατί η τελευταία τριετία έφερε τέτοια καταπληκτική άφορία στον κόσμο της πλούσιας από κάθε είδους βλάστηση ρούσσικης παζογραφίας.

Η ρούσσικη επανάσταση δεν ήτο δυνατό να μη συνεπάρετο στο γιναντέριο της σάλεμα μαζί με τόσες άλλες εκδήλωσες της ρούσσικης ζωής και την πνευματική και λογοτεχνική κίνηση του τόπου. Μερικοί Ρούσσοι πολιτικοί και κοινωνιολόγοι, ατιδιωγμένοι και ατιεξόριστοι στην Εθρώπη, θέλουν να μας πείσουν, ύπεστηρίζοντας τη θεωρία ότι τα αίτια του λογοτεχνικού μαρασμού στη χώρα τους πρέπει να αναζητηθούν στην τρομοκρατία του καθεστώτος των σιβιέρ, που σβύνει στη ρίζα της κάθε άνθιση, γιατί φοβάται την λογοτεχνική κριτική, γιατί φοβάται να διεξζωγραφισμένη σε έργα τέχνης την κόλαση που έχει δημιουργήσει στη χώρα η δικτατορία του προλεταριάτου.

Τη γνώμη αυτή θα την εθεωρούσαμε πολύ κοντόβρη και άδραχη αν δεν ξέραμε πώς είναι ανειλικρινής και σκόπιμη, αν δεν ξέραμε πώς θέλει να εξουπηρετήσει συμφέροντα και απόψεις πολιτικές. Γιατί πολύ καλά, καλλίτερα πάντοτε από μας ξέρουν οι κύριοι αυτοί, πώς ο λογοτέχνης δε μπορεί να φοβάται καμιά τρομοκρατία όταν νοιώθει μέσα στη σκέψη του ώριμη τη γεννητική όρμη. Μήπως η τυραννία του Τσαρισμού κατώρησε ποτέ να σταματήσει την δημιουργό εκδήλωσή της όρμη τέτοιων ψυχών όπως ο Τολστόη, ο Ντοστογιέφσκη, και τόσος άλλοι; Επειτα η λογοτεχνία δεν είναι ούτε άρθρογραφία ούτε πολεμική. Κι' όταν ακόμα πολεμά ο λογοτέχνης δεν δίνει στοιχεία τέτοια που εύκολα να μπορέσει η κοινή δικαιοσύνη να τα χτυπήσει.

Η τραγωδία της ρούσσικης λογοτεχνίας περνά κι' αυτή με την σειρά της σαν ένα έπαισόδιο στο ξετύλιγμα της μεγάλης τραγωδίας της ρούσσικης ψυχής. Και θα είτανε άφύσικο κι' άκατανόητο αν γινότανε αλλοιώς. Δεν μπορούσε η καλλιτεχνία του λαού αυτού να μη την αισθανθεί βαθύτερα την μεγάλη κρίση που περνά η λαϊκή ψυχή και να μην πονέσει δυνατότερα τον πόνο της γέννας, που πάει να φέρει στο φως του ήλιου το πλάσμα ενός άλλου κόσμου. Και ο πόνος αυτός ο γεννητικός είναι ο πόνος που βουδαίνει.

Αλλά το πιο αξιοπαρατήρητο είναι το φαινόμενο του διχασμού που έχει φέρει στην ρούσσικη διανόηση η μεγάλη κοινωνική κρίση που περνάει η χώρα.

Ἡ ρούσικη διανόηση, πού ἀσυναίσθητα ἴσως κατά βάθος ἐτοίμαζε ἀπό καιρῶ κι' ἐκαλλιέργησε τή λαϊκή μπόρα βρέθηκε ἀνέτοιμη, κι' ἀστόχαστη, στή στιγμή πού ξέσπασ' ἡ μπόρα αὐτή καί ξαφνίστηκε (ὅπως ξαφνίζεται τὸ παιδί, πού, παίζοντας μὲ τὴ φωτιά, ἀστόχαστα ἀνάβει πυρκαγιὰ) καί σκόρπισε. Ἡ ρούσικη διανόηση δείχτηκε ὑπερβολικά θεωρητική κι' ἀπραχτή καί δὲ μπόρεσε νὰ συγκρατηθεῖ καί νὰ βρεῖ κάποια ἰσορροπία στὸν μεγάλο ἐπαναστατικὸ συγκλονισμό, πού συνέπηρε τὴ χώρα. Ἐπεσε συναπαρμένη καί αὐτὴ μὲ τὰ θρύψαλα τοῦ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος, πού γκρεμίζονταν. Δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ δρίσει κανένας τίς αἰτίες τοῦ φαινομένου τούτου καί ν' ἀποδείξει κατὰ πόσο τὸ ἴδιο θὰ συνέβαινε κι' ἄλλοῦ. Ἐνα μονάχα μορῶδες νὰ ποῦμε πῶς ἡ ρούσικη διανόηση ὅπως πῶς λίγο πῶς πολὺ καί κάθε ἄλλη, γνώριζε τὴ λαϊκὴ ψυχὴ καί τὴ δύναμη βδελιὰ, θεωρητικὴ καί ἀπάνωτᾶ. Ἀπὸ τὸ γραφεῖο καί ἀπὸ τὸ ἀνώτερο ἐπίπεδο τῆς μύρφωσής τους ἐδίδεπαν οἱ Ρῶσοι διανοούμενοι τὸ λαὸ τους. Καί καί εἶχαν στημένο τὸ βῆμα τους καί δίδασκαν.

Ἄλλᾳ - τὸ ν' ἀγαπᾷ κανεὶς τὸ λαὸ, ἀπ' τὸ ψῆλος τῶν παλατιῶν του εἴτε καθάλα στ' ἄλογό του, εἴτε πλάνη εἶναι, εἴτε ἀνηθικότητα καί αἰσχος, εἶχε πει, μὴ φορᾷ, ὁ μέγας γέρος τῆς Γιάσανγια Πολιάνα.

Κι' ὥστόσο δὲ μπορεῖ κανένας νὰ πει μὴ κάποια βεβαιότητα εἶναι ἡ μεγάλη ρούσικη τρικυμία τῶν τελευταίων χρόνων θάδρισκεν ἀκλόνητο κι' ἀλύγιστο τὸν γέρο Τολστόη.

Ὁ λαὸς εἶνε ἡ μεγάλη ὀλικὴ δύναμις, ἡ ἀνεπαισθητὴ κι' ἄμετρη. Καί τὸ ξεφώνισμα τῆς μεγάλης δουδῆς μάζας καί τὸ τρικύμισμα καί τὸ σάλμα τῆς, συγκλονίζει καί συνεπέρνει καί γκρεμίζει καί τοῦς πῶς δυνατούς. Ριζιμιὰ λιθάρια καί βράχοι καί κάθε λογῆς ὄγκοι, γίνονται καρυδίσσουφλες καί παραδέρνουν στὸ κυμάτισμά τῆς. Κι' ὕστερα κι' ὁ πῶς σοφὸς παρατηρητὴς δὲ θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ ὑπολογίσει τὴν ὄρμη καί τὴν ἐκταση τῆς λαϊκῆς ὄρμης. Ὁ λαὸς εἶνε τὸ φοβερώτερο μαζί καί τὸ δυνατότερο στοιχεῖο!

Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου παράξενο τὸ φαινόμενο πού μᾶς ἀπαχολεῖ, εἰς δηλ. ἡ ρούσικη διανόηση δὲν μπόρεσε νὰ κυριαρχήσει ἀπάνω ἀπὸ τὸ κίνημα τῶν Φλεβάρη τοῦ 1917 καί πολὺ κατόπι τῆς στιγμῆς πού τὸ κίνημα αὐτὸ, βρέθηκε τὴ μεγαλειότερη του ἐκταση, στίς 25 τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ ἴδιου χρόνου, ὅπου ξεσκεπάστηκε ἔλη ἡ ἀνημπορία κι' ἡ τρεμουλα τῆς σκέψης ἀγνάντια στὸ μεγαλόπρεπο πέρασμα τῶν ὄγκων τῆς λαϊκῆς δύναμης. Οἱ θεωρητικοί κι' οἱ πῶς σκεπτικοὶ διανοούμενοι σκόρπισον μὲ μιὰς καί σῶπασαν ἀμέσως. Οἱ ἄλλοι τοῦς ἀκολούθησαν καί ἡ Ρωσία ἔμεινε γομνὴ ἀπὸ διανοούμενους.

Κ' ἔτσι ἄρχισε ν' ἀπομαραινεται καί νὰ ξεφυλλίζει τὸ περιθώρι τῆς ρούσικης λογοτεχνίας καί μόνο κάπου κάπου ἀπ' τὰ ξένα ὅπου τράδηξαν τὰ σκιαγραφεῖα ἀπ' τὸ φῶσημα τοῦ ἐπαναστατικοῦ θορρικῆ τῆς λαϊκῆς ὄργης ταξιδιάρικα κουλιὰ τῆς ρούσικης λογοτεχνίας, ἀκούονταν καί μιὰ μονότονη κραυγὴ διαμαρτυρίας γιὰ τὰ θάσκα καί τὰ μαρτύρια τοῦ λαοῦ γιὰ τίς ταπεινώσεις καί τίς ἐρείψεις τῆς χώρας. Καί τὴ διαμαρτυρία αὐτὴ τὴ γεννοῦσε κάθε τόσο ἡ ἀνάγκη τῆς δικαιολογίας τῆς λιποταξίας τοῦ διαμαρτυρούμενου μάλλον παρά ὁ πόνος γιὰ τὸ κατόνημα τῆς Πατρίδας καί τοῦ ἔθνους του.

B'

Ἐχω ὅπ' ὄψει μου μιὰ διαμαρτυρία τοῦ γνωστοῦ συγγραφέα τῆς περίφημης τριλογίας «ὁ Χριστὸς κι' ὁ Ἀντίχριστος», τοῦ Δημήτρη Μερζικόφσκη. Ὁ φιλόσοφος αὐτὸς ποιητὴς, πού τόσο βαθειὰ εἶχε πιστέψει στὴν ἰδέα τῆς τρίτης Ρώμης, πού ἐμελλε ν' ἀποκατασταθῆ στὴ σλαβική Μόσχα, ὁ ἀνθρώπος, πού ὄνειρεύτηκε τὴν ἀναγέννηση τοῦ πανανθρώπινου πολιτισμοῦ στὴν κακλικὴ του ἐξέλιξη μὲ τὴν νέα πνοή, πού θὰ τοῦ εἶδεν ἡ ρούσικη ψυχὴ, ὁ Μερζικόφσκη, πού πίστεψε τόσο δυνατὰ στὸ θεοφόρον τοῦ ἔθνους του κι' ἐδιαλάλησε πῶς ἡ δροσερὴ ἀπὸ ἰδανισμό σλαβική ψυχὴ, μ' ἕναν δυνατὸ ἐξαγνισμό καί ρυθμικὸ ξαναγύρισμα πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς, θὰ μποροῦσε ν' ἀπαλύνει τὴν χέρσα γῆ τοῦ δυτικοῦ ματεριαλισμοῦ, ἀπιστώντας πρὸς ὅσα πίστεψε χωρὶς νὰ τὸ πολυνοιώθει, ἀρνεῖται καί χτυπᾷ τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα, πού κάθε ψύχραιμος κι' ἀντικαιμενικὸς παρατηρητὴς θάδλεπε μέσα του ἀκριβῶς τὴν τῆς ρούσικης ψυχῆς νὰ ξαναῦρει τὸν ἑαυτὸ τῆς.

Ὁ Ἑγγλέζος συγγραφέας Οὔελς, εἶχε πάγει τὸ παρασμένο φθινόπωρο στὴ Ρωσία, ὅπου τὸν εἶχε καλέσει ὁ Μαξιμ Γκόρκη, προσωπικὸς του φίλος. Γυρίζοντας στὴν Ἀγγλίαν ὁ Οὔελς εἶχε γράψει σὲ φυλλάδιο τίς ἐντυπώσεις του ἀπ' τὸ ταξίδι καί, χωρὶς νὰ κάνει τὴν ἀπολογητὴ τῆς Ρωσίας τῶν Σοβιέτ, χωρὶς ἀπαιτήσεις βαθειᾶς μελέτης, κάνει τὴ σύσταση πού θάκανε κάθε λογικὸς καί ἀμερόληπτος ἀνθρώπος, ν' ἀφήσει ἢ Ἐυρώπη τὸ ρούσικοκίνημα νὰ πάρει ἀβίαστα καί λεύτερα τὸ δρόμο του.

Γιὰ τοῦς ἀρχηγούς τοῦ κινήματος καί τοῦς σημερινούς κυβερνήτες τῆς Ρωσίας ὁ Οὔελς δὲ βρέθηκε ἄλλο καλλίτερο χαρακτηρισμό, ἀπὸ τὸν τίτλο ἀφελῆς ἰδεολόγου. Οὔτε γιὰ τὰ βυθύτερα αἰτία καί τίς ἀπώτερες ἀνθρωπιστικὴς τάσεις τοῦ κινήματος σκοτίστηκε. Ὁ Οὔελς εἶδε τὸ κίνημα μὲ τὸ φακὸ τοῦ σκεπτικιστοῦ, πού θάδλεπε ἕνας σοφὸς Ρωμαῖος εὐπατρίδης τὸ χριστιανικὸ σάλημα στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ αἰῶνα

μας. Η έλλειψη ιδανικών στη Δύση, στον καιρό μας, κάνει πολύ συγγενική την αναλογία αυτήν κι' ο επικουρισμός που έδειξε ο Ουέλς στ' αγνώρισμα του ρωσικού κινήματος, ήταν πολύ φυσικός. Οι θεοί είναι πολλοί, ίσως να υπάρχουν και θεοί αγνωστοί. Αυτοί οι άφελαις ιδεολόγοι αγωνίζονται να στησουν τους θεμούς μιας νέας θρησκείας. Αφήστε τους ησυχούς στη δουλειά τους.

Αν η ζωή δεν αποδίδει τις προσπάθειες τους, κάτι θα βγει καινούργιο για τον κόσμο, αν όχι θα κάνουμε χάζι με την άποτυχία τους. Αυτή είναι άπάνω κάτω ή άποψη που αναπτύσσει ο Ουέλς στο βιβλίο του.

Ο άκακος όμως εσσύ και άπλοικός αυτός επικουρισμός, δεν έρρεσε του Μερζκόφσκη πού βγήκε και κεραυνοβόλησε σ' ένα άρθρο του τον Άγγλο συγγραφέα, γιατί δεν κατάλαβε το μεγάλο κακό που κάνουν οι Μπολσεβίκοι στη χώρα τους και το μεγάλο κίνδυνο που έτοιμάζουν για τον παγκόσμιο πολιτισμό.

Κι' αναγκάζεται κανένας ν' άρωτά : από πότε ο Μερζκόφσκη άρχισε να παθαίνεται για τον παγκόσμιο πολιτισμό, που μέσα στην περίφημη τριλογία του ολοκάθαρα έδωσε την παρακμή του κι' έγύρευε να άραματιστεί τη μεταφύτωση του γάρου πολιτισμού στη Μόσχα, την τρίτη Ρώμη, όπου θάπρεπε η ανθρωπότη να περιμένει το νέο άνθισμα του ήραίου, του καλού και του δίκαιου.

Αλλά σ' αυτόν τον κόσμο όλα είναι ζητήματα άντοχης νεύρων.

Ο Μερζκόφσκη είδε τη δυσαρμονία εκείνων, που όνειρεύτηκε γράφοντας χρόνια στο γραφείο του, μ' εκείνα που είδε να ξετυλίγονται στις πολυθρόνες επαναστατημένες ρούγες της πατρίδας του. Κι' εσα είδε, δε μπορούσαν να έναρμονίζονται με τους αισθητικούς του άραματισμούς. Η ζωή είναι πολύ ήμη και πολύ δυνατή ώστε να μ'ην άνταποκρίνεται με τ' αισθητικά μας όνειροφαντάσματα. Κι' έχει κάτι χοντροειδείς που σκοτιώνουν κάθε λεπτή αισθητική. Μά γι' αυτό εσα εσα είναι ζωή. Αυτό πολύ καλά το είδε ο Ίψεν στην Έντα Γκάπλερ. Ο Μερζκόφσκη όμως δε μπόρεσε να το δει. Το κύμα τον συνεπήρε. Κι' ο Μερζκόφσκη μπορεί να παρθεί ώσάν ένας αντιπροσωπευτικός τύπος της όλης παραδοσιακής ρωσικής διανόησης, που προσφυγεί.

Όπως αντίθετα ο Μαξίμ Γκόρκη, ο ποιητής που στεκόταν απ' άρχης στο στρατόπεδο που δεν είχε καμμιά σχέση με τ' σλαυόφιλα ιδανικά και με τον σλαυικό κι' άσιατικό προσανατολισμό, ο άνθρωπος που οι δυτικιστές θεωρείς κι' οι μαρξικές και ματσαλιστικές αντιλήψεις τον κρατούσαν πάντα προσανατολισμένο στη Δύση, έδειξε τη μεγαλύτερη άντοχή και μπόρεσε να κυριαρχήσει και να υποτάξει μέσα του το αίσθημα του

οίκτου προς το λαό του, που είχαν γραφτό του να γίνει αντικείμενο παιραματισμών κοινωνιολογικών, όπως όμολογεί ο ίδιος στο περίφημό του άρθρο για τον Λένην, που είχε δημοσιευτεί στο 13 φυλλάδιο της «Τρίτης Διαθνοδ». Ο Γκόρκη είναι ο πρώτος Ρώσος διανοούμενος και συγγραφέας που δεν τρέμαξε απ' το κίνημα και που μπόρεσε να εκτιμήσει την αξία του για το ρωσικό λαό και για την ανθρωπότη.

Κι' η εξήγηση αυτού του φαινομένου είναι πολύ άπλη. Ο Γκόρκη, μ' όλο που άπόχτησε τώρα στενά όλα τ' προσόντα ενός διανοούμενου δε μπορεί να καταταχθεί στην τάξη εκείνων, που άγαπούν το λαό απ' το ψήλος των παλατιών τους. Ο Γκόρκη ήταν και άπόμεινε παιδί του λαού. Κι' η προχώρηση είτε καλλίτερα το μπάσιμό του στον κύκλο των διανοούμενων δεν τον είχε ξεχωρίσει όλοτελα απ' τη μεγάλη μάζα όπου είχε η ψυχή του ρίζες βαθειές.

Όρω στον Γκόρκη δειλά δειλά κι' άγάλια άγάλια, είχαν μαζωχτεί όλοι οι Ρώσοι λόγιοι κι' έτσι κάτω απ' τη στέγη πούδωκε στη λογοτεχνία η προστασία ή δυνατή ενός ήραϊόπαθου ιδανιστή, του Λουνατσάρσκη λαϊκού επιτρόπου της παιδείας, έχει περιμαζευτεί ό,τι έμεινε στη Ρωσία ύστερ' απ' το μεγάλο σκόρπισμα.

Ο «Ναός της Τέχνης» στεγάσει σήμερα άρκετούς καλλιτέχνες κάθε κλάδου. Είν' άλήθεια πως στον κύκλο αυτό δεν άπαντ' κανείς πολλά σημαντικά όνόματα, που είτε έλλειψαν όλοτελα στη σκοτεινή έποχή των τελευταίων τριών χρόνων, είτε μένουν μακριά απ' τον τόπο τους. Ός τόσο η «Λαλέουσα παγάη» της ρωσικής ψυχής μ' όλη την ιδεολογική κρίση δε στίρεψεν όλοτελα.

Κι' αν η πραγματικότη των τελευταίων χρόνων στάθηκε τόσο τραχειά ώστε να μ'ην μπορέσει να την άποδώσει σε έργο τέχνης κανένας Ρώσος πεζογράφος, ή ποίηση μ'ας είχε δώσει μνημεία της έποχής πρώτης γραμμής.

(Το τέλος στο έπόμενο)

ΣΤΑΒΡΟΣ ΚΑΝΟΝΙΔΗΣ

M. ΒΑΣΣΑ

Η ΡΩΜΗ ΝΙΚΗΜΕΝΗ (U. C. DXXXVI 216 A. X.)

ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΡΩΔΗ

(Μετάφραση)

ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΣΕ ΠΕΝΤΕ ΠΡΑΞΕΙΣ

IV

Η ΜΑΜΜΗ

Juppiter, tuque adeo, summe tot,
inspice nos facinus,
Priusque fiat, prohibe scelus
"Έγνιος

ΠΡΑΞΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Τό διαμέρισμα τού Ύπατου ποντίφηκα στό Βασιλικόν οίκο.

ΣΚΗΝΗ XIX

Λεύκιος, Καίσιων, Βεστιάπορ, δύο βασιανιστές.

Λεύκιος Καίσιων, ἐκάματα εἶ: σὰς ὁρμήνεψα ;
Καίσιων Παντοῦ στά προτειχίσματα φυλάγουνε
ραβδобоι. Ἀπό τήν Καπήνη πόλη ὡς τήν
Κολλίνη, ἀπό τοῦ Ρέμου τόν γαδ ἦσαμε
τόν ἐσκουίλινο λόφο οἱ φύλακες παντοῦ
τρέξανε, μὰ ἀδικα' ἡ βέδηλη, ἀφαντη,
ἐδὲ δρέθηκα.

Λεύκιος Στῆς μάμμης τῆς ἐπήγατε
τὸ σπῆτι ;

Καίσιων Τὴν τυφλὴ τὴν εἶδα.

Λεύκιος "Ε . . . λοιπόν ;

Καίσιων Μόνη ἦταν ἡ Ποστούμια. Σὲ μιάν αἰθουσαγ

ἀπέραντη, σκοτεινιασμένη, ἀκίνητη
ἀγρίπνας τὴν τρεμάμενὴ τῆς κεφαλῆ
γέρνωντας, ἀγκαλιάζοντας μὲ τὰ μακροῦ
κι' ἀναιμικὰ τὰ χέρια τῆς τὰ γόνατα.
Ἰὰ δῆματά μου ν' ἀντηχοῦν ἐγροίκτησε
στά μάρμαρα, μὰ αὐτὴ δὲν ἐκουνήθηκεν.
"Ὅμως αὐτὸ τὸ παγωμένο φάντασμα,
στό ἀκουσμά σου, ποντίφηκα, τινάχτηκε
ἀγρια, γλωμομέτωπη, μὲ μελανὰ
γαίλια, ἡ τυφλὴ κατάματά μου κάρφωσε
τὰ κεννημένα τῆς μεγάλα μάτια. «Τὸ
παιδί μου» ἐφώναξε «γυρεύουν τὸ παιδί
μου !» Ὁ Λεύκιος σὰν τὴν κατατρέχη, ἀλλοίμονο,
ποιὸς θὰ τὴν διαφαντέψη ;» Καί μὲ μιὰ κραυγὴ,
πνιγμένη ἀπ' τὴν τρομάρα, ἐφώναξε : «στό ναό»
καὶ ἐγῆκε ἀκουμπισμένη πὰ στὴ σκιάδα τῆς.
"Ὡστε δὲ ζῆρεις . . .

Λεύκιος Καίσιων Τίποτε, εἶναι βέβαιο.

Βεστιάπορ (μῆσα τὸν, μὲ εὐχαιρίστηση)

Ἰάχνετε ἂν εἰ βαριέστε . . .

Λεύκιος Τί εἶπες ;

Βεστιάπορ "Ὅτι λέν
μονάχα ἀκούγω.

Λεύκιος "Ὡστε δὲν θέλεις τὸ ἀσυλο

τοὺς νὰ τὸ φανέρωσες ; μείνανε
στὴ Ρώμη ; ἐφόγανε ; τόλμησες μοναχός,
δίχως κανένα, νὰ τοὺς σώσῃς ἀπὸ τὸ
μαχαίρι ποὺ κρεμόταν στό κεφάλι τοὺς ;
Γιατί ἔτσι ἀφοσιώθηκας ; μίλησε . . . ποὺ
τοὺς ἐκρυψες ; . . . Μιλὰ δὲ θγάνεις, κι' ἀψηφάς
τὸ δικαστή σου ! Μένουνα λίγες στιγμὲς !
τὴν ἄρα σου ἡ κλεψύδρα τὴ σημάδεψε.

(Στὸν Καίσιων)

Τὸ δικαστήριε τὸ ἱερὸ συγκάλεσες ;

Καίσιων Πόντιφηκα, μονάχα ἐσεῖνα καρτεροῦν.

Βεστιάπορ (μὲ εὐφροσύνη, χαμηλόφωνα)

Καί τοὺς ἐνόχους !

Λεύκιος Καλὰ, πῆγατε . . .

(Ἔρχονται ἡ Καίσιων)

ΣΚΗΝΗ XX

Οι ίδιοι, έξοχα από τὴν Κούσωνα

Λεύκιος (στὴν πελάγο, διγυροντάς του τους βασιανιστές)

Καὶ ἐσὺ

ταύτους ἀκλόουθησε.

Βασταίπου / Ἀκόμα!

Λεύκιος Τώρα πειὰ

δὲν εἶναι ὁ πόνος, παρὰ θάνατο ὁ θάνατος
πού θὰ πλερώσῃ σου τὴ δέδηλη σιωπή.

Βασταίπου Ὁ θάνατος!

Λεύκιος Στά σὺγκαλά σου, δύστυχε!

Βασταίπου Ὁ θάνατος!

Λεύκιος (πεισιπυ)

Σκέψου πὼς ἡ ζωὴ εἶναι τὸ ἱερό,
τὸ ἀσύγκριτο τὸ ἕωρο, τὸ ἀριστούργημα
τῶν θεῶν, πηθητὸ πάντα καὶ ἀμετάκλητα
πάντα χαμένο, τὸ κλειδί τοῦ ἀπέραντου
τοῦ κόσμου. Ἡ ὥρα πού τὰ μάτια ἀνοίγουναι,
ἐκείνη εἶναι πού ἀρχίζει κάθε τί· μὲ αὐτὰ
ἐλα σφαλοῦν, ἐλα τελειώνουν, χάνουνται,
μόλις ἡ Μοῖρα ἀποσταρήσῃ μας αὐτὸ
τὸ ἀγαθὸ, πού στὴ θυσία του καρμιά
δὲ στέκει ἀγάπη. Ὅποιος πεθάνῃ, φεύγει, καὶ
λησμονημένος! Συλλογίσου μὲναχά
γιὰ μιά στιγμή στὸ χέρι μου θὰ δώσω σου
τὸν κεραυνὸ νὰ σταματήσῃς . . .

Βασταίπου Ἄσαστε

δυσὸ μέρες! καὶ σ' ὀρκίζομαι μεθαύριο,
ποντίφικα, ἐλα νὰ τὰ πῶ, μεθαύριο!

Λεύκιος Ὅχι, ἀπόψε!

Βασταίπου Δὲν μπορῶ.

Λεύκιος Ὡστε, πήγαινε.

(στὸς βασιανιστές)

Σιγά-σιγά στὰ χέρια σας τὴν ὑστατη
πνοή του ὑγάλτε, ἀλόπητοι στὴ φεῦρα του!

Βασταίπου (μυστὰ του)

Τὸ θάνατο, τώρα πού κόντεψαν νὰ ἴδουν
τὰ μάτια μου δεῖ εὐχόμενον! τὴν παραμονή,

πού νικητὲς τοὺς γυιούς μου θὲ ν' ἀντιπρῶξα
στὴ Ρώμη! καὶ θὰ γεύομαι ἐκδίκηση!

πού ἄνθρωπος πειὰ θὲ νάμειν!

(Πησιπυλάτου)

Δὲς μευ μόνο δυὸ

μέρες, δυὸ μέρες μόνον!

Λεύκιος Ὅχι, μίλησε,

γιὰ πέθαινε!

Βασταίπου Ὅπως θέλεις, νὰ με θήμτοι!

ΣΚΗΝΗ XXI

Οἱ ίδιοι, Φάβιος

Φάβιος (στὴν μοῖρα μίτηκε προχωροῦντας)

Φώναξε τοὺς ραβδούχους καὶ συγχώρησε
τὸ σκλάβο αὐτὸν χαρίζοντάς του τὴ ζωὴ
καλὸ μῦθις τοῦ κάνεις!

Λεύκιος (καταπληκτός) Σὺ; . . . μὰ πῶς; . . .

Φάβιος (μὲ κάποιον ἀσθητότητα)

Λίπτον

ποιὸς τὸν ἔγκαρδιῶναι, ἔταν τὸ θάνατο ἀψηφᾷ;
Ποιὸς τὸν ἀρμάτωσε νὰ μετρηθῇ μὲ σὲ
θερακισμένο μὲς' στοὺς νόμους; Σὰν τολμᾷ
ἀπὸ τόσο χαμηλά νὰ κρίνῃ ἀλόγιστη
τὴ δύναμί τους, μὴ νὰ κρύψῃ θέλησε
τὸ κρίμα, γιὰ νὰ σώσῃ ἀθώους; Βέβαια
στὴν ἀρετὴ εἶναι σκλαβωμένοι καὶ ψυχὴ
τοῦ εἶναι ἡ ἀλήθεια! ἀπὸ καθήκον δὲ μιλά!

Βασταίπου Μὲ ἐμένα γιατί τὰ ἔχετε; τί γίνηκε
μὴν ξέρω; τίποτε δὲν εἶδα, οὔτε ἔμαθα . . .Λεύκιος Τὴ ζωὴν ὁ Φάβιος σοῦ χαρίζει; γύρισσε
στὸ ναὸ πήγαυε! ἀφησέ μας! ἀπεδῶ
μακρῶσω σκλάβο!

Βασταίπου Ὅπως ὀρίζεις.

(Στὸς βασιανιστές)

Ἄσαστέ με!

Εὐχαριστῶ.

(Μυστὰ του)

Στοὺς γυιούς μου μὲ πῆγαυε! τρέμει
ἐμπὲς ἔλιθε . . . αὐτὸ ἐγὼ θὰ πῶμαι ἔθελος
στοῦ Ἀννίθα τοὺς στρατιώτες!

(Βασταίπου μίτηκε στὸ βασιανιστὴν ὁ ἕνα γυιό του τὸν Λεύκιον)

ΣΚΗΝΗ XXII

Φάβιος, Λεύκιος

Λεύκιος Μοναχοί είμαστε
λάλησε! Φάβιε, ή ακολουθήσω έτι μεθ' είπης.

Φάβιος (σαν να εξακολουθούσε έσοιέτους στοχασμούς)

*Οχι! ξανίσταται ή καρδιά μου, δεν μπορεί
καθόλου νά πιστέψη πώς τό αίμα μου,
ή κόρη μου! τόσο δόξα κηλίδωσε.
*Οχι! μέσα μου έροντοκράζει: Άλλος χρησμός
σόν Ιδικό σου! απόμειναν άμόλευτη
ή αιδώς της θπως τό όνομά μου!

(πειό απ' κούβιας στό Λεύκιο)

*Ο Λέντουλος
θυμομαι πώς στό σπήτι: της μητέρας της
σιμά της σαν αδελφή της μεγάλωσε.
Στό άγγελμα της θανής του μήπως δύνουνταν
τή σφίξει νά μην νοιώσει πού την έπνιξε;
Είναι σαν αδελφή του.

Λεύκιος (μή οίκτο)

*Αλλοίμονο!

Φάβιος

Αύτηνής

Ξέρω καλά τό χαρακτηρα: αν έρταίξε
δέ θα καταδεχότανε τό λάθος της
νά κρύψη ή ζωή της θά θυσίαζε, αν
τό τάμα της προδίνονταν, στη συμφορά
θα βύθιζε ή χώρα: μεγαλόψυχη
τύφι: θά ή χτυπόδεργε: των Φάβιων
ή θυγατέρα στους έφτά τούς άνεμους
διακληητά τό κριμά της θά εφίναζε
στην πρώτη θλίψη: της πατρίδας: κι' έτσι κ' αν
αντάξια απ' ή θανή της θά εδειχνότανε
των πρόγονών της.

Λεύκιος

Τύφι μεγαλόψυχη

δεν ή βασάνισα: για νά γλυτώση απ' ή
θανή, στάθηκε διπλή φταίχτρα!

Φάβιος

Τί έκαμε!

Λεύκιος

*Η δέδηλη από τό ναό θραπέτισσα
μ' αυτόν πού έκλεψε ήν τιμή της....

Φάβιος

Κόρη μου! ή!

ντροπή μας! στρίψε, Τίσηρη, τό αίμα σου!

ελα είναι δυνατά!....

Λεύκιος

Δόξα άκηλίδωτη

καμμιά δέ στέκει απ' ή ντροπή!

ΣΚΗΝΗ XXIII

Οί θιοι, Καίσιον

Λεύκιος (στον Καίσιονα πού προστρέχα
καταταραγμένος)

Τί τρέχει;

Καίσιον

*Εστ' άδρα....

Λεύκιος

Λοιπόν;....

Καίσιον

*Ερχεται!

Φάβιος

Καλόγνωμοι

θιοί!

Λεύκιος

*Εδώ άς ή φέρουν... με τό Λέντουλα.

Καίσιον

Μόνη της είναι...

Λεύκιος

Πώς!

Καίσιον

*Ελευθέρη έρχεται,

μονάχη της, ζητώντας για μίαν ύστατή
φορά τό δικαστή της κάτω: νά τοθ είψη.

Φάβιος (παύλας)

Νά κλάψω ήν τιμή μου πολύ βιάστηκα!

Λεύκιος (καταζιωντας τον)

*Ισως... λοιπόν, εσύ στα φυλλοκάρδια της
στέκει νά ιδής τί κρύβει! *Εγώ στα χέρια σου
άφίνω ή ζωή της, ήν εξουσία μου.
Σε εσένα άς πη τό κριμά της, ή, άς τό άρνηθή.
Καταδίκασε! άθώωσε! της τύχης της
είσαι κριτής!

(*Ο Φάβιος κάνει νά μιλήση, ό Λεύκιος δεν τον άφίνει και τραβώντας στην αίθου-
σα του Δικαστηρίου).

Στό δικαστήριο τό έσρό

ήν κρίσι σου φυλάγω: εποια και αν είναι, εγώ,
Φάβιε, θά ήν πιστέψω.

(Στόν Καίσιονα)

*Ας μπή...

(*Ανοίγει τό παρατετασματο και χάνεται στό προαύριο, ενώ ό Καίσιον βγαίνει
από ήν πορτή του βάθους)

Φάβιος (μυος)

Τό πνευμά σου

Ρόμη, άς με φίξη και άς μεθ' εώση δόναμι!

Φάβιος, Όπιμία

Όπιμία (μπασιμένη από τόν Κάισωνα προβαίνει με ήθος απόφρασιμένο· βλέποντας όμως τό Φάβιο σιαματή περιπλοκή).

Θελέ μου!

Φάβιος (καθιστός) Όχι! πατέρας σου! έλα, ζύγωσε, κόρη μου, μήν ταραζέσαι· ή έλπίδα μου σε διαφεντεύει· στη ματιά μου αισθάνεσαι τήν πατρική στοργή μου.

Όπιμία (μέσα της) Νοιώθωντάς την άγραιοκά βαρειότερη τήν τύψη μου.

(δυνατά)

Πατέρα μου!

Φάβιος Ναι, μά, όμως πρέπει νά στο πώ, και σύγχρονα κριτής σου, Όπιμία! άνίσως έστερξα νά σε δεχτώ, και νά σε άκούσω έσε που λέν φταίχτρα, δέν τό έκανα για νά προδώσω τήν αιώνια δικαιοσύνη, παρά ζάστερα ν' άπαιτήσω τό θρίαμβό είτε έκαινης ή τό δικό σου! Ζτι άποδγή άπ' τά λόγια μας, τήν τύχη σου θα κρίνη· γλυτωμό ή θανά.

Όπιμία Στα χέρια σου πιστεύτηκε ό Ποντίφηκας, τήν τύχη μου!

(Μέσα της)

Γιατί νά μή μά κρίνει αυτός;

Σ' εκείνον έλα θα έλεγα, μά άλλοίμονο μπρός στον πατέρα μου;!.. ή ντροπή μου... ό πόνος του... Άχ!.. δε θα τό μπορέσω.

Φάβιος (σηκώνοντας και σηκώνοντας την) Πρέπει, κόρη μου, ότι έχεις νά τό είπής· κι' άς σε βοηθήσει καν μια ευγενικά σου περηφάνεια. Ένας θεός φάνέρωσε πως τον βωμόν έσύλησαν της άποιύστηρης φλογής, που ύπόστασι δίνει στη Ρώμη. Ποιός τον έδεδήλωσε; Άποκρίσου· ή σιωπή σου είναι θάνατος. Μολόγησε για υπερασπίσου! βιάσε τήν αιδώ σου, και περήφανα στού ήλιου τό φως άς στράψη ή άρετή σου! Με τή φτέρνα σου ζούλησε, λυώσε, τήν άπαισία ύπόνοια.

Μίλησε... άλλ' άν... κόρη μου, για τ'όνομα των πρόγονών μας των τριακόσιων Φάβιων, για τή θυσία τους, διπλά πειά νά βιαστής τή βάσανό σου νά γυρέψης! και τους θεούς που ξώργισε τό κριμά σου ευχαρίστησε! Ξέρεις πως της Έστίας ή τρομερή ή φωτιά είναι ή πηγή της άρετης της Ρώμης, που ψηλότερα από κάθε μιάν ανθρώπινη κορφή ανεβαίνοντας, πρέπει στο διάστημα νάχτιδοστράψη και του χρόνου νά γενή κυρίαρχη. Μά τέτοια μοίρα υπέροχη, ταμένη άπ' τήν Έστία, άλλου λαού τή δύναμι θα στεφανώση, άν μέσ' στο θείο της ναό παρθένα τήν συλήση... Ούρανοί!... Ποιό καλά, χίλιες φορές, κι' άκόμα άθώα, νά μή ζής! Τό αίμα σου έλο, τό δικό μου, ούτε μισό δάκρυο δέν κάνουν, που τό χόμα βρέχουνε τόσο καιρό της Ρώμης... Τί είναι μια ζωή, κανείς για νά μήν τή χαρίσει;... Άπ' τή ζωή και άπ' τον έαυτό του ποιός θα δίσταζεν;... έσύ; Ίσως... έσύ;

Όπιμία Εγώ! λοιπόν με θάρρεψες ικανή τόσο νά δειλιάσω;

Φάβιος Φώναξε, ώρκίσου με λοιπόν, πως δέν είσαι ένοχη!

Όπιμία (μέσα της) Πώς θα πονέσει τήν αλήθεια άμα τοú είπω! Λέγε... έδώ τί ήρθες;...

Όπιμία Για νά βρω τό θάνατο!

Φάβιος Τό θάνατο;... λοιπόν σου πρέπει;...

Όπιμία Ναι... άσπιλη φυγή δέν δίνω στη θανά άφιέρωμα. Τρισεύτυχη λογιάζομαι που κλέφτρα πειά δέν είμαι της άγάπης σου, του σεβασμού της Ρώμης, της έλπίδας και της ζήσης μου. Έφταιξα... αλήθεια. Είμαι ή Έστιάδα ή βέδηλη στους θεούς άπιστη, στη Ρώμη έλέθρια που στην παραλογή της λυώνει σύγκορμη

στις φλόγες μιας αγάπης βαθειορρίζωτης,
το θάνατο που αξίζει, που τον γύρεψε
. . . και τον προσμένει!

Φάβιος

Χαρήτε! αγαλλιάζεστε!

όχτροι της καταντροπισμένης φύτρας μου.
Στά πόδια μου ξεφυλλιστός ό στέφανος
της δόξας μπρός στο μέτωπο των Φάβιων
την ατιμία αφήνει! Δύστυχη! Μά πως
μπόρεσες, σύ, στά λόγια ενός ξεμαυλιστή
νά πιστευθής και νά του αφήσης, ίέρεια,
την παρθενιά σου; νά βουτήξης στους καύμους
τή Ρώμη; τ' όνομά σου λοιπόν ξέχασες;
λησιμόνησες τό αίμά σου; τους θεούς σου; των
ερεφών τά σπάργανα; τους τάφους των νεκρών;
τις άρετές που νά φυλάγης τάχτηκας;
και των Ρωμαίων την ταμένη δόξα τους; . . .

Όπιμία

Τή λαλιά του άγροικώντας, ναι, όλα ξέχασα!
δλα θυσίασα νά τον ιδώ εύτυχη! . . .

Μά όμως την εύτυχία του, τον έρωτα,
τή λευτεριά, τή ζωή, όλα νά τά χαίρουμουν
θά μόρεα, και νά που όλα τά θυσίασα!

Φάβιος

Μαζί του λοιπόν δάλληκεν ό άθλιος
νά σε τραδήξει; . . .

Όπιμία

Γύρευε νά σκοτωθής,

και τότες έφυγα μαζί του! μά ύστερα
τή Ρώμη, έσέ, πατέρα μου, θυμήθηκα
γέλασα την αγάπη του, και έγύρισα!
Έχοντας οδηγό μόνο την τύψη μου,
ελεύθερη όλα νά τά σώσω, επέταξα
στό θάνατο, τον τάφο χαιρετίζοντας
μέ μια σπητήρια κραυγή! Μά άλλοίμονο
τόν άτυχο αυτόν, που ήμουν έλπίδα του,
που μόνη επρόδωκα, όταν μέσ' στο σάβανο
νεκροντυμένη σώζω πόλη ελέγκληρη,
νά χάσω αυτόν μονάχο του; . . . στην άσπλη
τή Ρώμη αυτόν τό στρατιώτη αφήστέ τον,
κι' έγώ μακριά πού τό γλυκό του ήλιου τό φως
θα σώσω ήσυχαμένη άνίσως Εξησα

ζωήν ανάξια, τά θλιμμένα μάτια σου
θνήσκοντας των προγόνων μας θά νά με ίδούν
άντάξια κόρη τους.

Φάβιος

Στά βρόμια χείλια σου

τολμάς νά φέρης τόνομά τους; τόνομα
στή Ρώμη που με σεβασμό προφέρουνε; . . .
άν ζοθαν οι προγόνι μας, πριν από έμέ
θα καταριώταν τό αίμα τους που έσα με σε
μέσα σου παραστράτησε!

Όπιμία

Πατέρα μου! . . .

Φάβιος (άμπαχνοώντας την)

Άρχε! . . .

Όπιμία (δείχνοντας την αίθουσα του δικαστηρίου)

Πίσ' μου εκεί μέσα με προσμένουνε;

Φάβιος

Ναι! Άμε πειά και ότι σοδ αξίζει άπαίτησε!

Όπιμία (κατά από μά μεγάλη σιωπή)

Άλλοίμονο, πατέρα μου, άλλοίμονο!
την ώρα που για πάντα φεύγω από τή γη,
μακριά από κάθε τί που πρωτοαγάπησα,
στό άτέλειωτο σκοτάδι πάγω νά χαθώ
λησιμονημένη άπ' τή μητέρα μου και σε!
Δέν έφταναν ή τύψη, ή αγωνία μου
και ή ντροπισμένη μου δημόσια θανά
μά πρέπει ακόμα, άλλοίμονο, στο κρίμα μου
νά έχω τό άνάθεμά σου! άαααχ! . . . συμπόνεσε
την κόρη σου, σπλαχνίσου την. Είναι ή στερνή
της ώρα! ό αδελφός σαν ξεψύχησε
στην άγκαλιά σου με πιστεύτηκε και «μή,
μήν την άπαρατήσης Φάβιε», σοδ έλεγε
«δείξε δλη την αγάπη και τά χείδια σου,
νά μήν μαντίψη ή τρίμοιρη πως μοναχή,
πως έρφανή στον κόσμο άπόμεινε» . . . Και σο
τό μοναχό μου άρνιέσαι και τό ύστατο
τό έωρε που στά πόδια σου.

(Σέρνεται από πόδια του Φάβιου)

Φάβιος (σπικνημένος)

Τι θέλεις; . . . πέ . . .

Όπιμία

Τή συγχώρησε! . . .

Φάβιος

Θά μπορέσης άξια,

κόρη μου, να πεθάνης ;

Όπιμία

Θά πεθάνω όπως
στην οικογένεια μου πεθαίνουν ! Ντρόπιασε
το απελπισμένο μέτωπό σου ό βίος μου,
μά όμως παρηγοριά σου θά είναι : σάν με ίδης
τόν τάφο νάντικρόζω !

Φάβιος (διαχτυκιά)

Σήκω, κόρη μου,
στην άγκαλιά μου ! . .

(και άφού τριμετά την έφιληση)

Τώρα δείξου άληθινή
Ρωμαία, πάμε έμπρός με βήμα άτάραχο
στό έτι μές πρέπει .

(ό Καίσαρ άνοίγει τά παρατετάσματα και φαίνονται οι δικαστές)

ΣΚΗΝΗ XXV

Οί ίδιοι, Λεύκιος, Φήσιος, Καίσαρ, οι ποντίφηκες,
γραμματικοί, ραβδοῦχοι κτλ.

Καίσαρ

Πώς είναι και οι δυό χλωμοί ! . .

Λεύκιος

Τόν Φάβιον άς άκούσωμε !

Φάβιος

Περίδοξο :

δικαστές, Λεύκιε σεβαστέ, ή παρθένα που
φταίχτρα φανέρωσε ό χρησιμός, ή βέδηλη
μπροστά σας νά τη : πάρτε το τό θομά σας !

Φήσιος

Τί θάρρος ! . . Δύοτυχος ! . .

Λεύκιος (στην Όπιμία)

Έσύ είσαι άληθινά

ίέρεια της Έστίας στο κρέμα ένοχη,
που στους Ρωμαίους μισητό και όλέθριο
δείχτηκε πάντα, που ή χρησιμός φανέρωσε ;
Έσύ είσαι ή αίμομήχτρα ; έσύ είσαι ή βέδηλη ;
άποκρίσου έσύ είσαι :

Όπιμία

Άλλοίμονο !

Λεύκιος

Έίσαι έσύ ;

Όπιμία

Ναι ! . .

Λεύκιος

Έσύ ;

Όπιμία

Έγώ, είμαι έγώ ! . .

Λεύκιος

Πέσε στά γόνατα εύθως,
χάρω στά γόνατα, της Τρωικής φλύγης

των έφρασιών της Ρώμης φυλάχτρα άπιστη !
Νέα Ταρπητα, που τά άνόσια χέρια σου,
ώς την πηγή της μόλυναν την άρετή
των Ρωμαίων ! Στά γόνατα, τρισέδηλη,
των θεών σου έχθρά !

(Η Όπιμία είναι γονατιστή, της σκεπάζουν τό κεφάλι και ένα μέρος του κορμού της μ' ένα μακρό μελανό πέπλο.)

Και έμεις έδω έκδικητές

των ουρανών, έμεις οι δοῦλοι των θεσμών
που ό Πυθαγόρας στον πειό σοφόν άρχοντα
υπέδειξε, έμπρός τό άυστηρό καθήκόν μας
νά κάνωμε, μ' έλους τους τόπους σύμφωνα
τό θομα της στη Γ'ή νά τό προσφέρωμε ! . . .

ΣΚΗΝΗ XXVI

Οί ίδιοι, Ποιστούμια, Γάλλα

Ποιστούμια

(στη Γάλλα, μπαίνοντας άπ' την πόρτα του βάθους)

Έδω είναι ; θέλω τον ποντίφηκα νά ιδώ . . .
ώδηγησέ με . . .

(Στη θέα της τυφλής μιά μεγάλη σιωπή βασιλεύει στην αίθουσα)

Φάβιος

Ποιστούμια !

Όπιμία

(μυλώντας μιά κραυγή δίχως νά σηκωθεί) Μητέρα μου ! . . .

Ποιστούμια

(μυλώντας τη Γάλλα και ζητώντας την κόρη της)

Όπιμία ! έσύ είσαι ; σε ξαναβρίσκω πια !
Στό άπαίσιο αυτό παλάτι : έδω ποιός σ' έφερε ;
θέλεις λοιπόν ξερή νά μείνω άπ' τον κλυμό ;
δὲ μιλας ; δὲ μ' άγκαλιάζεις ! κι' έγώ άδικα
σε φάχνω . . . και την άγκαλιά μου σε άνοιξα .

Όπιμία

(χυμώντας στην άγκαλιά της Ποιστούμιας)

Όω ! . . .

Ποιστούμια

(σηκώνοντας την στην καρδιά της)

Κόρη μου ! . . μά τί είναι αυτό τό πέπλο, που
μποδίζει τά φιλά μου . . . δγάλτο, δγάλε το ! . .
δὲν τολμῶ, δὲν μπορῶ !

Όπιμία

Ποιστούμια

Γιατί ; τό πρόσωπό
σου είναι παγωμένο ! και άφουγκράζομαι
δλο αναφυλλητά ! άχ ! τί σοῦ συνέδηκε ; . . .
δὲν είμαστε μονάχες . . . Τι μωρμουρητό !
ποιός μας άκούει ; . . σε ξορκίζω μίλησε . .

Φάβιος Ἡ Ρώμη πού μέ τοὺς θεοὺς
ἀψήφησε τὸ κρῖμά της : ἡ Ρώμη πού
θὰ βρῆ τὸν τάφο της σὰν ζήση ἡ κόρη μας !
Ποιτούμια Ἄς χαθῆ ἡ Ρώμη, κι' ἄς γλυτώσῃ ἡ κόρη μου!
Φάβιος Γενναῖά της Ρώμης, δὲν εἶσαι Ρωμαία κιὰ ;
Ποιτούμια Μάννα εἶμαι πρῶτα ἀπ' ἔλα ! Μάνα !
Φάβιος Ὁ πόνος σου

συντάραξε τὰ λογικά σου ! προτιμᾶς
μιὰ φταίχτρα ἀπὸ μιὰ τόση Ρώμη, σεβαστή ;
Ποιτούμια Καί τί μέ κόφτει ; τὰ τείχη ; οἱ πολῖτες της ;
αὐτὴν ἡ κόρη μου ἔπλασε μέ τὸ αἷμά μου·
αὐτὴ ἡ καρδιά πού πάνω της στηρίζομαι
σπαρτάρησε στὰ σπλάχνα μου.

Φάβιος Ὅτι αὐτὴ σὲ σὲ
χρωστάει, σὺ τὸ χρωστᾶς στὴ Ρώμη· τὸ αἷμά σου
καὶ τὸνομά σου· τὸ ἀντρικό κρεβάτι σου
οἱ θεοὶ της βλόγησαν καὶ πρὶν ἀκόμα ἰδῆς
τὸ φῶς, σὲ φύλαγαν οἱ νόμοι της !

Ποιτούμια Ἄντι
νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ στοὺς κριτὲς της τὴν
παράδωκε ! φάγε τὴ γλῶσσά σου, ἀκαρδε,
σὺ, καταφύγιο της ὕστατο !... καὶ σεῖς
πού μέ ἀκούγετε, καρδιά σὰν ἔχετε,
ξεχάστε μου τὰ παραλαλητὰ καὶ νοιώστε μου
τὸν πόνο ! ἀπὸ σας οἱ πολλοί, ἀλλοίμονο,
πατέρες πού εἶναι, ἄς στοχαστοῦν ! τὴν κόρη τους
χιλιοσευλοῦνε, τὴν δική μου ἀφίνωντας !...
Σεβαστέ μου ποντίφηκα, τρισεύγενο
στοὺς εὐγενεῖς, τοῦ Νουμά διάδοχε, πέφτω,
φιλῶ τὰ πόδια σου !

(πέφτει γονατιστὴ καὶ γυρεύοντας τὰ χέρια τοῦ Λεύκιου)

Κι' αὐτὰ τὰ δάκρυα μου,
τῶν ἀδελφάντων ματιῶν μου μόνοι θησαυροί,
θὰ μούσκευαν τὰ χέρια σου σὰν τᾶβλεπαν...
Λυπήσου με, γρηᾷ εἶμαι καὶ ἀνήμπορη
δὲν θὰ βαστάξω στοῦ παιδιοῦ μου τὸ χαμό...
Θυμήσου, ἄρχε μου, θυμήσου τὴ ζωὴ μου
ἀπὸ τὴ μέρα πού τὰ χέρια σου ἔκλεψαν

μου τὴν παρθένα ἀπὸ τὴν ἀψυχη ἀγκαλιὰ
τοῦ πατέρα της μέσα ἀπὸ τὸ σπητιὶ της!
Συρτὴ μπροστὰ σ' ἓνα βομιὸ πολύπενθο,
τῆς δυστυχίας Ἐστιάδα, μ' αὐτὴν πάρωσα
τὴν ψυχὴ μου. Ὁϊμέ ! καὶ τί δὲν τράδηξα
γυναῖκα τρίμοιρη ! Εἶδα τὸν πατέρα σου
νὰ ξεψυχᾷ ἀπελπισμένο· ἀντίκρυσσε
τὴ βραδεία ἐκαίνη τὴν ἀπαίσια, στὸ κορμί
τὸ νεκρωμένο, τὸ ἀψυχο τὴ μάνα σου
τραλλὴ ἀπὸ τὸν καυμὸ της νὰ ὀρκίζεται,
Ὅπιμια, νὰ σὲ γλυτώσῃ ἀπ' τὴν πανίερη
φωτιά. Καὶ σπρίγγωντάς σε στὴν ἀγκάλη της
μέσ' στοὺς σπασμοὺς νὰ σὲ θαγκώνῃ ἀπ' τὰ φιλιὰ,
πνιγμένη στ' ἀναφυλλητὰ της !

(Σηκώνεται)

Θύμησε
στὸ αἷμα γραφτὲς ! Ἀπὸ τοὺς κόλπους της καθὼς
οἱ ἀρπάξανε, ταγμένη γιὰ τὸν τρίποδα
τῆς ἑστίας, ἔπρεπε νὰπομακρύνουνε
τὴ μάνα σου, ἀναίσθητη στὰ χέρια μου,
καθὼς νεκρὴ μ' ἀκόμα ζῶντας ! Ὑστερὰ
στὸ χάραμα σὰν ἦρθαν νὰ σηκώσουνε
τὸ πτώμα, τίποτε δὲ στάθηκε νὰ τὴν
ξυπνήσῃ καὶ ὅσο κἄν ἡ μαύρη μου ψυχὴ
τρόμαξεν, ἀναγκάσθηκα μονάχη της
νὰ τὴν ἀφήσω γιὰ ν' ἀκολουθῆσω τὸν
πεθαμένο... τίς νεκρώσιμες τελετὲς
τελειώνοντας εἶχα ἀναμένη τὴν πυρά,
ὅποταν ἄγρια σὰ θεριὸ, μισόγδυμνη,
μὲ ξαγριωμένα μάτια ἡ μάνα σου χυμᾷ
ἀναμαλλιάρια, μέσ' στὴ στάχτη βουτηχτὴ,
σπρώχνει τὸν κόσμον καὶ ἀνεδαίνει στὸ βομιὸ
θέλωντας στὸ καμῖνι νὰ ριχτῆ· μὰ ἐγὼ
τίς φωνὲς μπήγω, τρέχω, κρᾶζω, ἀδράχνωντας
τοῦ πέπλου της τίς ἄκρες πού τσουρούφλιζαν
οἱ φλόγες «στάσου, ἀγάπη μου... γιὰ τοὺς θεοὺς !»...
ἀδικὰ ξεφωνίζω... στὴν ἀγκάλη μου
σπαρταράει σὰ δαιμονισμένη ἡ κόρη μου
καὶ θέλωντας νὰ φύγῃ, ἀρπάζει ἓνα δαδί,

— κούνησε ὁ νοῦς της ἀπὸ τὴν ἀπελπίᾳ —
δαδὶ κατάπυρο, καὶ μὲ χτυπᾷ στὰ μάτια μου . . .
μοῦ ἔχυσε . . . μοῦ ζεμάτισε τὰ μάτια μου . . .
πέφτω . . . ἡ πρελλή χτυπάει τὰ χέρια της καὶ μέσ'
στὶς φλόγες ρίχνεται . . .

(οἶκος γενικός καὶ φρικίαι)

Ὡ σεις, πειᾶ, ποῦ μάθατε

ὄλο τὸ ροιζικό μου, συμπονέστε με,
Ρωμαῖοι, μὴ μοῦ τὴ θανατώσετε· ὦϊμέ! . . .
ποῦ νὰ χαρῆτε τὰ παιδιὰ σας ποῦ ἔχουνε
τὰ νειάτα της, γιὰ τίς μανάδες σας ποῦ ἔχω
τὰ γερατειὰ τους· γιὰ τοῦ Κουίρινου θεοῦ
καὶ γιὰ τῆς Ρέας τῆς μητέρας του τόνομα·
γιὰ τὸν τρισάγιον Ἔλεο ποῦ δημιούργησεν
ὁ Ζεὸς· γιὰ τὴν ἀχτίδα τὴν πανίσρη
ποῦ λάμπει στὴ ματιὰ σας, γιὰ τὸν πόνο μου!
Ἔλεος! τὴν κόρη μου γλυτώστε! . . .

Φῆσιος (συγκινημένος)

Ἔλεος! ναί . . .

Καίσιον Ἔλεος!

Λεύκιος (ἀπαθής)

Τοὺς ψήφους! Δικαστὲς ἀδέκαστοι,
ἐλεύθερα τὴ μοῖρα της νὰ κρίνετε!
Ἄς σὰς φωτίσουν οἱ θεοί· ἄς φανοῦμε ἀξιοί
τῆς καλωσύνης τους· ἄς μαλακώσουμε
τὴν ὀργή τους· τὴν Πόλι· ἄς καθαρίσουμε·
μόλις χαράξη, πρέπει ἡ Σύγκλητος εὐθύς
τὴ σωτηρία τοῦ Κράτους νὰ κυττάξη.
(μετὰ ποῦ συμβουλευθῆκε τὸ Δικαστήριον)

Τοὺς

ψήφους ἐμάζεψα· μονάχα μιὰ φωνὴ
λέγει «Ἔλεος» . . . οἱ ἄλλες . . .

Ποισιούμια

Τί λέν;

Λεύκιος

Νὰ γενῆ

δικαιοσύνη!

Ποισιούμια

Πῶς; μὲ τὴ θανή της; . . . πῶς; . . .
πέσ' το! . . .

Λεύκιος

Μὲ τὴ θανή της!

Ποισιούμια (μὲ τόνο παληοβασταγμένης ἔχθρας)

Δήμιε, τὸ αἷμά μου

ποῦ ἔπιες ὄλο!

*Οπιμία (ζωηρά)

Εἶμαι ἄξια τῆς τύχης μου!

Φάβιος (τὸ ἴδιον) Ἔκαμε τὸ καθήκόν του!

Ποισιούμια

Μὴ φράζετε

τὸ στόμα μου! ἀφήστε με πειᾶ, ἀφήστε με
νὰ ξεχειλίση ἢ ἀγρία, μαύρη πίκρα μου,
ποῦ δεκαπέντε χρόνια μ' ἔκαιγε βουδὴ,
νὰ ρίξη στὸ κεφάλι του τὸ ἀνάθεμα! . . .
Τέρας, ποῦ μάνας ἀρπαζες τὰ σπλάγγνα μου
ποῦ τὴν ψυχὴ καὶ τὴ ματιὰ μου ἐτόφλωσες!
Τῶν βωμῶν αἶσχος ποῦ ἀπ' τὴ λύσσα σου ἔδαψες
στὸ αἷμα ἀπὸ τίς φλέβες μου, ποῦ τίς πυρὲς
μὲ τὴ σάρκα μου θρέφεις! ὦ . . . π' ἀνάθεμα.
π' ἀνάθεμά σε . . .

(δὲν προφταίνει νὰ τελειώσῃ καὶ πέφτει στὰ χέρια τῆς Γάλλας)

*Οπιμία

Μάνα μου! τὴ μοῖρά μου

δέξου πειὸ μεγαλόψυχη.

Ποισιούμια (μισοσηκόνεται)

. . . π' ἀνάθεμά

σε!

Φάβιος

Ἐπέθανε!

*Οπιμία (ἐφοῦ ἐπίλησε τὴν τυφλή)

Κατόπι μου θὰ ζήσῃ.

(προβαίνει σταθερὰ καὶ λέγει στοὺς δικαστὲς της)

Τὸ

θῶμα σας περιμένει.

Φάβιος

Ἦρθε ἡ στιγμή

νὰ ἔχω ὄλη μου τὴ δύναμη! . . .

Λεύκιος (στοὺς ποντίφηκες)

Στὴν θείαν ὀργὴν

ἄς ὑπακούσωμε, ὡς τὸ τέλος σταθεροί.

Ραβδούχοι! στὴν Κολλίνη πόλη!

(βγαίνει μὲ τοὺς ποντίφηκες καὶ τὴν καταδικασμένη)

Φάβιος

Ἡ τρομερὴ

λοιπὸν αὐτὴ θυσία τώρα θὰ γενῆ!

Τὴν πέρνουν . . . φεύγει! πάνε νὰ τὴν θάψουνε!

Θανὴ ἀκατανόμαστη! ἀπαίσια!

βάσανο! Μὰ ἔμωσ δὲν ἄρχει πῶς θὰ χαθῆ

τὸ παιδί μου; Ἄ . . . πρέπει . . . μὰ ἔμωσ πῶς μπορῶ

κρυφὰ νὰ τῆς περάσω τὸ μαχαῖρι μου;

Μὲ βλέπουν, κ' ὕστερα . . . μὰ παιᾶ θὲ νάναί ἄργά! . .

(βγαίνουν ὄλοι· σκοτιάδι. Ὁ Φάβιος κάμει νὰ βγῆ καὶ αὐτὸς μὰ ξάφνον σταματᾷ

νοιάθωντας τὴ λαλιά τῆς Ποιστούμιας πρὸ συνέρχεται.)

Ποιστούμια (θέλωντας ν' ἀφουγκραστῆ)

Ποῦ εἶναι τους ; . . . ὦ θεοί, πάντα καλόγνωμοι !
Τίποτε δὲ συνέθηκε . . . ἄλλα ψέματα.
Τώρα ἐξηγῶ τέτοια σιωπή ! Μὰ τί ὄνειρο !
τρομερό, Γάλλα, ἀνήκουστο, φριχτότερο
καὶ ἀπὸ τὸ Χάρο ! . . .

Φάβιος (μέσα του)

Ἦ γιὰ τῆς ! αὐτῆ ; . . . ναί !
τυφλή, κανένας δὲν θὰ τὴν ὑποψιαστῆ.
Θὰ δυνηθῆ . . . ἀδελφὴ μου, δύστυχη . . . ἀκουσε !
Πάει τὸ παιδί μας . . .

Ποιστούμια

Ὅστε εἶναι ἄλλα ἀληθινά !

Φάβιος

Πρέπει νὰ λιγοστέψουμε τὴν τρομερὴ
τῆς βία. Μονάχη εἶς τὸ θύνασαι . . .
Κάθε παιὰ ἐλπίδα μὴ λογιζόμε· ἀλαφρὸ
τὸν πόνο τῆς, γρήγορη τὴν ἀπαντοχὴ
στὴ φούρκα τῆς θανάτῆς τῆς ν' ἀποσώσουμε . . .
Νὰ τί μπορούμε μόνο παιὰ γι' ἀγάπη τῆς !

Ποιστούμια

Μονάχα ;

Φάβιος

Ἄφοῦ ἦταν γραφτό, ἡ κόρη μας
ἄς χαθῆ ! ἄς μᾶς τὴν πάρουν καὶ ἄς τὴ θάψουνε,
μὰ ἔμως νεκρὴ !

Ποιστούμια

Νεκρὴ ; ὦ ναί ! μὰ πῶς ; . . .

Φάβιος

Σήκω
πάνε τῆς τοῦτο τὸ μαχαίρι.

Ποιστούμια (ὀλοφθῆ πίνωντας τὸ μαχαίρι)

Δώσέ το.

(Στὴ σκιάβια τῆς)

Γάλλα . . . ἐξήγησέ με, ἔμπρὸς νὰ φύγωμε.

Σημ. Στὴν ἐπιτύχησιν τῆς «Ρομῆς Νικημένης» πέρασαν ἀρκετὰ τυπογραφικὰ
λάθη. Θὰ διορθώσουμε τὰ κυριώτερα τους, κείνα ποὺ χαλνοῦν τὴν ἐννοια τοῦ ἔρ-
γου, ἀπὸ τέλος τῆς τελευταίας πράξεως.

H. CHR. ANDERSEN

Η ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ ΚΑΙ Ο ΣΑΛΙΑΓΚΟΣ

Γύρω στὸν κήπο εἶταν ἓνας φράχτης ἀπὸ φουντουκιές. Παραῖξω λι-
βάδι, ἔπου βόσκαν ἀγελάδες καὶ πρόβατα. Στὴ μέση τοῦ κήπου ἀνθίζε
μιὰ τριανταφυλλιά, καὶ στὴ ρίζα τῆς ζοῦσε ἓνας σάλιαγκος, ποὺ εἶχε
γεμάτο τὸ καυκί του ἀπ' τὸ σπυδαῖο του ὑποκείμενο.

Καὶ εἶπε ὁ σάλιαγκος : — Ἐγὼ θὰ κάμω καὶ θὰ κάμω. Μονάχα
περιμένετε λίγο. Ὅχι τριαντάφυλλα, σὰν ἐσὺς, καὶ φουντούκια καὶ
γάλα. Θὰ ἴδειτε.

— Πολλὰ περιμένουμε ἀπὸ σένα, τοῦ εἶπε ἡ τριανταφυλλιά. Μὰ
μπορεῖς νὰ μᾶς πεις πότε θὰ τὰ ἴδουμε ;

— Σιγὰ, σιγὰ τῆς λέει ὁ σάλιαγκος. Ἐσεῖς τρομερὰ βιάζεστε. Δὲν
ἔχετε τὸν τρόπο. Περισσότερο ἐνδιέφρονται οἱ ἄνθρωποι ἔταν τοὺς κά-
νεις νὰ περιμένουν.

Ἔτσι ἦρθε ὁ ἄλλος χρόνος. Ὁ σάλιαγκος βρέθηκε στὴν ἴδια θέση,
καὶ ἡ τριανταφυλλιά εἶτανε πάλι γεμάτη μπουμπούκια καὶ τριαντάφυλ-
λα. Ὡς ποὺ ἦρθε πάλι τὸ χιόνι, καὶ ἡ τριανταφυλλιά ἔγειρε τὰ κλωνιά
τῆς καὶ ὁ σάλιαγκος χόθηκε στὴ γῆ.

Ἦρθε κι' ἄλλο καλοκαίρι, ἐγήκανε πάλι τὰ τριαντάφυλλα, ἐγήκε
καὶ ὁ σάλιαγκος.

— Ἐ, τῆς λέει, τὰ χρόνια περνοῦνε. Κάμε τί θὰ κάμεις, γιατί γέ-
ρασεσ παιὰ. Τί ἔκαμες τάχα ὡς τώρα, καὶ σὲ τί σὲ ὠφέλησαν ἄλλα τὰ
τριαντάφυλλα ποὺ ἔδωκες στὸν κόσμο ; Σὲ λίγο θὰ εἶσαι ἓνα ξερὸ ξύλο,
καὶ ἕστερα ;

— Μὲ τρομάζεις, ἀλήθεια, τοῦ λέει ἡ τριανταφυλλιά. Αὐτὸ ποτὲ
δὲν τὸ συλλογίστηκα.

— Ἐοὺ ποτὲ δὲν συλλογίστηκες τίποτα, τῆς ἀπαντᾷ. Ἐξέτασεσ πο-
τὲ γιατί κάνεις τριαντάφυλλα ;

— Ὅχι, τοῦ λέει ἐκεῖνη. Ἀνθίζω γιατί δὲν μπορῶ νὰ κάμω ἄλλιως.
Χαίρομαι τὸ φῶς καὶ τὴ ζέστη τοῦ ἡλίου καὶ τὴ δροσερὴ αἰθρα. Ρουφῶ
τὴν πρωϊνὴ δροσιά, καὶ λούζομαι στὴ βροχὴ, καὶ ζῶ καὶ ἀναπνέω.
Νοιάθω μιὰ δύναμη ἀπ' τὴ γῆ καὶ μιὰν ἄλλη ἀπ' τὸν ἀέρα ποὺ μὲ ζωο-
γονοῦν καὶ μοῦ δίνουν μιὰν ἀρρητὴ εὐτυχία. Κι' ἔτσι ἀνθίζω καὶ πάλι
ἀνθίζω. Αὐτὴ εἶνε ἡ ζωὴ μου, ἄλλο τίποτε δὲν μπορῶ νὰ κάμω.

—'Ωραία ζωή πέρασες, βλέπω.

—Ναί λέει πάλι έκείνη. Έκαμα ότι μου δρισε ή φύση. Μά εσύ, που σου έδωκε περισσότερα δώρα ή φύση, που είσαι ένα πλάσμα με πολυ μουαλό, μπορείς να κάμεις θαύματα στον κόσμο.

—Δέν έχω τέτοιο σκοπό, φώναξε θυμωμένος ο σάλιαγκος. Σκοτίστηκα για τον κόσμο!

—Μά μου φαίνεται, παρατήρησε με γλυκό τρόπο ή τριανταφυλλιά, πως ο καθένας μας άπάνω σ' αυτή τή γή πρέπει να δώσει ότι καλό έχει, κι' ότι μπορεί. Έγώ έδωκα μονάχα τριαντάφυλλα. Έσύ που είσαι προικισμένος καλύτερα κάτι βέβαια θά δώσεις στον κόσμο. Τι σκοπεύεις να δώσεις;

—Νά δώσω τοδ κόσμου; Και τι με μέλει έμένα για τον κόσμο; Τον κόσμο εγώ τότε φτόνω. Σακολούθα εσύ να κάνεις τά τριαντάφυλλά σου, αφού δέν μπορείς να κάμεις τίποτα καλύτερο. Άς κάνει και ή φουντουκιά τά φουντούκια της και ή άγελάδα τό γάλα της. Αυτοί έχουν τον κόσμο τους. Ο δικός μου ο κόσμος είμαι εγώ. Μπαίνω στο καυκί μου και κάθουμαι. Ο κόσμος δέ μ' ενδιαφέρει.

Κι' αφού είπε αυτά, μαζεύτηκε μέσα στο καυκί του και έφραξε τήν πόρτα.

—Αυτό διόλου δέν μ' άρέσει, είπε ή τριανταφυλλιά. Έγώ και να θέλω, δέν μπορώ να μαζευτώ έτσι. Έγώ, θέλοντας και μή, θά κάνω τριαντάφυλλα, άδιάφορο αν ύστερα θά μαραθούνε και θά τά ξεφυλλίσουν ο άνεμος. Άς είναι όμως. Κάποτε είδα ένα άπ' τά τριαντάφυλλά μου που είτανε θαλμένο μέσα στο προσευχητάριο μιας μεγάλης κυρίας, και κάποτε πάλι είδα ένα που στόλιζε τό στήθος μιας ώραίας κόρης, και κάποιος άλλο, μου τό φιλοσόσε ένα παιδάκι γεμάτο άπ' τή χαρά της ζωής. Τι εδτυχία που αισθάνθηκα τότες! Αυτή είναι έμένα ή ζωή μου.

Και εξακολουθούσε ή καλή τριανταφυλλιά να κάνει τριαντάφυλλα, ενώ ο σάλιαγκος τριπέλιαζε μέσα στο καυκί του άδιαφορώντας για τον κόσμο.

Τά χρόνια πέρασαν. Ο σάλιαγκος έγινε σκόνη, και ή τριανταφυλλιά έγεινε χώμα. Το τριαντάφυλλο μέσα στο προσευχητάριο μαράθηκε. Άλλά στον κήπο άλλες τριανταφυλλιές άνθίζανε, και χάμω ζούσαν άλλοι σάλιαγκοι, που μαζευούντανε μέσ' τό καυκί τους και φτόνανε τον κόσμο, γιατί δέν τους έμελε για' αυτόν.

Θέλετε και τή συνέχεια αυτής της ιστορίας; Διαβάστε την άπ' τήν άρχή.

ΕΛΙΣΑΙΟΣ ΓΙΑΝΙΔΗΣ

Α. ΠΡΑΣΙΝΟΥ

Η ΚΟΛΑΣΗ

ΤΟΥ ΔΑΝΤΕ ΑΛΙΓΙΕΡΗ

Άσμα είκοστό έχτο

Χαρά σου, ο Φλωρεντία, αφού τόσο στίκεσαι μεγάλη, που τά φτερά σου σε στεριές και πέλαγα άνεμίζεις, και που ως τήν Κόλαση σκορπιέται μέσα τ' όνομά σου! Πέντε ήώρα μέσα στους ληστές πολίτες σου άκουσμένους⁽¹⁾, που ντρέπουμε: για' αυτό και σό τρανή τιμήσου τόχεις! Μ' ά δέ γελούνε τά όνειρα προς τήν αύγή, ⁽²⁾ θά πάθεις ταχυά ότι όλόκαρδα άπ' τό Πράτο ⁽³⁾ κι' άπ' άλλου σ' ευκτιούνται. Κι' αν είχε γίνει τό κακό πάλι νωρίς δέ θά είταν. ⁽⁴⁾ Κι' άς είταν να είχε πιά γενεί, γραμένο αφού είνε νάρτει, ⁽⁵⁾ τί εσο πιο γέρος θάμαι τίσο πιο βαρύ θά μου είνε. Κινύσαμε κι' άπό τή σκάλα που μας είχαν κάμει προτίτερα για τό κατέβασμα μας τά δγαλτάρια, ξανά ο Όδηγός μου άνέδηκε και πίσω του έσυρέ με. Και τήν έρημική ποριά εξακολουθώντας έτσι μέσ' άπ' τοδ βράχου τ' άποκόματα και τά ξεσκίδια, δίχως τά χέρια τά ποδάρια μας δέ δγαίναν πέρα. Πένεσα τότες και πονώ τήν ώρα τούτη άκόμα, τή σκέψη μου σ' εκείνο που είδα σαν ξαναγουρίζω. Κι' άπ' εσο συνηθώ περισσότερο βαστώ τό νοδ μου, ⁽⁶⁾ για να μην τρέχει μπρός χωρίς τήν άρετή όδηγό του που αν άστρι βολικό ή και γάρη άνώτερη έδωσέ μου

1) Τους Gualta, Agnello, Buoso, Puccio Sciancato, και Francesco Cavalcanti ή Guercio που είδαμε στο προηγούμενο άσμα. 2) Τά πρωιά όνειρα. 3) Το Πράτο είταν πόλη μικρή, γειτόνισα της Φλωρεντίας που ζητούσε με κάθε τρόπο να ξεπετάξει τό ζυγό της Δημοκρατίας. 4-5) τό νόημα των δύο τούτων στίχων είνε τό επόμενο και τό εξηγεί καθαρά ο στίχος που ακολουθεί: Άς είταν γινόμενο πια τό κακό που μέλλεται να σου έρτει, ο Φλωρεντία. Όσο μακρυσμένο κι' αν είνε στο παρελθό (α' στίχος) ή ένθύμησή του θά μου είνε τόσο όδυνηρή ώστε θά τό θαρρώ χτισινό πάντα. Όσο πιο γέρος θά είμαι, όταν θά έρτει ή σφοδρά τούτη, τόσο περισσότερο θά με πονέσει. 6) Και όταν σκέπτομαι εκείνο που είδα συγκρατώ τό νοδ μου, περισσότερο άπ' ότι είνε συνηθειά μου.

τέτιο αγαθό,⁽¹⁾ μὴν τὸ μισήσω στὸν ἑαυτὸ μου ἐγὼ ὁ ἴδιος.⁽²⁾
 "Ὅσες ὁ χωρικός (στὸ ψήλωμα ὄντας ἤσυχάζει,
 στὴν ἐποχὴ ποὺ ὁποιος τὸν κόσμον φέγγει τὴν εἰδὴ του
 κρατάει λιγότερο σ' ἐμὰς κρυμένη, ⁽³⁾ ὄντας ἡ μύγα
 τὸν ἀέρα ἀφήνει στὸ κουνούπι), λαμπυρίδες βλέπει
 στὸν κάμπο κάτω, στὸ χωράφι καὶ σὲ ἀμπέλι, ποὺ ἴσως
 ὀργώνει καὶ τρυγᾷ ἀπὸ τόσες φλόγες ὁ ὄγδος λάκκος
 φεγγολογοῦσε, ὡς εἶδα ἅμα ἤρτα ὅπου ὁ βόθρος φαινόταν.
 Κι' ὅποιο, σ' ἐκείνον ποὺ ἐγδικήθηκε μὲ τὶς ἀρκοῦδες, ⁽⁴⁾
 ἐφάνταξε τοῦ Ἡλία τ' ἀμάξι στὸ ξεκίνημα του,
 κατὰ τὰ οὐράνια ὄντας ὁλόρτα τ' ἄλογα χουμίσαν,
 τὴν ὥρα, ποὺ ἀκλουθώντας το μὲ τὴ ματιὰ, δὲν μπόρει
 νὰ ξεχωρίσει τοῦτος ἄλλο ἀπὸ τὴ φλόγα μόνη
 ποὺ ὡς κάποιον νέφι ἀεροδρομοῦσε ἀνάρηο πρὸς τὰ αἰθέρια
 Τέτιες στὸ χάσκωμα τοῦ λάκκου ἐκείνους οἱ φλόγες σείονταν
 Γιατὶ τὸ θῦμα τῆς καρμιά τους δὲν τὸ φανερώνει ⁽⁵⁾
 κ' ἔχει κι' ἀπ' ἓνα ἀμαρτωλὸ κλεμένο ⁽⁶⁾ ἢ κάθε φλόγα.
 Τόσο ἀπ' τοῦ γεφυρίου τὸ ἀχειλι γιὰ νὰ ζω εἶχα σκόψαι
 ποὺ θὰ γκρεμιόμουν ἀσπρωχτος μιὰ πέτρα ἂν δὲν ἀρκοῦσα.
 Κι' ὡς ὁ Ὁδηγὸς στοχάστηκε με τόσο νὰ προσέχω
 —βρίσκονται μέσα στίς φωτιές τὰ πνέματα, μοῦ λέγει,
 καὶ μὲ τὴ γέεννα ποὺ τὸ καίει καθένα φασκιωμένο. ⁽⁷⁾
 —Γροικώντας σε πῶς βέβαιος εἶμαι, τοῦ εἶπα, Δάσκαλέ μου,
 μὰ εἶχα σκεφταὶ πὼς ἔτσι θὰ εἶταν, κ' ἤθελα νὰ μάθω
 ποιὸς εἶνε μέσ' τὴ φλόγα ἐκείνη, ποὺ μὲ διπλῆ γλῶσσα
 σιμόνει, κ' ἔτσι ποὺ τὴ λές ἀπ' τὴν πυρὰ ὀρθωμένη

1) Τέτιο νοῦ. 2) Μήπως ἔρται στιγμή ποὺ θὰ ληθηθῶ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τέτοιου
 ἀγαθοῦ στὸν ἑαυτὸ μου, ἐγὼ ὁ ἴδιος. 3) Στὴν ἐποχὴ ὅπου οἱ μέρες εἶνε μακρό-
 τατες, δηλαδή πρὸς τὸν Ἰούλιο.

4) —Στὸν Ἑλισσαῖο. «Καὶ ἀνέβη ἐκείθεν εἰς Βαιθήλ· καὶ ἐνῶ αὐτὸς ἀνέβαι-
 νεν ἐν τῇ ὁδῷ, ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως παιδία μικρὰ καὶ ἐνέπαιζον αὐτόν, καὶ
 ἔλεγον πρὸς αὐτόν, Ἀνάβαινε, φαλακρέ! Ἀνάβαινε, φαλακρέ! Ὁ δὲ ἐστράφη ὀ-
 πίσω καὶ ἰδὼν αὐτὰ κατηράσθη αὐτὰ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐξῆλθον ἐκ
 τοῦ δάσους δύο ἀρκετοὶ καὶ διεσπάραν ἐξ αὐτῶν τριακοντα δύο παιδία.» 5.
 —Ὅπως ὁ Ἡλίας μὲ τὸ ἄρμα του εἶταν κρυμένος μέσα στὴ φλόγα ἔτσι καὶ οἱ
 φλόγες αὐτὲς ἔκρυβαν ὁλόκληρα ἐκείνους ποὺ ἐκαίον. 6) ἀρπαγμένο. 7) —Πιστοτέ-
 ρος θὰ εἶταν ὁ στίχος.

Κ' εἶνε μ' ἐκεῖνο ποὺ τὸ καίει καθένα φασκιωμένο

ποὺ ἀντάμα μὲ τὸν Ἑτεοκλῆ τὸν ἀδελφὸ του ἐδέχτη; ⁽¹⁾
 Κι' αὐτὸς—Κρυμένοι μέσα τῆς παιδεύοντα: ὁ Διομήδης,
 μ' ἀντιλογιέται, κι' ὁ Ὀδυσσεύς, κ' ἔτσι ἐνωμένοι τρέχουν
 πρὸς τὴν ἐγδίκηση ὅπως πρὶν πρὸς τὴν ὀργὴν ἐρομίζαν. ⁽²⁾
 Βογγιέται μέσ' τὴ φλόγα τους τοῦ ἀλόγου τὸ καρτέρι
 ποὺ ἀνοίξε θύρα ὅθε ὁ ἀκριβὲς ρωμαϊκὸς βγῆκε σπόρος ⁽³⁾.
 Γένεται θρήνος γιὰ τὸ δόλο ἐκεῖ ποὺ τὴ Δηιδάμεια
 κάνει, νεκρή, τὸν Ἀχιλλεῦα νὰ κλαίγει ὡς τώρα ἀκόμα,
 καὶ τοῦ Παλλάδιου μέσα ἐκεῖ πληρώνεται τὸ κρεῖμα.
 —Μέσα ἀπ' τὶς σπίθες ἂν μποροῦνε ἐκείνες νὰ μιλήσουν,
 παρακαλῶ σε, Δάσκαλε, ξαναπαρακαλῶ σε,
 κι' ἂς εἶτανε τὰ παρακάλια μου ν' ἀξίζαν χίλια. ⁽⁴⁾
 νὰ καρτερέσεις μὴ μοῦ κάμεις ἀρνηση, ὡς ποὺ ἐδῶθε
 ἢ φλόγα ἢ διπλοκέρατη, τοῦ λέγω, νὰ περάσει.
 Κοίταξε πόσο ἡ ἐπιθυμιὰ λυγὰ με πρὸς αὐτήνα.—
 Κι' αὐτὸς—Περίσοιους ἐπαινοὺς ἀξίζει: ἔτι γυρεύεις,
 γι' αὐτὸ τὸ δέχομαι, μὰ τώρα κράτεις σου τὴ γλῶσσα,
 κι' ἀφησε ἐμένα νὰ λαλήσω, τί ἐνοιώσα ὅτι θέλεις:
 Ἕλληνο: ὡς εἶταν, νὰ τοὺς πείραζε μπορεῖ ἡ λαλιά σου. ⁽⁵⁾—
 Κι' ὡς ἤρτε ἡ φλόγα ὅπου εἶμαστε καὶ λόγιασε ὁ Ὁδηγὸς μου
 καλὴ τὴν ὥρα καὶ τὸν τόπο, τότε ἀγροίκησα τον
 νὰ πεῖ μὲ λόγια τέτια:—ὦ ἴσως, ποὺ δυὸ σὲ μιὰ εἶστε φλόγα,
 σταθεῖτε ἂν ἀξίος σας ἐδείχτηκα ὅσο ζοῦσα, ἂν ἀξίος
 λίγο ἢ πολὺ ὄντας ἔγραφα τοὺς θεῖους στὸν κόσμον στίχους.

1) Τὰ σώματα τοῦ Ἑτεοκλῆ καὶ τοῦ Πολυτεῖκη ἀνεβίασθησαν στὴν ἴδια πυρὰ
 γιὰ νὰ καοῦν, μὰ τίτιο εἶταν τὸ μῖσος ποὺ χωρίζε τοὺς δύο ἀδελφοὺς ὥστε καὶ
 ἡ φλόγα ποὺ τοὺς ἐκαίει χωρίστηκε σὲ δύο γλῶσσες. 2) Καὶ τρέχουν πρὸς τὴν
 τιμωρία τώρα, ὅπως πρὶν νὰ πεθάνουν τρέχαν πρὸς τὴν ἁμαρτία, ποὺ ξυπνᾷ τὴν
 ὀργὴν τοῦ Κυρίου.

3) Ὁ Δούριος ἵππος γέννηκε αἰτία νὰ σημαχτεῖ ἡ Τροία καὶ νὰ εἶται ἀπ' τὰ
 τεῖχη τῆς ὁ Αἰνείας πατέρας τοῦ ρωμαϊκοῦ γένους.

4) Πιστοτέρος θὰ εἶταν ὁ στίχος:

καὶ τόσο ποὺ τὰ παρακάλια μου ν' ἀξίσουν χίλια.

5) Ὅπως εἶταν Ἕλληνας καὶ μιλοῦνε τὴν εὐγενεῖα ἑλληνικὴ γλῶσσα μπορεῖ
 νὰ τοὺς δυσαρεστήσει ἡ βάρβαρη σημερινὴ σου γλῶσσα, ἐξηγοῦνε μερικὸι θαρρῶ
 πως στὸ στόμα τοῦ Λάντε τοῦτο θὰ εἶταν μιὰ ἀντίφραση, (ἀφ' οὗ πολλές φορές μέσ'
 στὸ ἔργο του φαίνεται περητῆσανος γιὰ τὴ γλῶσσα του) καὶ μιὰ βλαστήμια. Εἶμαι
 μὲ τὴ γνώμη ἐκείνων ποὺ ἐξηγοῦν τὸ στίχο τοῦτο ἀπ' τὴν ἀνάγκη (καὶ οἱ παρα-
 κάτω στίχοι τὸ λένε ἀρκετὰ) νὰ μιληθοῦν οἱ δύο ἀρχαῖοι ἥρωες ἀπὸ ἀνδραπο σὺν
 τὸν Βιργίλιο ποὺ ὑμνήσε τ' ὄνομά τους μέσα στοὺς στίχους τοῦ γνωστοῦ
 ο' ὄλο τὸν κόσμον Ὁ Λάντης εἶνε ἀκόμα ἀγνωστος.

κι' ἄς πεῖ ἕνας σας ποῦ πήγα, ἀτός του φταίοντας, νά πεθάνει.⁽¹⁾ —
 Νά σσιέται ἀρχίζει βουίζοντας τῆς φλόγας τῆς πανάρχαιας
 τὸ πιὸ ψηλὸ τὸ κέρατο, ὡς ἀπ' ἄνεμο θαρμένο.
 Τότε τινώνοντας τὴν κορφή τῆς θῶθε κείθε, ὡς νά εἶταν
 ἢ γλώσσα πῶκαινε ἔξω μιὰ φωνή πατάει καὶ λέγει :
 — Σάν ἐχωρίστηκα ἀπ' τὴν Κίρκη, πο' ἄφαντο ἔκα' πέρα
 μὲ κράτησε, ἀπὸ χρόνο πιότερο, σιμὰ στὴ Γαῖτα,
 πριχοῦ ἔτσι νά τὴν κράξει ὁ Αἰνείας, οὔτε τοῦ γυοῦ οἱ γλυκάδας,
 οὔτε τοῦ γέρου μου πατέρα ἢ λύπη, ἢ τῆς ἀγάπης
 τὸ χρέος, χαρὰ νά φέρει πῶπρεπε τῆς Πηνελόπης,⁽²⁾
 δὲ βόλεσε νά σῶσουν μέσα μου τὴ χρεία νά μάθω
 τὸν κόσμο, καὶ τίς ἀρετὲς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ πάθια.
 Τὸ ἄπειρο πέλαο τ' ἀνοιχτὸ μ' ἕνα καράδι ἐπῆρα
 καὶ μὲ τὴ συντροφιά τῆ λίγη ποῦ δὲ μ' εἶχε ἀφήσει.
 Κ' εἶδα ὡς τὴν Ἰσπανία τὴ μιὰ τὴν ὄχθη καὶ τὴν ἄλλη
 κι' ὡς τὸ Μαρόκο,⁽³⁾ τὸ νησι τῶν Σάρδων κι' ἔσα ἀκόμα
 γύρω τὸ πέλαο τοῦτο βρέχει. Κ' εἶμαστε γυρμένοι
 καὶ γέροι ἐγὼ κ' οἱ σύντροφοί μου στὴ στενὴ κλεισούρα
 σὰ φτάσαμε ὅπου ἔχει ὁ Ἡρακλῆς τοὺς στύλους τοῦ βαλμένου,
 μὴν τύχει κι' ὁ ἀνθρώπος θελήσει ν' ἀνοιχτεῖ πιὸ πέρα.
 Καὶ τὴ Σεβίλα σὰ δεξιὰ παράτησα καὶ μὲ εἶχε
 στ' ἀριστερὰ παρατημένο ἢ Σέπτα, κ' εἶπα : « ὦ ἀδέρφια,
 στῆς αἰσθησης τὸ λίγο αὐτόνα ξύπνο ποῦ σας μένει,⁽⁴⁾
 μὴν ἀρνηθῆτε παίρνοντας τὸν Ἥλιο καταπόδι
 τὸν κόσμο νά γνωρίσετε ποῦ εἶνε ἀπ' ἀνθρώπους ἔρμος.
 Λογιάστε ποιὰ σας ἢ γενηά· δὲν εἶστε ἐσεῖς πλασμένοι
 νά ζήσετε ὅμοια μὲ τὰ χτήνη, μὰ γιὰ ν' ἀκλουθεῖτε
 τὴ γνώση καὶ τὴν ἀρετὴ. » Μ' αὐτὴ τὴ λίγη ὀρμήντα
 τόσο τὴ συντροφιά μου ἀκόνισα, γιὰ τὸ ταξίδι,
 ποῦ θάθελε κατόπι θία πολλὴ νά τὴν κρατήσω.
 καὶ κατὰ τὴν ἀνατολὴ γυρίζοντας τὴν πρόμη
 σὲ πέταμα τρελλὸ φτεροῦδες τὰ κουπιὰ χτυπάμε,

1) Πῆγε νά πεθάνει μὲ δικό του φταῖσμα κι' ἔχι μὲ ἄλλου.

2) Τὸ καθῆκο τῆς ἀγάπης ποῦ ἂν τὸ ἀκολουθοῦσα θά ἔφερνε χαρὰ στὴν Πηνελόπη. Ἡ ἰσοχρέωση μου δηλαδή νά γυρίσω πίσω στὴ γυναίκα μου. 3) Κ' εἶδα τὴν μιὰ καὶ τὴν ἄλλη ὄχθη τῆς Μεσογείους θάλασσας ὡς τὴν Ἰσπανία κι' ὡς τὸ Μαρόκο. 4) Στὸν λίγο καιρὸ ποῦ σας μένει νά εἶνε ξιπνητὲς οἱ αἰσθησεῖς σας, στὸ λίγο καιρὸ ποῦ σας μένει νά ζήσετε : ἀφύπνιστε γέροι.

τραβώντας πάντα ἀριστερὰ. Τῆς νύχτες πιά ὄλα τ' ἄστρα
 τοῦ πόλου τοῦ ἄλλου φαίνονταν, καὶ δύθιζε ὁ δικὸς μας
 τόσο ποῦ τὸ θαλάσσιο κάμπο πλέον δὲν ξεπερνοῦσε.
 Καὶ πέντε εἶχε φρεῖς ἀνάψει κι' ἄλλες τόσες δύοσι
 τὸ φῶς ἀπ' τὴ Σελήνη κάτω,⁽¹⁾ ἀφόντας εἶχαμε ἔμπει
 στὰ διάδα μέσα τὸ στερνὸ, σὰ φανερώθηκέ μας
 κάποιο δουνό, σκοτεινιασμένο μέσα στὴ μακρότη·⁽²⁾
 ψηλὸ μοῦ φάνη ἔσο ποτὲ δὲν εἶδα ἄλλο κανένα.
 Χαρήκαμε, μὰ γύρισε σὲ θρήνους ἢ χαρὰ μας,
 γιὰτ' ἀπ' τὴν ἀγνωστη τὴν ξέρα σίφουνας σηκώθη
 ποῦ τὸ καράδι χτύπησε στὴν ἄκρη τὴν πλωρίσια.
 Τρεῖς φορές μ' ὄλα τὰ νερά τὸ στρέφει, ἀνασηκόνει
 στὴν τέταρτη τὴν πλώρη ἀνάερη καὶ βυθάει τὴν πρόμη
 μ' Ἄλλου βουλῆ,⁽³⁾ κι' ἀπάνωθι μας ξανακλειέται ὁ πόντος.

1) —Κάτω ἀπ' τὴ Σελήνη, δηλαδή στὸ μέρος τῆς Σελήνης ποῦ φαίνεται ἀπ' τὴ γῆ. 2) —Διάφορες εἶνε οἱ γνώμες γιὰ τὸ βουνό τοῦτο. Ἄλλοι λέγουν ὅτι ὁ Δάντης ἐνοεῖ κάποιο βουνό τῆς Ἀτλαντίδας ποῦ τὴν ἀναφέρει ὁ Πλάτωνας. Ἄλλοι, κι' αὐτὴ ἡ γνώμη εἶνε πιὸ παραδεγμένη, παραδέχονται ὅτι εἶνε τὸ ὄρος τοῦ Καθαρτήριου ποῦ βρῖσκεται στὸς ἀντίποδες τῆς Ἱερουσαλὴμ.

3) Com' Altruí riasque. Ὁ ἄλλος τοῦτος εἶνε βέβαια ὁ Θεός. Ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν ἀναφέρει τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖο σιναισθάνεται καὶ παραδέχεται μὰ δὲν τὸν γινώριζε ὄντως εἶταν στὴ γῆ.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΟΜΗΡΟΥ ΜΠΕΚΕ: ΣΤΑΧΤΟΠΑΙΠΕΛΗ, ΟΙ ΩΡΕΣ, ΔΟΝ ΚΙΧΩΤΗΣ

Σε μία παλιά μου βιαστική σημείωση που σημάδευε την εργασία των κυριότερων ποιητών ή λογογράφων οι οποίοι φάνηκαν στην πρώτη χρονιά του «Λόγου», είχα μιλήσει για τα συνέτα του Ο. Μπεκέ, παραπονούμενος ότι ο ποιητής αυτός, συστηματικός έχθρος του θόρυβου και της ρεκλάμας, δε φρόντισε να μας δώσει μια πλήρη ιδέα του ταλέντου του. Μόλις (ύστερα από πόσες προτροπές) κατορθώθηκε να πειστεί στο δεύτερο χρόνο να δημοσιεύσει τη *Σταχτοπαίπελη*, κομμάτια απ' το *Δόν Κιχώτη* και τώρα στις τελευταίες τις *Ωρες* του. Πεζιμέναμε αλίτηνα τη φανέρωση με ανυπομονεσία. Βέβαια, όταν έργα πολύ κατώτερης αξίας απασχολούνε τους κριτικούς του «Λόγου», ή σιωπή του φίλλου αυτού για το έργο του Μπεκέ δε θα πέρασε χωρίς να ξαφνιάσει κάποιους που ξέρουνε καλά τον ποιητή. Τώρα και να πέρανε και τον ίδιο, μόλο που είναι πολύ περήφανος και πολύ σιωπηλός για να παραπονηθεί. Η μόνη δικαιολογία της σιωπής τούτης, τουλάχιστον από μέρος μου, που παρακολούθησα τον ποιητή από την πρώτη του εμφάνιση, είναι, ότι θεωρούσα άτοπη και πολύ φτηνή μια κριτική βασισμένη μονάχα στα συνέτα του, τα οποία μπορεί να είναι και είναι πολύ ωραία κομμάτια, δεν αντιπροσωπεύουν όμως, όντας το περισσότερο έργο της πρώτης του νεότητας, την άρχη της ωριμότητας του, ούτε δείχνουν την όριστική κατεύθυνση της τέχνης του. Κριτική για το Μπεκέ που θαζε ως αντικείμενο τα δημοσιευμένα συνέτα του και μόνο δε θα ήταν αρκετά καλά θεμελιωμένη για να βαστάξει το σημερινό βάρος της εργασίας του και θ' αντίκριζε τον ποιητή, άποιος είναι πρό βξη ή έπατά χρόνια. Γιατί σήμερα είναι καλά και δίκαια βασισμένη ή γνώμη ότι ο Ο. Μπεκές είναι, απ' τους γνωστούς, το πιο μεστό και άρτιο ποιητικό ταλέντο της Πόλης, καθιερωμένο έπο μια πλούσια και πολυσήμαντη εργασία, όσο κι' αν μένει τούτη άγνωστη ακόμα στο δημόσιο. Δεν παρασίφουμαι απ' την παλιά μου φίλια για τον ποιητή, για να διατυπώσω έδω πέρα την ιδέα τούτη, που είναι και ιδέα των πιο φημισμένων και των πιο άμερόληπτων: το έργο της κριτικής δεν πρέπει να έπηρεάζεται από κανένα δεσμό, άλλουως είναι άχρηστο, είναι και έπιζημο. Η όληθεια είναι πως δεν απαντήσαμε ακόμα στην Πόλη ποιητή άληθινότερο απ' το Μπεκέ. "Αν υπάρχει και δεν τον ξέρουμε θα μας συχωρέσει. Μπορεί να έτοιμάζονται στη σκιά δυνατώτερες του ποιητικές ιδιοφυίες, και βέβαια το εύχιούμαστε όλονχα, μα απ' τα δημοσιευμένα ως τώρα δεν το βλέπουμε. "Αν το βλέπαμε, θα το λέγαμε χωρίς δισταγμό, κι' αυτό δε θα πέρανε τον κ. Μπεκέ.

Είνε πολύ λυπηρό να σκέφτεται κανείς ότι τόση δουλειά, πόσο εύσυνείδητη και σοβαρή το ξέρουν ίσως λίγοι, μένει ακόμα στο σκοτάδι του σιγηταριού. Θλίψη-ρή τέχη έγκρίτων που δουλεύουν την τέχνη στους βάρβαρους ακόμα τόπους μας! "Όταν με θυσίες, που ξέρουν μονάχα έκεινοι, κατορθώσαν να φέρουν στο φως ότι εργάστηκαν τόσα χρόνια, είτε πιο άργα, βλέπουν το έργο τους ξέθυρο, γιατί δε φάνηκε στον καιρό τους τους μοιάζει σαν ένας ανάχρονισμός και μόνο αυτοί είναι οι θέσι να ξέρουν πόσο το συγνώμημα τούτο τους κόβει το θάρρος. Γι'

αυτό, ως σήμερα, τα παραδείγματα ποιητών ή συγγραφέων που είχαν μια φυσική και κανονική εξέλιξη και που άφησαν, σβύνοντας, μια τελειωμένη εργασία είναι τόσο σπάνια σ' έμάς, που μπορεί κανείς να πει ότι είναι εξαίρετες. Στους τόπους μας ο άνθρωπος που γράφει είναι ως τώρα ακόμη άναγκασμένος να πληρώσει για να τον διαβάσουν.

Προτού να έπιχειρήσω μια κριτική εξέταση των τριών έργων που σημειώσω παραπάνω, θα ήθελα να πιο γενικά την ιδέα μου για την *ποίηση του Μπεκέ*, ως την εμφάνιση του Δόν Κιχώτη, για την *εξέλιξη του* από τον πρώτο σταθμό των «Ριμών και Ρυθμών» ως τότε, και όσο το πράγμα είναι δυνατό, για το *δρόμο* που φαίνεται να παίρνει με το φαινόμενο του Δόν Κιχώτη.

"Ο Μπεκές ήρτε στον κόσμο προικισμένος μ' ένα πλούσιο ταλέντο, με μια ιδιουσυγκρασία μοιραία κι' άπόλυτα έτοιμασμένη για το στάδιό του και με μια χαρακτηριστική εύσυνειδησία στη διαχείριση του ταλέντου του, *πλούσιος, άποφασισμένος* και *ίσορροπημένος*, θάλεγα. "Άλλοι έχουν λιγώτερα απ' αυτά. Η ζωή του ήσυχη, μπορεί να πιο άτρικύμιστη ως ένα σημείο, αν εξαίρεσει κανέναν τις συγκινήσεις που κάθε εύαίσθητος άνθρωπος έχει άναγκαστικά να δοκιμάσει μέσα στο βίο σ' όρισμένες έποχές ή και ξαφνικά, λίγο έπάρσαε την ποιητική του ανάπτυξη τουλάχιστο στην ούσια της. "Αν τούτο είναι μια σύμπτωση εύνοϊκή ή όχι δεν έχω να το εξετάσω, γιατί θα ήταν άνόητο. Οι μεγάλοι κλονισμοί λεπτινώντας τη διαισθητική τέρση που έπάρχει λίγο ή πολύ σι κάθε ποιητή και δίνοντας έτοι μια πιο βαθύ και πιο όδυνηρή αντίληψη της ζωής και του σκοτεινού σκοπού της, μπορεί να προκαλέσουν άριστουργήματα, είχανε όμως συχνότατα ως άποτέλεσμα και το γκρέμισμα καλών και στερεών οργανισμών. Μά, ύστερα είναι τόσες οι πηγές του ωραίου, που θα ήταν μυωπικό να θελήσει κανείς να τις περιορίσει σι γραμένα όρια. "Ο κάθε δημιουργός, όποια κι' αν είναι ή σύστασή του ή φυσική και ή ήθική, μπορεί να δώσει άριστουργήματα στον κύκλο του. "Άλλο το ζήτημα αν θ' άρτίσουν σ' όλους, και βέβαια δεν είναι δυνατό ν' άρτίσουν σ' όλους γιατί ο καθένας διαλέγει κι' άγαπά κατά τον ιδιαίτερό του οργανισμό. Το μόνο συμπέρασμα που μου έπιτρέπεται να βγάλω απ' αυτά που είπα πιο άπάνω για τη ζωή του ποιητή, που μ' απασχολεί, είναι ότι η ζωή αυτή τον έφερε να μας μιλήσει λίγο, πολύ λίγο, για τον έαυτό του [πλεονέκτημα ή μειονέκτημα κατά τις αντίληψεις των διαφόρων έποχών] και να διατηρήσει και να δυναμώσει μάλιστα την ίσορροπία της ψυχής του, και τη φυσική του συμπάθεια για το ίσομετρο, το κανονικό, το λογικό αναλόγιο και την άντιπάθεια του για το παράτολμο και το ύστερικό, το σιβυλλικό, τη *φοίχη της άλλοφρονούσας έμπνευσης*, θάλεγα, που δεν άκούει κανένα κανόνα, κανένα δεσμό. "Έτσι, ο βίος που είναι στοιχείο απ' τα πιο σπουδαία για την εξέλιξη και την καλή γνωριμαία ενός ποιητή, τόσο όσο και η έποχή που γεννήθηκε, με την ήθική και την πολιτική της φυσιογνωμία δεν έπηρέασε, όντας όμαλός, το έργο του Μπεκέ, σι βαθμό που να του δώσει, ένα ξεχωριστό τύπο διακρινόμενο εντες από τους άλλους, όσο για τα θέματα που τον απασχολήσαν και τον τρόπο με τον όποιο τα πραγματώθηκε. Ξεχωριστό χαρακτηριστήριο δεν έχει ή ποίηση του Μπεκέ ούτε στη σκέψη που τη διανύνει. Και το τελευταίο τούτο ίσως είναι πρώιμο να το άπαιτήσει κανέναν από τους ποιητές της έποχής μας, έποχής ή όποια, δεν υπάρχει άριβολία, θα χαρακτηρίζεται με τα ένα αιώνα, ή και λιγώτερο έποχή προσημασκειαστική, που ζητεί ακόμα τον άλη-

θινό δρόμο. Τέτοιο σημάδι δε διακρίνουμε ακόμα σε κανένα ποιητή ή λογογράφο μας. Στην ως σήμερα εξέλιξη μας μπορούμε να διακρίνουμε μονάχα *ιδιοσυγκρασίες* κι' όχι ακόμα συστήματα ή δόγματα, παιδιά της ωριμότητας, μά ίσως και της παρακμής, κάποτε τό πιστεύει. Η ιδιοσυγκρασία του Μπεκέ γράφεται καλά απ' την πρώτη του εμφάνιση στον ποιητικό ορίζοντα και καθρεφτίζεται στο ύψος του και στα θέματα που τον τραβούν πιοτερο. Μέσα του κυριαρχεί ο *ήρωϊσμός* και η *δωγή*. Το πρώτο τό ξηγηώ απ' την αυστηρή και καθάρια ελληνική ανατροφή του. Μεγάλωσε μέσα σε άντρες, κ' είχε πατέρα που κράτησε άπαραβίαστη, σαν άρθρο πίστης, την ελληνική οικογενειακή παράδοση, μ' όλες της τις πρόληψες και τις αποκλειστικότητες, και μητέρα της ίδιας αντίληψης. Ο πρώτος ποιητής που του διάπλασε τήν ψυχή, και που αγαπή ίσως ακόμα, είναι ο παληκαρίσιος Βαλαωρίτης. Τα πρώτα του ποιητικά ξυπνήματα είναι ήρωϊκά και μέσα στα παιδικά του χειρόγραφα υπάρχουν πολλά ποιήματα που ύμνούν τις πρωτόγονες και άπλες όρμες της περηφάνειας, της άνδρείας, της τιμής, του πατριωτισμού, της υπεροχής του άντρα. Υπάρχει, μέσα σ' αυτά, κ' ένα δράμα σε στίχους, όπου παλεύουνε ή τιμή με τόν πλούτο, ή σαπύλα της άριστοκρατίας με τα λαμπρά αισθήματα του φτωχού λαού. * *Η δωγή* κεφάλαιο πολύτιμο για μιá ανώτερη σάτυρα, όργη που τήν άνίπτει τό προσβλημένο αισθημα της δικαιοσύνης, και που ξεσπώνει σε μιá βαβυλικά περιφρόνηση για κάθε ύπουλο και ύποκριτικό, και σε μιá ασυνήκολόγητη έχτρα για τό ψέμα και τόν πειθισμό, είναι σαν ένα φυσικό συμπλήρωμα του πρώτου στοιχείου της ιδιοσυγκρασίας του Μπεκέ. Η αισθηματικότητα είναι λιγοστή αν όχι άνύπαρκτη σ' αυτόνα. Τραγός και κοχτηρός όπως ή στεγνή του αυστηρή φυσιογνωμία δε δέχεται συνήθολόγηση χαμιά στις ιδέες του, περήφανος, άπόλυτος, άκαμπος, άπόκρημνος. Τόν τραβά ή δύναμη. Προτιμά τη σκληρότητα απ' τη γλυκύδα, τήν ασυλλόγηστη και όργική άπόφαση απ' τό μαλακό και διαφορούμενο διαταγμό. Χαρακτηριστικό ότι ή αγάπη δέν παίζει μεγάλο ρόλο στην ποίηση του Μπεκέ. Λιγοστά, πολύ λιγοστά τα ποιήματά του που έχουν κέντρο αυτό τό θέμα, και λίγα εκείνα που φαίνονται ν' άνάβρυσαν από ισχυρούς αισθηματικούς κλονισμούς. Η αγάπη δε μοιάζει να τόν άπασχολεί ούτε ως ανώτερη φιλοσοφική ιδέα. Έτσι ο Μπεκέ παρουσιάζεται κατ' ανάγκη περισσότερο σαν αντικειμενικός παρά σαν ύποκειμενικός ποιητής. Η καλύτερα, ή ύποκειμενικότητά του δε βρísκει τήν είκαιρία να εκδηλωθεί, είτε συγκρατούμενη απ' τις συνήθειες της ανατροφής του, είτε μη αισθανόμενη μέσα στη γαλήνη της ζωής του τήν ανάγκη να φανερωθεί. Όπου όμως φανερόνεται μας άφήνει να διακρίνομε πίσω απ' τό θεωρημα της τραχύτητας και της όρμης, που του είναι συνειθισμένες, μιá απάλότητα και μιá καλωσύνη παιδιού, που γίνεται τόσο περισσότερο αισθητή και συγκινησιακά όσο δέν τήν περιέχει κανένας, και που με κάμει, γυρνώντας σε κάποια παλιά πελοπόννησού μου, *δτι ο ποιητής ξυπνά τυχαία σε άνθρωπο γεννημένο με όρισμένες διανοητικές και ψυχικές διάθεσεις*, να πιστέψει,

* Το δράμα τούτο που θάχε τόν τίτλο «Ανθρώπινη Κοσμοδία» υποβλήθηκε στο διαγωνισμό του Έλλ. Φιλ. Συλλόγου του 1907 αν δε γελιοθίαι και παραρτίχτηκε από ήλίθιους κριτές που α τε καν κατ' όρθωσαν να διακρίνουν τις άνυφίβολες ποιητικές όρετές που ήταν απαρμένες στις σελίδες του και που ύπόσχονταν μιá πλούσια μιλαντική άνθιση.

πως, αν ή ζωή έπιδροΐσε κατá διάφορο τρόπο στον Μπεκέ, θά είταν ίσως πολύ άλλωστικός στη μορφή μπορεί και στο είδος της τέχνης του.

Με τέτοια έφοδία και τέτοιες τάσεις, κι' όπως οί περίστασεις του βίου δέν του έκνίψισαν τή διαίσθηση ώστε να νοιώθει κατá τρόπο όλως διόλου πρωτότυπο τά πράματα, είταν φυσικό ο Μπεκέ να φανερωθεί, όπως είναι πλούσια προικισμένος, ένας *μεγαλόστομος και ήχηρός ποιητής* κατá τις σημερινές μας αντίληψες. Μίση του όμως υπάρχει κ' ένα άλλο στοιχείο πολύτιμο : ο λεπτός και δύσο-ολος τεχνίτης. Καί ο Μπεκέ είναι πραγματικά τεχνίτης κατá τήν κλασική παράδοση, άπαιτητικός, αυστηρός για τόν ίαντό του, αίώνια άνικανοποίητος, και συχνά και τολμηρός όσο ή ιδιοσυγκρασία τ. ε ή θαυμάσια ίσορροπημένη μπορεί να του τό έπιτρέψει — Στα ποιήματά του, όπου πρωτοστατεί ο τεχνίτης, άγοπά να στέκεται στην έξωτερική όψη των πραγμάτων και μς τήν άποδίνει με εικόνες θαυμάσιες σιχνότατα, ζητώντας τό ύλικό του στο πιο πλοίσιο μεταλλείο και χιζόντας με πείρα και με άρχιτεκτονική σίγουρη, ρυθμική, άρμονικώτατη. Ο στίχος του άριστοεργηματικός πολλές φορές, ποτέ βιασμένος, φυσικός πάντα. Σπανιότατα όμως έχει έσωτερική ζωή, που, είτε είναι μουσική, είτε παραστατική, είτε όραματική, είτε απλά νοερή ή ύπόστασή της, μας σταματά σαν κάτι που εξησκαίτοιε μέσα μας και μς ξυπνά μόν άόριστη ένθύμηση συναίσθησης που μς εκλόνει και που δέν μπορούμε να της δώσουμε ένα όνομα, μιá μορφή έμεις που δε δημιουργούμε. Δέν έννοώ τήν κατηγορία εκείνη των στίχων (και αυτοί είναι κατá τή γνώμη μου οί όραιότεροι του Μπεκέ) που έξω από κάθε παραστατική προσπάθεια, είναι ξεχώματα γνήσια της ψυχής, φωνές άληθινές της καρδιάς τριγωνιμένες στο ρυθμικό παλμό του τραγουδιού. Αυτοί είναι άφθονοι μορφή να πώ στα ύποκειμενικά ποιήματα του Μπεκέ και αυτοί είναι που θά ζήσουνε και θά καθιερώσουνε τ' όνομά του. Είπα έλλοιστε, πιο άπάνω, ότι θάλεγα τή γνώμη μου για τήν ποίηση του Μπεκέ ως τήν *έμφάνιση του Δον Κιχώτη*, ο όποιος για μένα είναι τό πρώτο φάνερωμα της άληθινής ποιητικής του ύπόστασης και τό πρώτο του μεγάλο ύποκειμενικό ποίημα.

Περιτιό μου φαίνεται να προσπαθίσω ν' άποδείξω ότι απ' τήν έκδοση των «Ριμών και Ρεθμών», συλλογής που περιλαμβάνει πολλά αξιοπαρατήρητα κομμάτια και άρκετά, που δέν άρβαλλω ότι θά ύπόγραφε και σήμερα ο ποιητής χωρίς να ντραπεί, ως τώρα, δηλαδή σε διάστημα όκτω ή έννέα χρόνων, ή προσδο που σημειώθηκε στην έργασία του Μπεκέ είναι άλωταριαστη. Όσοι τόν παρακολουθούνε τό παρατηρήσανε. Ο στίχος του, που, κι' απ' τήν πρώτη έκείνη παρουσίαση, σπάνια έδειχνε άδύνατες και δοβλος της ρίμας κέρδησε άναμφισβήτητα καινούργια χαρίσματα απ' τή συχνή και φωτισμένη μελίτη των μεγάλων δασκάλων, κι' απ' τήν είπίμηση και άκούραστη θέληση του ποιητή, ο όποιος με πολύ λίγους άλλους, είναι λυπηρό να τό βλέπει κανείς, πιστεύει θερμά σε άποτελέσματα της έργασίας και τή θεωρεί τό μονο καλό διετηρημα της έμπνευσης για έργο που φιλοδοξούνε ζωή. Ποτέ παραγερματά στην έργασία του. Η προσπάθεια, εκεί που ή πορεία του φαίνεται να διατάζει, ή να παραλύεται λαφνικά ή όρμη του μπροστά στο κενό της άδυναμίας, είναι τόσο φροντισμένα κρυμμένη κάτω απ' τό γλέψιμο της έργασίας, ώστε δέν περάζει ποτέ σημαντικά τό σύνολο. Η σάψη του πλαταίνει, γίνεται καθολικώτερη, παρακολουθεί τήν έποχή του στα ζητήματα που του κεντούνε περισσότερο τή προσοχή. Η δημιουργία γενικά άπλώνει, πιο βέβαια, πιο θαρραλή

μέ τα έφρόδια που της έδωσαν ο καιρός και η εργασία. Κάθε καινούργια παραγωγή είναι ανώτερη απ' την προηγούμενη και φαίνεται να πηγαίνει προς μια ωριμότητα που δε θ' άργήσει. Και μού φαίνεται πως αν ο Μπεκίς δεν πάτησε οριστικά το δρόμο του, αν δεν κατάλαβε δηλαδή ακόμα ολοσδιόλου τον έαυτό του, βρίσκεται όμως στα σύνορα της αναγκαίας αυτής περισυλλογής. Ο Δόν Κιχώτης, το τελευταίο του έργο χρονολογικά, με φέρνει να το πιστέψω.

Ο δρόμος κάθε τεχνίτη βρίσκεται στην κατανόηση του έαυτού του δηλαδή απλούστατα στην ειλικρίνεια, *ειλικρίνεια σκέψης* και *ειλικρίνεια διατύπωσης, τεχνικής* καλύτερα. Ειλικρινή είναι μία τέχνη όταν είναι σύμφωνη προς την ιδιοσυγκρασία του τεχνίτη. Η ειλικρίνεια της σκέψης, της έσμηγης του κόσμου κατά τον άτομικό τρόπο καθενού, είναι πιο γλήγορη, γιατί, όντας ζήτημα ιδιοσυγκρασίας, θά νικήσει ταχύτερα την έπισηή των άνογιόσιων, όταν το πνεύμα φτάσει σε κάποια ωριμότητα και χωνέψει, με τη βοήθεια της συνείδησης, τις πρώτες εκκληζες και τους πρώτους ένθουσιασμούς. Είναι τέτοιο βίρος ή αντίειλικρίνεια, ώστε δεν μπορεί να την υποφέρει, μόλις την στοχαστεί, ή φυσική αγάπη του τεχνίτη προς την άνεξαρτησία. Όσο για την *ειλικρίνεια της τεχνικής*, που οριζόμενη θά είναι η τέλεια έναρμόνιση των άτομικών μέσων έξωτερικής με τον άτομικό τρόπο αίσθησης και άντίληψης του κόσμου, αυτή προβάλλει πολύ περισσότερο, γιατί η γέννηση της έξαρτιέται από πολύ περισσότερο στοιχεία: από την *πειρα* από την κατανόηση της βαρυσήμαντης και άπελειστικής αλήθειας ότι η *δημιουργία*, δηλαδή η πρωτοτυπία, δηλαδή η ζωή στην τέχνη, είναι *άναπόσπαστη από μια καινούργια, μα όχι φρεντοκαινούργια, διατύπωση, και ότι εκείνος που δε θά βρει έντός του, και όχι στους άλλους δανειζόμενος ή κλέβοντας ή συνδνάζοντας: έπιτήδεια ξένα στοιχεία, τα μέσα μιας τέτοιας διατύπωσης είναι καταδικασμένος, δεν είναι δημιουργός, παρά μόνο ένας penseur, κι αν είναι και τέτοιος, γιατί η τέχνη, όποια κι' αν είναι, είναι πάντα μορφή, μορφή καινούργια και τίποτα άλλο από τη διαλογή και την εξέλεξη των άτομικών μέσων έξωτερικής, που είναι παραπάνω και τέλος, κ' εδώ άγγίζουμε στην τελειότητα του άριστοτεχνήματος, απ' την κατασταλαγμένη, σοφή και τεχνική διαχείριση των μέσων τούτων.*

Θέλω να πω ότι ο τεχνίτης τότε μόνο γίνεται ο έαυτός του, όταν κατορθώσει να μός δείξει το πως αίσθάνεται ή σκέπτεται, με δικό του τρόπο. Πόσο φαίνεται κοινή και αυτόνομη η αλήθεια τούτη! Πόσο εύκολα την καταλαβαίνει ο πιο συνειθισμένος τους, και όμως πόσο λίγοι είναι εκείνοι που κατορθώσαν να την εφαρμόσουν και τι πολλοί εκείνοι, που γελώσθηκαν θαρρώντας πως την εφαρμόζουν.—Και μερικοί απ' τους ποιητές μας που φροντίζουν να είναι πάντα έξοφλημένοι με τη συνείδησή τους, έλευσαν το ζήτημα όπως ο Άλέξανδρος το Γόρδιο δεσμό, λέγοντας ότι ο τεχνίτης θά φυλάξει την πολυτιμή του άγνότητα άποφύγοντας τις έπισηές της μελέτης, που σκοτώνει την τόλη και καταστρέφει την πρωτοτυπία. Άποτέλεσμα της θανασιής σ' άπλότητα τούτης λύσης, είναι οι ανέλογες οι ποιητικές που φρενώνουν κάθε τόσο σ' έποχή που το χαρτί είναι πολυτιμο. Άπ' τη μελέτη, έχει να φοβηθεί μόνο εκείνος που δεν έχει μέσα του δημιουργικό άνεμη, ή καλύτερα, ούτε αυτός έχει να φοβηθεί τίποτα αφού η μελέτη αυτή θά του δώσει απ' έναντίας έπόλασεις, και ζημία καμιά, θά τον κάνει ένα μορφωμένο άναγνώστη ή παρατηρητή αφού δεν τούλαξε το δώρο της δημιουργίας. Μα κι' ο δημιουργός πως θά λεπταίνει το αίσθημα της καλαισθη-

σίας του, πως θά νοιώσει το πνεύμα της έποχής του, πως με λίγα λόγια, θά προδέψει το έργο εκείνων που έφραγαν και πως θά μαντέψει τους δρόμους του μέλλοντος, όταν δε ξέρει που έστάθηκε το έργο των πρώτων και ποιά πορεία πένουν οι σύγχρονοί του; (7)

Ο τεχνίτης που δεν είναι ειλικρινής είναι πιο γλήγορα καταδικασμένος στη λησμονιά απ' όποια, που, αν και άδύναμος και άναρικός, κατορθώσει μόνο τούτο να μός δώσει το μέτρο της ιζανότητάς του. Μπορεί να εκκληξει για μια έπισηή, ίσως και για καλύτερο καιρό, την πλειονοψηφία των κοινών άναγνώστων που, διχόντε από ονομπισμό, και όχι από άντίληψη της ανάγκης, το καινούργιο, δε θ' άργήσει να φανεί το τέχνασμα του κι' αν είναι έπιτήδεια. Τα παραδείγματα είναι όποια μέσα στην ιστορία της φιλολογίας.

Ο Μπεκίς, καθώς είπα, άρχισε να καταλαβαίνει τον έαυτό του. Με το Δόν Κιχώτη έπάτησε, θαρρώ, στο έδαφος της άτομικότητάς του, και άναφαίνεται ο ήρωικός και όργιλος ποιητής, που είναι και θά είναι και πρέπει να είναι σύμφωνο με την ιδιοσυγκρασία του. Μίλησα λίγο παραπάνω για σάτυρα, κ' έπιμένο στη γνώμη μου τούτη. Της δίνω μόνο την άπαιτούμενη έξήγηση: ο Δόν Κιχώτης είναι μια λυρική σάτυρα και η σάτυρα αυτή είναι το πρώτο ποίημα που θά βραίνε στην πιο έπέλεξη του. Σάτυρα είναι η Κόλαση του Δάντε, οι Ίαμβοι του André Chenier τα Châtiments του V. Hugo. Η Σάτυρα για την όποία ο κ. Μπεκίς δείχνει τόσα πλούσια και ζηλευτά στοιχεία, δεν έχει βέβαια, ίσως είναι περιτικό να το πω, καμιά άπόλυτη σχέση, με ότι ονομάσαμε, ονομάζουμε και ίσως θά έξακολουθούμε ακόμα να όν μάζουμε σάτυρα, όσο και η κριτική μας πενία θά έξακολουθεί, συγχίζοντας μια απ' τις άνωτερες τις πιο εύγενικές και τις πιο πολυσύνθετες εκδήλωσες της ποίησης, με άλλα πνευματώδη στοιχεία, κι' αυτά πάλι άντίβολης εύφυας, που δεν έχουν κι' ούτε πρέπει να έχουν καμιά σχέση με τη φιλολογία. Η Σάτυρα για την όποια μιλώ έδωκε σ' έμάς μερικές νευρώδικες άπαιχες με τα Σατυρικά Γυμνάσια του Παλαμά. Σ' αυτό το είδος της ποίησης θά μπορούσε κατά τη δική μου άντίληψη, που κολακεύομαι ότι γνωρίζω καλά τον ποιητή τον όποιο κρίνω, να χρησιμοποιηθεί, με πολύ μεγάλα άποτέλεσματα, άγνωστα ακόμα στη νεότερη φιλολογική μας ιστορία, η άναμφισβήτητη ποιητική άνεμη του Μπεκί. που αν δεν μός έδωσε ακόμα το αληθινό της μέτρο είναι γιατί δεν έχει βλαστήσει έως τώρα σε γη γόνιμη και δική του. Πρώτη φορά στο Δόν Κιχώτη διακρίνω τον αληθινό ποιητή, σ' αυτάνα τον διαισθάνθηκα, τον άκουσα να μού μιλεί με τη δική του γλώσσα, και σε τέτοιο βαθμό που όλη του η προηγούμενη εργασία, μ' όσο κι' αν έχει βίρος, χλομαίνει στην ένθύμηση και την κρίση μου. Και πρώτα παραξένοι! που δε θέλω να σχολιάσω ακόμα, γιατί θα φανόμουν πως θέλω να δέσω σε σύστημα τις άτομικές μου ιδέες, ο Δόν Κιχώτης είναι ποίημα βαθιά έποικτιμενικό, το υποκειμενικότερο απ' όλα που έφραγεν ο Μπεκίς ο όποιος κρίθηκε μόνο τούτο, και δίκαια, ποιητής άντικειμενικός από την εργασία που παρουσίασεν ως τώρα.

Σταχτοπαίικη.— Άπ' τα τρία έργα που προκάλεσαν την κριτική τούτη σημείωση το όρχαιότερο είναι η Σταχτοπαίικη και κατά τη γνώμη μου, είναι και το λιγότερο σημαντικό, αν συγκριθεί με τα δυο άλλα. Η νεωότερη του άρετη είναι η άρμονία του ρυθμού του. Γραμμένο οι δεκαεπτά σονέτα, στο ύφος του έλληνικού παραμυθιού, που ο ποιητής διατηρεί φυσικό και άγνό ως το τέλος, παρ' όλες τις με-

γάλες δυσκολίες της ομοιοκαταληξίας τις οποίες κατόρθωσε να νικήσει με μαστοριά σπάνιου στιχουργού, κρατεί το αντί του άκροατή σκλαβωμένο σε μια αληθινή ρυθμική απόλαυση απ' την αρχή ως το στεγνό στίχο. Ο Μπεκίς αποδειχνει ότι έχει σε βαθμό ζηλευτό το ένστιχο του ρυθμού, τόσο συχνά παραγνωρισμένο σ' εμάς που έχουμε μολοτοθύτο μιά απ' τις πιο ρυθμικές γλώσσες του κόσμου. Αλλάζει το μέτρο του κονταίνει ή μακραίνει το στίχο του συνδυάζοντας, σαν να παίζει, τις μουσικές απαίτησες του αυτιού με τις αισθητικές ανάγκες του θέματος και υποτάσσοντας, χωρίς το παραμικρό αγνώωμα ή σφάλμα τις πρώτες στις δεύτερες. Αναφέρω μερικά κομμάτια ως απόδειξη αυτών που λέγω

Κάνει να φάει κι' άχνίζει,
κάνει να πιει δακρύζει,
κάνει να πει την γνώμη του και λέγει έναν κωμό

Ζητά μές' τον βενέτικο ν' αντίκρουσεί καθρέφτη
και βλέπει μιά και πέφτει
τό ρόδο όπως μαδεύει.
Και τρέχει στο Ρηγόπουλο μιά σκιάβα και του λέγει
και κλαίγει αυτό και κλαίγει
σαν το μωρό παιδί.

Θέλω! και τη τύνει, γουέ μου, πλουμιστή μαργαριτάρια
μιά τη θάλασσα με ψάρια
θέλω! και την τύνει, γουέ μου, με τα χίλια της τα χνούδια
με τα μύρια τ' άνθη ποδιών σαν σε βελουδένια γλάστρα
μιά τη γη με τα λουλούδια
μιά τον ουρανό με τ' άστρα.

Και το δεύτερο τετράστιχο του 16 συνέντευ και ολόκληρος ο πρόλογος και ολόκληρο το ποίημα. Στο ρυθμό και στη μετρική ποικιλία ένα μόνο ποίημα βρίσκει αντίθετο της Σταχτοπαίπελης τον *Ίσκιο της Καρδιάς και βέβαια και τον Πραγματευτή* του Γρυπάρη. Έξω απ' τις καθαρές μουσικές αυτές αρετές, ή *Σταχτοπαίπελη*, εξεταζόμενη ως σύνολο με την πιο άκραιτητική και δύσκολη κριτική, (και είμαι άπαιτητικός, όταν πρόκειται να κρίνω έναν ποιητή της σημασίας του Μπεκί) παρουσιάζεται βέβαια ως ένα άριστο ποίημα, ειδικόκριτο, και λαμπρό ίσως, μέσα στη μετριότητα της σημερινής μας ποιητικής παραγωγής, που με το προσωρινό σάπασμα (πιστεύω να είχε προσωρινό) του Σικελιανού και ύστερα απ' το θριαμβευτικό μεσοεπάκειο του Παλαμά παρουσιάζει σαν μιά στάση. Δεν είναι όμως απ' εκείνα που θα σιαματήσουν τους δύσκολους και τους χρησμένους μέσα στο έργο του Μπεκί, γιατί δε θα σβήσει τη δόξα τους. Αφού τους ναυαγίσει ο ρυθμός και τους μείνουν σε' αυτά άρκετοί στίχοι που φαντάζουν εδώ κι' εκεί σαν αληθινά πετράδια μέσα σ' άλλα κομμάτια μα όχι πολύτιμα δασείματα, θα κλείσουν την Σταχτοπαίπελη και δε θα αισθανθούν την ανάγκη να την ξαναδιαβάσουν, και θα την ξεχάσουν. Είναι ή *Σταχτοπαίπελη* ένα *bibelot* που τραβά το μάτι και θαμπώνει στην πρώτη εμφάνιση, μα ξεπέφτει λίγο λίγο, σε μιά ούσιαστική παρατήρηση και κόμει τον ένθουμασμένο πριν εγοραστή του να μείνει σκεφτικός και σαν μετανοημένος. Ξέ-

ρω ότι θα εύχαριστήσει το κοινό γούστο, πώς θ' αγαπηθεί ίσως πότερο από άλλα αληθινά κομμάτια του ίδιου ποιητή, μα βέβαια τέτοιοι θαυμασμοί δεν είναι απ' εκείνους που μπορούν να ικανοποιήσουν τη δίκαιη φιλοδοξία του Μπεκί, νομίζω πως θάμινε συλλογισμένος ά. άκουσε άκροατες έπαινους για το ποίημα του τούτο, και ξέρει κ' εκείνος πως παίρνω πολύ σοβαρά υπ' όψει το έργο του το ποιητικό, για να χάνομαι σε λόγια και σε φράσες που δε θα τα μετρούσα καλά πριν τα γράψω, και για να γυμίσω μονάχα τις γραμμές μιας τυπικής και φιλόφρονος κριτικής εκπληρώνοντας ένα απλό χρέος ευγένειας και ενδιαφέρον απέναντι σ' ένα φίλο.

Η Σταχτοπαίπελη δεν είναι βέβαια κοινό. Είναι ένα είδος στο όποιο, και τολμώ να πω ότι θα με δικαιώσει το μέλλο, ο ποιητής πειραστικά δοκίμασε τον εαυτό του, το είδος όμως αυτό δεν είναι δικό του, και αν δεν το έννοιωσε ακόμα, είμαι βέβαιος ότι θα το στοχαστεί. Λίγως άλλο, πολλοί απ' εκείνους που κάμουν τόσο θόρυβο για πολύ μικρά πράγματα θα ήταν πολύ εύτυχημένοι αν μπορούσαν να υπογράψουν ένα τέτοιο ποίημα και γύρω τους θ' ακούονταν νικητήρια και θούριοι από εύκολοενθουσιαστους κριτικούς. Τέτοιες κριτικές δεν επιθυμώ για τον Μπεκί γιατί θα ήταν ο πρώτος που θα αισθάνονταν την κουφότητα τους. Θέλω να πω πως ή *Σταχτοπαίπελη* δεν είναι το έργο εκείνο που θα σημαδέψει το όνομα του ποιητή στη φιλολογική ιστορία μας. Τέτια είναι ή δική μου αντίληψη και την εκφράζω χωρίς να πολυπιστεύω πάλι στο άπόλυτο της κριτικής τέχνης. Θα ήταν πολύ μάταιος ο τεχνοκρίτης εκείνος που θα νόμιζεν ότι ή γνώμη του είναι ικανή να επηρεάσει το μέλλο και να προλάβει τα γούστα των έποχων και των άτομων. Αν υπάρχει κάτι που ούτε δέχτηκε και ούτε θα δεχτεί ποτέ κανένα όρισμό, το πράμα αυτό είναι ή τέχνη. Ο καθένας την όριζει όπως τη φαντάζεται και σε πολύ λίγα στοιχεία μπορεί να συναντηθούν οι διάφορες αντίληψεις.

Η *Σταχτοπαίπελη* παρουσιάζει πολλών ειδών αρετές, αρετές που θα σταματούσαν πολύ τον κριτικό σ' ένα έργο υπογραμμένο από ποιητή λιγότερο γνωστό απ' τον Μπεκί. Σημαδέψα παραπάνω τις άνωτερες ρυθμικές της έμορφίες. Μα ο προσεχτικός αναγνώστης άπορεί γιατί ύστερα από δαπάνη τόσης τέχνης αληθινής και πλούσιας δεν κατόρθωσεν ο ποιητής να συγκινήσει. *Μήπως γιατί το θέμα που διάλεξε ο Μπεκίς είναι γνωστότατο και εξατμισμένο για μās κι' απ' τα παιδικά μας ακόμα χρόνια όπου το άπούσαμε τόσες φορές;* Τέτια έπίθεση δεν είναι σοβαρή, ή καλύτερα μπορεί να είναι αληθινή για τους αναγνώστες που μέσα σ' ένα έργο τέχνης ζητούν μονάχα τη διήγηση που θα διασκεδάσει τις χαμένες τους ώρες και βέβαια δεν έγράφηκε γι' αυτούς ή *Σταχτοπαίπελη*. Η τέχνη όπως είπα παραπάνω είναι κατά τη δική μου γνώμη μορφή μονάχα, το θέμα δεν ενδιαφέρει πάντα και μάάλιστα στην έποχή μας. Μπορεί εκατοντάδες ποιητές ή συγγραφείς να καταπιστούν έξα να ένα θέμα σαν την Ίριγένεια. Τα έργα τους θα είναι πάντα καινούργια αν κατορθώσουν να τους χαρίσουν την ψυχή τους να τους άποτυπώσουν τη δική τους αντίληψη του όραίου. Άλλωστε ο κ. Μπεκίς μεταμόρφωση μαγικά κι' έδωκε καινούργια φτισογνωμία στον αρχαιότατο μύθο της *Σταχτοπούτας**)

* Ο μύθος αυτός φαίνεται να δημοσιογήθηκε στην Ίνδία. Προτοαπαντιέται στο Βέδα. Βρίσκεται και στο Στράβωνα, όπου ίσως να πέρασε στη δημοτική μας μυθολογία άνακατωμένος με φράγκικες παραλλαγές. Όλοι ξέρουν το μύθο της Ροδόπης που, ενώ λούζονταν, ένας άετός περνώντας άρπαξε ένα άπ' τα πασούνια της και το φερε στον Ψαμμήτιχο, που έρωτεύεται την κυρά της μικρή παντούφλας, και στέλλοντας παντού άνθρωπος για να την άναζητήσουν, τη βρίσκει στο τέλος και την κάμει γυναίκα του.

Μήπως τό ποίημα δέ ουγκινεί γιοι! δέν είνε τεχνικά οίκοδομημένο και στολι-
σμένο; Ούτε τοῦτο. Σπάνια σέ ἀρχαιότερα του ποιήματα ὁ Μπεκὲς ἔκαμε τέτοιο
ἔοδος τέχνης, τέχνης ἀπάνιας πού δείχνει φανερά τόν ἄνθρωπο πού ἐξίτασε,
παρατήρησε, σκέφτηκε βαθιά πρὶν νά γράσῃ. Ὑπάρχουν στίχοι μέσα στή Σταχ-
τοπαίπελη πού μποροῦν νά σταθοῦν ἐποδείγματα σέ προχωρημένους τεχνίτες και
μαθήματα σ' ὅσους παίρνουν πολὺ ἐλαφρὰ τό βαρύνον ζήτημα τῆς τέχνης στήν
ποίηση. Ἐξαιρέτως πόσους; στίχους ἔχουμε νά ἐπιδειξοῦμε ὅπου ἡ θεληματική μι-
μητική ἀρμονία, κι' ὄχι ἡ τυχαία πού πετυχαίνουν λέξεις ὀνοματοποιημένες φέ-
ροντας φυσικά και δίχως προσπάθεια καμιά ἤχους παραστατικούς μίς κίνησης ἢ
μίς πράξης, ἀποδίνει τόσο ἀριστουργηματικά τό νῆμα τό συναίσθημα, τὴν ψυχὴ
τοῦ συναισθήματος:

Ἄλλα ἀερολοίσματα τῆς λαλοῦσαν: ἔλα!

Οὔτε στή μουσική θά βρισκόταν πιά ἐκφραστική φράση γιὰ νά παρουσιῆται
τό ἀλαφρὸ, τό κομμένο σάν τῆς πεταλούδας, φτερούγιμα τῆς ἀσιζιάτικης αἰσθῆς
μ' ὅλες τίς ἐπιθυμίες πού ζυγνᾶ στήν ψυχὴ.

Σάν ἥλιοι καθάλαρηδες χουμίζουν τὰ σκοτάδια.
Μέσα στὰ λαμπαδίσματα πού ἀνάπτουν τὰ ξηράρια...

Κ' ἡ βροχὴ ἢ κρυσταλλόγλωσση φωταγέλει και λέγνα

Και τό μελένιο σούσουρο χαρολαλεῖ στή χιόρα

Και φεύγουν ἀλαλόφρονες σά διαβατάρια ἄστρα

Και ζάρνου σά βογγόφωνη κι' ἀλαργιὴ καμπάνα
βαραινάτε στὰ χεῖλη τῆς κοιματισμένοι οἱ λόγοι

Μέσα στίς παρομοιώσεις ἢ τίς μεταφορὲς τοῦτες, πού παίρνει κατὰ τὴν, χω-
ρὶς νά τίς διαλέξω, οὔτε μιά ἀνακρίβεια. Ἄπ' ἐναντίας μιά φωτογραφικὰ παραστατικὴ
ἀκρίβεια πού εἶχα διατυπώσει κι' ἄλλοτε, γιὰ τὰ σονέτα τοῦ Μπεκὲ. Κ' ἔνα πα-
ράδειγμα κλασικῆς λιτότητας, πού φέρνει μὲ τό ἀπλῆτερά μέσα πού μπορεί νά
γένουν τό πιά ξοφνικό και τό πιά ὡραῖο αἰσθητικό χεῖτημα: ὁ τελευταῖος στίχος
τοῦ Χ σονέτου:

και πάει κ' ἡ Σταχτοπαίπελη και βάζει τό ποσοῦν.

Και ἡ ὑπέροκαλλη αὐτὴ παραβολὴ πού τὴν ἐθαύμασαν τόσοι:

Κ' ἔγινε ἔτσι ὀλόλευκη στήν καρδιὰ του ἀπίνου
φάνταζε σάν νάστετε μέσ' τῆ δημοσίᾳ
χιόνι, χιόνι ἀμάλαγο σὲ κλαδί πλατάνου.

και και...

Γιατί λοιπὸν μ' ὅλα τοῦτα κάξιαφρετικὰ πλεονεκτήματα ἡ Σταχτοπαίπελη ἀ-
φάνει, θά εἶπαν πολὺ νά πᾶ ἀσυγκρίντο, θάλεγα καλύτερα ἀνεκτικοποιήτο, τὸν ἀ-
παιτητικό, βέβαια, ἀναγνώστη, ἐκείνον πού πιστὸν ὡς νά ἐπιθυμεί κι' ὁ ποιητής:
Ἐγὼ σέ τίποτα ἄλλο δέν μπορῶ νά τό ἀποδώσω παρά στήν ἀναρμοδιότητα τοῦ
Μπεκὲ γιὰ παρόμοια θέματα. Ἐξηγέμαι: Καί πρῶτα ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἐξετάζω
τὴ Σταχτοπαίπελη ὡς ποίημα, γραμμένο ἀπ' ἕνα ποιητὴ ἀπ' τοὺς καλύτερους, πῶ-
στε νά δείξει ἡ σημερινὴ μας φιλολογία, θά εἶπουν σγκαταβατικώτερος, ἴσως κ'
ἐνθουσιασμένος ἂν διάβαζε τὴ Σταχτοπαίπελη ὑπογραμμένη ἀπὸ κάποιον πού πρῶ-
τη φορά θά συναντοῦσα. Καί λέγω πῶς ὁ ποιητὴς, ὅπως εἶπαν ἐπόμενο, κατὰ μένα,

αἰσθάνθηκε ἐξωτερικὰ μονάχα τό θέμα του και τό ἀπόδοσε ἐξωτερικὰ σάν μιά
σειρὰ εἰκόνες πού κύλησαν μαρσοτά στὰ μάτια του, τραβήξαν τὴν καλλιτεχνική του
περιέργεια και τίς ζωγράφησε μ' ὅσο μαρσοῦσε πιότερη ἀκρίβεια και τέχνη. Τό
σκοπὸ του τὸν ἐξίτασε τίλεια, μπορεί νά εἶνε βέβαιος γι' αὐτό. Δέ δημιούργησε
ὁμως τίποτα κι' αὐτό περιμένω ἀπ' τὸν Μπεκὲ τό δημιουργό. Δέ δημιούργησε
γιατί ὅταν ἔγραφε τοῦ ἔλειπε ὁ ἐσώτερος παλμός, ἡ ἱερὴ συγκίνηση, ἡ ψυχὴ πού
ἐθουσιάζει και μεταρσιώνει και μᾶς συνελαίρει στὸν ἐξἄλλο δρόμο τῆς. Ἐμ-
πνευση δέν ἔπαυσε μέσα στή Σταχτοπαίπελη. Ὑπάρχει ἀπειρὴ ἀπαγγελματικὴ
πείρα, ὄραση καλλιτεχνική και τοῦτο μόνο. Ὁ ποιητὴς τοῦ Δὸν Κιχῶτη δέν εἶ-
ταν στὸ στοιχεῖο του, στοιχεῖο πίκρας και ὀργῆς. Ὁ Μπεκὲς εἶνε μέσα στίς δύο
αὐτὲς λέξεις. Τό συμπέρασμα πρὶν' τό πιστεῦω ἀκλόνητα, ὡρα πού διάβασα τό
Δὸν Κιχῶτη. Ἡ χάρη και ἡ γλύκα σ' αὐτόνα εἶνε ἐξωτερικὲς. Ὁ ἰσχυρὸς τε-
χνίτης πού ἐτεδρεύει μέσα του μᾶς ἔρνει συχνὰ τό εἶδωλό του, τόσο ἐπιτυχι-
μένο, ὥστε μπορεί νά ἀπατήσει και τοὺς πιά προσεχτικούς, και ὁμολογῶ ὅτι πολ-
λὲς φορές μὲ ἀπάτησε, ἀλλὰ εἶνε μόνο εἶδωλο. Ὁ Μπεκὲς δέ θά χαρακτηριθεῖ
ποτέ ποιητὴς τῆς γαλήνης και τῆς μαλακότητος. Καί τὰ δύο, παρά τὰ τεχνικά
του χαρίσματα, εἶνε ἐνάντια στήν πολεμική, τὴν ὀργίλη, τὴν πικρὴ του ἰδιοσυγ-
κρασία, πού θεωρεῖ τὴν ἐποχώρηση ἀδυναμία και κρύβει τό δάκρυ τοῦ ἀνθρώπινου,
σάν μιά ντροπὴ σάν μιά ταπείνωση, μαρσοτά στοὺς ἱερὸσουλους και τοὺς κοινούς.

Gémir, pleurer prier est également lâche.

Θά μοῦ ρωτήσουν ἴσως πῶς ζητῶ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ νάβρουν στάδιο ἐνερ-
γείας μέσα στὸ ἀπάλὸ θέμα τῆς Σταχτοπαίπελης. Μά ἴσια ἴσια γιατί δέν μπο-
ροῦν νά βροῦν τέτοιο στάδιο εἶπα κι' ἐγὼ ὅτι ὁ Μπεκὲς δέ ουγκινεί, τό θέμα
κροῦσόντας του μόνο δευτερεύουσες, κι' ὄχι καίριες χορδές, τῆς ψυχῆς ἀγγιζόντας,
του μόνο τὴν περιέργεια και τό γούστο, ὅπως μιά nature morte μπορεί νά τραβήξει
ἕνα ζωγράφο μαζῶν. Καί ἴσως πάλι μοῦ πουν ἴτι λέγοντας τοῦτα κάμω σκεπα-
σμένα τὴν ἀπολογία τοῦ ἀτόλτου ὑποκειμενισμοῦ. Ἀπαντῶ και στή δευτέρη
αὐτὴ ἀντίρρηση σύντομα, χωρίς φιλοσοφικὲς ἀξιώσεις, οὔτε βαρύνους ὄρους σοφῆς
κριτικῆς, κάτω ἀπ' τοὺς ὁποίους κρύβεται συχνότατα ἡ πιά βαθύ καλλιτεχνικὴ
ἀναλαφρητικωσίνη και ἡ πιά μακάρια καλαισθητικὴ ἀναλησία: Ὁ ἀντικειμενι-
σμός εἶνε λέξη συνθηματικὴ, συμβατικὴ, μὴ ἔχοντας καμιά οὐσιαστικὴ ἀξία.
Στὴν ποίηση σημαίνει ἀπλοῦστατα μιά μορφή τοῦ ὑποκειμενισμοῦ, ἕνα βαθμὸ
τοῦ ὑποκειμενισμοῦ, καλύτερα. Γιατί στήν τέχνη, και εἰδικὰ στήν ποίηση, ἡ ὁ
τεχνίτης θάχει δική του ἀντίληψη τοῦ κόσμου κι' ὅπως κι' ἂν μᾶς τὴν μεταδώσει
ἢ ἀντίληψη αὐτὴ εἶνε ὑποκειμενικὴ, ἢ δέν ἔχει δική του ἀντίληψη και τότε ζα-
ναλεῖ ὅτι εἶπαν ἄλλοι μὲ διάφορα λόγια, κάμει δηλαδή μιά δουλειὰ ἀχρηστὴ γιὰ
τὴν ὁποία δέ θά τοῦ χρωστοῦμε καμιά εὐγνωμοσύνη. Σύμφωνα πρὸς τοῦτα πρέπει
τὰ ὀνομάσουμε ἀντικειμενικὸ ποιητὴ, τὸν ποιητὴ ἐκεῖνο πού κατορθώνει νά
γενικεύει ὡς τό βαθμὸ ἐνός αἰώνιου θέματος, τό ὁποῖο θ' ἀγγίζει πάντα τὸν ἄν-
θρωπο ἀνεξάρτητα ἐποχῆς, κάτω πού τὸν ἀγγίζει κι' αὐτόνα βαθμὰ, ἢ, και εἶνε
τό ἴδιο, ἐπιτυχαίνει νά κρύψει ὀλοῦτα τό ἐγὼ του σ' ἕνα ἔργο πού ἔζησε πάλι
ὁ ἴδιος. Τὴν ἀνάγκη τοῦ ὑποκειμενισμοῦ, δηλ. τῆς πιά ἔμεσης ἐκδήλωσης τοῦ ἐ-
γὼ μας, τὴν αἰσθανόμαστε ἰσχυρότερα ὅσο προχωροῦμε, καθιστώντας τὴ ζωὴ
μας πολὺσιν' ἐτώτερη και αἰζηίνοντα: εἶσι τὰ συναισθήματα, πού ἐποτελοῦνε
τὴν ἡθικὴ ὑπαρξή, και τὸν ὁποῖον τό βάρος δέ μποροῦμε νά βαστάξομε ἢ δέν

τά εξωτερικεύουμε. Ίσως ο αντικειμενισμός να υπάρχει μιά φορά πιο ούσιαστικός, τείνοντας δηλαδή περισσότερο προς την άπαθη διήγηση, στις εποχές όπου οι κοινωνίες είναι ακόμα άπλετες, άπλαστες ήθικα, και ατόυθε μπορεί να εξηγηθεί ή άνθιση της καθαρής έπικής ποίησης, της όποιας τον κατοπινό μαρασμό θέλησαν πολλοί να ξηγήσουν με την κατάπτωση του θρησκευτικού αίσθηματος και την συνακόλουθη εξαφάνιση του κυριότερου κατ' αυτός στοιχείου της ποίησης αυτής, δηλαδή της πίστης στο θάμα. Έτσι θα είμαστε πιο κοντά στην ψυχολογική αλήθεια μιλώντας όχι για αντικειμενισμό και για υποκειμενισμό, αλλά για υποκειμενισμό άκρατο και για υποκειμενισμό άφηρημένο, τον όποιο θα όνόμαζα με μιά λέξη παράδοξη μιά αληθινή αντικειμενικό υποκειμενισμό.

Έπιστρέφοντας στη Σιαχτολαίπειη, ύστερα απ' τις άναγκαίες αυτές εξήγησες, επαναλαμβάνω, για να τελειώσω, ότι αν δεν συγκινεί (και ξέρω ότι ό κ. Μπεκίς είχε απ' τους θεωρητικούς που πιστεύουνε τη συγκίνηση κέντρο και σκοπό της τέχνης, συγκίνηση της καρδιάς ή του νοού) δε φταίει αυτός αλλά το θέμα που διάλεξε, και που δεν ήταν, όπως είπα, της άρμοδιότητάς του.

(Στό επόμενο *Οί Ώρες και ό Δόν Κιχώτης*)

Α. ΠΡΑΣΙΝΟΣ

ΜΑΝΩΛΗ ΜΑΓΚΑΚΗ: ΤΑ "ΑΥΡΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ..

Ό Μανώλης Μαγκάκης σαν άτομο θα παρουσιάζονταν στον κριτικό του πολύ πιο άξιοπεριέργως, παρά σαν ποιητής. Μπορούσε στη θέση του να μπει ένα μεγάλο μεγάλο έρωτηματικό, που θα σημαίνει τι θέση είχε ανάμεσα στον κόσμο που τον τραγούζει. Έπειδή δεν πρόκειται όμως να μιλήσουμε τώρα για το έρωτηματικό αυτό, τραβήξω εδώ πάρεργα δυο τρεις πηνίες, τις πιο χαρακτηριστικές σ' ένα πρόχειρο σκίτσο του για κείνους που θέλουν να τον μελετήσουν κατόπι: το γαλάζιο αίμα που έτρεχε στις φλέβες του δεν τον άφηνε να γνωρίσει τους σπασμούς της φτώχης φιλοδοξίας: άκούσαν ν' απολαμβάνει μυστικά κι' άσκητικά την επίγνωση της άξίας του: κέλευσε σωτή που σ' έβλεπε σε στοχασμό τον διάκρισε και που τέτοιους στίχους της έχει άφιερώσει:

Μόν' ή σιωπή των Έρωτα μου φτάνει,
ποθναί τ' άπειρου ή τριόβαθη λαλιά,
κι' άξιο για σέ λιβάρι και στεφάνι.

Γνώριζεν όμως τη φιλοδοξία του μεγάλου, ό Μαγκάκης!

Τά δώ και κεί σκορπια ποιήματά του: τά μάζωξαν με στοργή ό Χαρίλαος Παπαντωνίου κι' ό Ίωσήφ Ραφτόπουλος και τά τύπωσαν φέτος με κάποια βιαστικότητα, είναι αλήθεια, σ' ένα μικρούλι βιβλίο με το σκίτσο του ποιητή μπροστά και κωμμένο από ένα παλαιό του φίλο κ' έπισκέπτη των Άθηνών Άμερικανό ζωγράφο. Το περισσότερο μέρος το κινούν οι μεταφράσεις του: ποιήματα απ' όλους τους Άγγλους και Άμερικανούς ποιητές και κομμάτια από τρία δράματα του Σαίξπηρ.

Τό μικρούλι αυτό βιβλίο με τί λίγα πρωτότυπά του ποιήματα θα μός άποσχολήσει σήμερα σαν ένα δοκίμιο από μιά μεγάλη μελέτη που έχουμε στο νοού μας και που θα παρουσιάζει τον γλυκό μου μ' άτυχή φίλο απ' ίλες του τίς μερίς, σαν άνθρωπο, φιλόσοφο, αισθητικό, ποιητή και μεταφραστή.

Ό ποιητής Μαγκάκης μός παρουσιάζεται από τους πιο μεγάλους διεφθηνείς της άπτικής όμορφιάς: ό στίχος του πλαστικός, ολοκάθαρος σαν το διαμάντι της αθηναϊκής μέρας που τον περιτρογούζε, νοσταλγικός σαν το δούλι όπως άπειρονίζετα' άντίκρου στα βουνά του Ύμητου. Σήμφωνα με την ντισική διάκριση την άκτινά-

λυτη, μπορούμε να τον κατατάξουμε στους άπολλώνιους όπτασιαστές: μάλιστα μερικοί παράγραφοι απ' τη «Γέννηση της Τραγωδίας» σχετικά με την δραματιστική δύναμη του Όμηρου, εφαρμόζονται με την ίδια ακρίβεια και στον ποιητή μας. «Εγώ που είχα την τύχη να τον γνωρίσω από κοντά, που έπιασα να πούμε με τα ίδια μου χέρια τά σημάδια του μεγαλείου του όπως άλλωτά ό Άπόστολος Θωμάς τά σημάδια των πληγών του Ίησού, μπορώ να μαρτυρήσω για την άπολλώνια του φύση και για να την παραστήσω, μεταχειρίζομαι σχεδόν τά ίδια λόγια του Nietzsche για τον Όμηρο και τον Άρχίλοχο: ή δύναμη να ξαναπαρασταίνει τις εικόνες του όντίφρον με την πρωτόγονη λαμπράδα τους, άπαλλαγμένες όπως είναι από την τυραννική επέμβαση του λογικού, φανερώνει την άπολλώνεια φύση ενός ποιητή κ' οι τέσσαρις στίχοι που παραθέτω άρκούν για να δείξουν την Όμηρική λαμπράδα των εικόνων του Μαγκάκη: Έδώ γράφει να εκφράσει κάτι που μένει άνείπστο απ' την άγάπη του και μ' όλα τά τόσα γιανή τραγούδια του, και βρίσκει πραγματικά μιά αίθρια εικόνα άκτιστη κι' αυτή σαν τό νόημα που θέλει να εκφράσει:

Ζωγραφισμένου άνθου λές τ' άρωμα,
Πού ή τέχνη δεν βολεύει να δώσει
μούάζει τό κάτι αυτό που αισθάνομαι,
και δεν μπορώ να σου τό είπω

Και πιο κάτω στο «Γλυκοζάραγμα» του:

Καθώς κατά τον Ύμητό χαρζόντας ροδίζει,
Λές ό ούρανός πως γδύνεται τό μαύρο του μανδύα,
Κι' ως να ντυθεί τό γαλανό της μέρας, μός χαρζίζει
γυμνή την άγη του Άπειρου σαν άύλη σάρκα, θεία.

Ό ποιητής παντού περιφέρει γαλήνιο τό μάτι του που καθρεφτίζει την άποκρυφη χαρά της ζωής μιά χαράν άκατομέρητη, της ζωής που αναλύεται σ' άπειρες αισθητικές όπολαύσεις, της ζωής που συντροφεύεται πιστά από την Τέχνη. Κι' έτσι κ' οι πιο αισθητές στιγμές της ζωής, κοιταζόμενες μ' ένα τέτοιο γαλήνιο μάτι, χάνουν τη σκοτεινάδα τους κ' ήμερώνονται κ' υποτάσσονται στο περισσότερο φως της ζωής γιατί ό,τι χάνεται για τον ποιητή απ' τη ζωή χάνεται και τη ζωή χάνει, τό μοναδικό αυτό του ποιητή ιδανικό.

Ή δύναμη του ποιητή βρίσκεται σχεδόν πάντα στους στερούς στίχους κάθε ποιήματος: παρατηρεί κανείς με ποιά συνθετική έπιδεξοσύνη μπλέκει τά νοήματα των προηγούμενων στίχων με τό τελειωτικό στους δυο τρεις τελευταίους που μός άποζημιώνουν με τό παραπάνω από την όδύνατη συχνά πνοή των πρώτων. Ή δύναμη του λοιπόν είναι έπιγραμματική. Με δυο τρεις στίχους μός χαρζίζει όλόκληρο κόσμο παραστάσεων και ιδεών: τό θέμα και τό φόρτε του ό αώνιος έρωτας που παντοεινά λές τον τυραννεί και τον άπασχολεί και τον κάτι να γύρνει τό κεφάλι κάτω από την κυρίαρχη δύναμή του. Πάντα κάποιον έρωτα θρηνεί και κάποιον έρωτα γάλλει, μα τό τραγούδι του δεν άποτελείται από άδειους έρωτικούς ρητορισμούς και φλυαρίες, μ' αναβλύζει βαθιά απ' την αισθαντική του γυχή που ύποψέφει και που ξεσαύζει σε παράπονο. Λές πως άκούει τη μυστηριώδη κραυγή:

Πέφτετε κάτω απ' γούατα έκατομμύρια ύπάρξεις:
Ό Κόσμος προσαιθάναται τό δημιουργό σου:

Παρακάτω αντιγράφω δύο τρία κομματάκια που γανερώνουν τη μεγάλη περιεχτική δύναμη των στίχων του για την όποια μιλήσαμε παραπάνω: Στο πρώτο που βρίσκω μιά άβυσσος και πάντα άνικανοποίητη απόλαση να τό γερνάω στο νοῦ μου, χαράζει τὸν κύκλο τῆς περιοχῆς τῶν μεγάλων λυρικών και κλείνει κατόπι του τὸν κύκλο. Οἱ τέσσερις αὐτοὶ στίχοι «ἀθάνατες γλυφές πάνω σὲ μαρμάρινο ναό» δείχνουν τὴ θριαμβικὴ θέληση τῶν ἄξιων και τῶν δυνατῶν πού πλαινίται ἀπάνον ἀπ' τὸ μοιραίο:

Στὸ μακρινό μας χωρισμό τόσο σὲ συλλογιόμηναι,
Πού σάν τὴν ἴδια μου ψυχὴ πάντα σὲ βλέπω ἐντός μου,
Κι' ἂν τόχει γράψει ἡ Μοῖρα μας νὰ μὴ ξαναδοθοῦμε,
τὴ Μοῖρα τὴν ἐνίκησεν ὁ πλάστης ὁ καθὸς μου!

Ὅλες οἱ δυνατὲς ψυχὲς ἔχουν τὴ συναίσθηση αὐτὴ τῆς δημιουργικῆς θέλησης: εἶναι τὸ ἀποκλειστικὸ προνόμιό τους!

Κοίταξε τώρα πῶς συνδέει τὴν ἀγάπη του μετὴ τὴν τέχνη θέλει νὰ κρατήσῃ γιὰ συντροφιά τὴν τέχνη ἀφοῦ ἡ ἀγάπη του τοῦ λείπει στὰ ξένα! Μὰ και μιά τρίτη συντροφιά ἀνήμερη νὰ τὸν παρηγορήσῃ, κ' ἐκφράζεται μετὴ χάση περισσῆ:

Μιλῶ τῆς τέχνης, ἀφοῦ ἐσὲ δὲν γθάνω νὰ μιλήσω,
Μὰ πῶς νὰ βρῶ τὴν ἔμπνευση πού πριν μ' ἐφλεγε ἐμπρός σου,
Και τόσο μ' ἐξαύλωνε, πού μ' ἔλεγες θεὸ σου...
Πῶς νὰ μπορέσω τώρα πιά νὰ ξανατραγουδήσω!
Ὡ τέχνη, τόσο σ' ἐγνωσῆ μετὴ τὴν ἀγάπη μου ἕνα,
Πού τώρα πού μ' ἐβούβανε τοῦ χωρισμοῦ ἡ κατάρα,
Κι' ἀπ' τῆς ζωῆς μου τὴ χαρὰ γέννησε μιά τρομάρα,
Σου λέω τὸ «χαίρε», ὡς πού ν' ἀρθεῖ κ' ἡ Ἀγάπη μου ὅλ' τὰ ξένα.

Παρατηρεῖ κανεὶς μετὴ πόση προσοχὴ δουλεύει τοὺς στίχους του ὁ ποιητὴς μας! Ὁ θαυμαστὴς αὐτὸς τοῦ Μορέας και τῶν μεγάλων Γάλλων forpauistes και ὁ τόσο λεπτὸς στὶς ἰδέες του δὲν μποροῦσε νὰ ἐπιτρέψῃ στοὺς στίχους του τὴν παραμικρὴ χασιμοδία: κυλοῦν ἀρμονικά και ἀπαλὰ σφιχτὰ δεμένοι μετὴ ἰδέες πού περικλείουν.

Γιὰ τὴν πρωτοτυπία του στὴν ἐκφραση και στὴν διατύπωση μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸν βάλει στὴ χορεία τῶν ἐλάχιστων stylistes πού ἔχουμε στὴν Ἑλλάδα.

Και τελειῶνω μετὴ τὴν παράθεση τῶν «Σεραφεῖμ» πού προτάσσονται σὺν ἀριλογος στὴν ποιητικὴ συλλογὴ και πού ὁ Ἰωσήφ Ραφτόπουλος δὲ διατάζει νὰ συνοχευεῖ πῶς «ἐφάνονται σὲ ἀριστουργηματικὴ τελειότητα»:

ΤΑ ΣΕΡΑΦΕΙΜ

Ὀνειράτιά μου ἀλόκοσμα στὸν κόσμο ἐπασκαυμένα,
Καθὸς ἐσεῖνα ἀνέγγιχτα και τόσο ἀγαπημένα,
Μορφές πού προταντίκρισα στοῦ νοῦ μου τὸν αἰθέρα,
Σκλάβο μετὴ σέρνετε, καθὸς τὴ νύχτα σέρνει ἡ μέρα.
Ὅταν στὴ φαντασία μου κάποιον τραγουδοῦν ἀνθίζον,
Και νοιῶμαι ἐντός μου τὶς χαρὲς τοῦ ὄρφανου νὰ πλημμυρίζω,
Μὰ κι' ὅταν τῆς ζωῆς βαθεῖα μετὴ τυραννὴ ἡ φοβέρα,
Σκλάβο μετὴ σέρνετε, καθὸς τὴ νύχτα σέρνει ἡ μέρα.

Ἐγὼ σὺς γέννησα, μὰ ἐσεῖς ζωὴ μουχετε δώσει,
Κι' ἂν ἡ καρδιά μου νὰ χτυπᾷ γιὰ σὺς ἔχει ματώσει,
Ποτὲ κι' ἂν δὲν μετὴ κραῖατε ἐραστή σας ἡ πατέρα,
Σκλάβο μετὴ σέρνετε, καθὸς τὴ νύχτα σέρνει ἡ μέρα.

Γιὰ τὶς μεταφράσεις τῆς συλλογῆς αὐτῆς μπορεῖ νὰ κάμω λόγο μιά ἄλλη φορὰ
Μέτωπο στίς 22 τοῦ Αὐγούστου 1920

ΑΡΦΑΣ

ΜΟΥΣΙΚΗ

ΣΥΝΑΥΛΙΑ Δ^ο ΚΑΙΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑΔΗ

Ἡ Δδα Ἀνδρεάδη, ἀπόφοιτη τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν μὰς ἔδωκε ἕνα Recital τραγουδιοῦ στὴ σάλα τοῦ Ἑρμῆ. Στὸ διαλεχτὸ ἀλλὰ κάπως μακρὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ πρόγραμμα ἀντιπροσωπεύονταν ὅλα τὰ εἶδη, ἡ κλασσικὴ ἄρια, τὸ γερμανικὸ lied, ἡ λυρική ὄπερα, τὸ οἶτρα μοντέρνο τραγοῦδι τοῦ Καλομοῖρη και τὸ ρομελιώτικο. Ἡ Δδα Ἀνδρεάδη τὰ τραγοῦδησε ὅλα χωρὶς τὸ παραμικρὸ σημεῖο κούρασης ἀφήνοντας δυο νομίζω κομμάτια ἀπ' τὸ δεύτερο μέρος. Ἡ φωνὴ τῆς πού ἔχει ἕνα τόσο συμπληθητικὸ χροῦμα, εἶναι ἀδύνατη στὶς χαμηλές φωνές μὰ στογγυλεύει και γεμίζει ὅσο προχωρεῖ ἀφηλιά χωρὶς ὅμως ν' ἀποχτᾷ πολλὴ λάμψη. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ φωνὴ πού ταιριάζει θαυμάσια στὰ lied. Μὰς τ' ἀπόδειξε ἡ Δδα Ἀνδρεάδη τραγοῦδώντας μετὴ μεγάλη ἐπιτυχία τρία τραγοῦδια τοῦ Schubert και δυο τοῦ Schumann. Πόσο παθητικὰ ἀπόδωσε τὸ ἀθάνατο «Ich grolle nicht» τὸ ὁποῖο πλαισιῶναν τὰ τόσο χροματισμένα κτυπητὰ ἀκόρδα τοῦ πιάνου! Πολὺ ἐπιτυχημένα και τὰ δυο τραγοῦδια τοῦ Grieg. Ἰδιαίτερα μὰς συγκίνησε ἡ «Κατάρρα» τοῦ φίλου μας Καλομοῖρη εὐλικρινῶς ὀσμιαῖκα στὴν ἔμπνευση μετὴ ἕνα γράφιμο γιομάτο ἀπὸ δύναμη κ' εὐγένεια. Ἰσα ἴσα τὸ ἐναντίο τοῦ «Δὲ θὰ ξεχάσω» τοῦ Φαρούδα. Θάταν βέβαια γελολο νὰ παραβάλουμε: μὰ τί εἶταν ἐκεῖνο τὸ τραγοῦδι τοῦ Café-concert μετὴ τὸ νόθο και πρόστιχο ὄφρος και μετὴ χαρακτηριστικὰ τότε Fox-trot και τότε One-Step; Ποιὸς νάνα τάχα αὐτὸς ὁ Φαρούδας; Ἡ συναυλία τελειῶσε μετὴ τὸ ρομελιώτικο «Λαγιαρνὸ» τραγοῦδημένο καλὰ και χωρὶς ἀκομπανιαμένο ὅπως εἶναι σωστὸ. Ἡ κ. Σπανοῦδη συνώδεσε ἀριστοτεχνικώτατα, σὺν ἀληθινῶς Maître πού εἶναι, βοηθώντας τὴ σολίστα κι' ἀνυψώνοντας τὸ κἀντο μετὴ ἕνα ἀμίμητο ἀκομπανιαμένο ἂν και δὲν τὴν βοηθοῦσε καθόλου ἕνα ἀπαισιῶ μεταπολεμικὸ πιάνο.

Ἐχει πολλὰ μουσικὰ χαρίσματα ἡ Δδα Ἀνδρεάδη: κι' ἕνα ἀπ' τὰ μεγαλειότερα εἶναι ἡ πρωτόφανη λεπτότητα τοῦ αὐτιοῦ τῆς και ἡ ἀκρίβεια στὸν τόνο τὴν ὁποῖαν μπορεῖ και διατηρεῖ και σ' αὐτὰ ἀκόμα τὰ φορτίσιμα τῶν ἀφηλῶν φωνῶν. Ἐπίσης χροματίζει πολὺ ἔμμορφα, κάνει παθητικώτατα πιανίσσιμα και δυο τρεῖς φορὲς ἔπιασε τὴν ὀκτάβα-νομίζω-ἀβίαστα και μ' ἕνα ἀνεπαίσθητο πορταμένο πηδώντας ἀπὸ μιά γεμάτη φωνὴ τοῦ στήθους σ' ἕνα πιανίσσιμο μετὴ φωνὴ τοῦ κεφαλοῦ πού θὰ τιμοῦσε και μὴ μεγάλη τεχνίτρα.

Μετὴ τέτοια προσόντα θὰ πάγει βέβαια πολὺ ἐμπρός ἡ Δδα Ἀνδρεάδη. Τὸ μόνο πού τῆς λείπει ἀκόμα εἶναι τὸ χοῦ, τ' ἀθάνατο στυλ πού θ' ἀποκτήσει ὅταν τελειοποιηθῇ στὴν Ἑδέση.

Κι' ἔτσι δὲν ἀμφιβάλω πῶςθὰ τὴν χειροκροτήσουμε τότε τέλεια ὅταν θὰ περῶσε ἀπ' τὴν πόλη νὰ μὰς ξανατραγοῦδησῃ και νὰ φύγει πάλι μακρινὰ ὅπως ἡ Καλό... .

Α. Τ.

ΧΡΟΝΙΚΑ — ΑΠΡΙΛΗΣ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΡΟΒΕΡΤΕΙΟΥ

δύσανε, το Σάββατο 10 του 'Απρίλη, την ήμερίδα του φιλολογικού Συλλόγου τους «'Αθηναί». Το πρόγραμμά τους μιά νέα αποκάλυψη υγείας και σοβαρότητας. Καμιά παραφωνία, όπ' εκείνες που έπαναστατούν την ανεκτικότητα μας μέσα σε οποιοδήποτε έλληνικό περιβάλλον, δεν παρουσιάστηκε για να ταραξεί τη σκέψη μου. Και το λέγω με το βαθύτερο πόνο: μετανοή που πήγα με την πρόθεση να σκεφτώ κι' όχι να διασκεδάσω. Γιατί κι' η ψυχολογία των μαθητών κι' η νοοτροπία τους κι' η εξωτερική τους ακόμη παράσταση, όλα γεννήσανε στην κρίση μου παραλληλισμούς κι' όλα με ανάγκασαν να πειστώ πως μέσα στην ξένη εκείνη ατμόσφαιρα δημιουργούνται οι αληθινοί Έλληνες του μέλλοντος. Είμαι σε θέση να γνωρίζω τα προϊόντα της σχολικής μας κακοδαιμονίας: περιορισμένη αντίληψη, σχολαστική μικρολογία, νοοτροπία ασυγχρόνιστη, διάθεση κακεκτικη και βρώμα, βρώμα, βρώμα... Μέσα στο Ροβέρτειο κυριαρχούσε η αστραφτερή υγεία και μια μελλοντική όρμη, ελληνική, ελληνικότατη, εκδηλούμενη όχι με λόγια συνθηματικά και κούφια, παρά με τους παλμούς μιας παντοδύναμης νεότητας, με τα φτερουγίσματα μιας ωριμασμένης σκέψης. Ο πρόεδρος τους, ένα παιδί, ένας νέος, ο κυριος Γ. Θ. Γκιλάδης. Μά μέσα στην καρδιά του ορθόδοξη ή άνησυχία του Έλληνικού όριζοντα, μέσα στη σπιθόβολη ματιά του ή σοβαρή εκτίμηση της αλυστάσης, μέσα στο μυαλό του ή ανάγκη της Νίκης. Όταν τελείωσε να μιλεί, τ' όμολογή, έδάκρυσα από ικανοποίηση και περηγάνεια.

Χαρίζω το λόγο του σ' όσους κυβερνούν χωρίς να πειπτούνται!

25η ΜΑΡΤΙΟΥ 1921

Μόλις δυό εβδομάδες πέρασαν από την ιστορική μέρα που συμπλήρωσε τα πρώτα εκατό χρόνια της Έλληνικής Έπανάστασης. Κ' είχε τόσες απαρνήσεις να γέ-ρη στο νου μας εκείνη ή μέρα, τόσες τιτανομαχίες, τόσους ήρωϊσμούς!

Πρίν από εκατό χρόνια ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ύψωνε στο μοναστήρι της Αγίας Λαύρας το λάβαρο της λευτεριάς. Πρίν από εκατό χρόνια ξεψυχούσε στη μαρτυρική άγχόνη ή Πατριάρχης Γρηγόριος ή Ε'. Οι λεοντόκαρδοι πολεμιστάδες της στεριάς σκορπούσαν το θάνατο στα στήθη του έχθρου, έντ' στο πέλαγο οι Κανάρηδες και οι Μπουρλουλίτες απέρναν τα σπινθήρια του στόλου του Καπετάν Πασά άπάντα στα γαλάζια νερά του Αιγαίου.

Έκατό χρόνια πέρασαν από τότες, εκατό αιώνας για τον Έλληνισμό που περίμενε με άγωνία να δει την πραγμάτωση του μεγάλου όνειρου του. Επί όγδόντα όκτώ χρόνια πάλαψε το έθνος στα χαμένα τόν άγωνα των δικαίων του, άγωνα άπιστο γιατί είχε να κάνει με έχθρο δυ-νιό και έπαινιδιο. Το φαρμάκι της απέλπισιάς άρχισε να δηλητηριάζει την ψυχή του τη στιγμή που άρχισε πιά να μη πιστεύει στα ιδανικά του. Και τότες, στα 1909, συντελέστηκε το θαύμα του αιώνα μας. Άξαφνα, άνάμους στα μάτρα σύννεφα που σκοτεινιάζαν τον όριζοντα, γένησε

το λαμπερό άστρο της αύγης, το άστρο που μας ώδηγούσε στη γή της επαγγελίας. Τότες είδαμε κάτι τι το άφάνταστο, κάτι τι που μόνο οι άφελείς και οι φάντασι-έπληκτοι τολμούσαν να έλπίζουν. Είδαμε τη μικρή και ταπεινωμένη Έλλάδα, που είταν ως τότες ένας στόχος για τις νότες του Σερβεί και για τά ρανιφέστα του άγιά της Θεσσαλονίκης, είδαμε τη γτροπιασμένη εκείνη Έλλάδα να ύψωνη περή-φανη το κεφάλι και τ' άνοίγη φιλόστοργα τη μητρική της άγκαλιά για να δεχτή στους κόλπους της τά πογεμένα της παιδιά. Δυό βήματα μέναν ακόμη για να φτά-ξουμε στο ιδανικό της υγείας, για να δοίμε τις κλειστές πόρτες να ξανανοίγουν και το Μαρομαρωμένο Βασίλειά να ξεπροβάλλη καβάλλα για να μας ώδηγήση στη μεγάλη κκλησιά. Και περιμέναμε με λοχτάρα τη μέρα εκείνη για να φωνάζουμε όλοιμέ μιά φωνή «Νέν έπολύεις τον δουλόν σου, Δέσποτα».

Δέν είταν έμως γραφτό να δοίμ' έμεις εκείνο που όνειρεύτηκαν τόσες γενεές έλευθέρων και σκλάβων. Κι' άκούμε σήμερα την άγρια βροντή του κανονιοδ ένει που έπρεπε τ' άνταλαγή το κελάδημα του άηδονιοδ και το είρηνικό τραγούδι του γεωργιοδ που όργώνει το χωράφι του. Από μακριά φτάνει ως έμάς το γογγιτό των πληγωμένων παλιχαριών και τά θλιβερά άναφύλλητά των μονάδων που κλαί-νε τ' άμοιρα παιδιά τους. Μέσα σ' αυτό το θρήνο, μπροστά στους νεκρούς των ά-δελφών μας που πέφτον όλημερίς θύματα άγριας μανίας, ή χαρά που μας φέρνει ή ιστορικός αυτός χρόνος σβίνεται, χάνεται και τη θέση της παίρνει το άγριο αίσθη-μα της έδίκησης.

Ποιό θα είναι το τέλος αυτής της φοιτούνας; Θα βγή και πάλιν ή Έλλάδα μας με το μέτωπο ψηλά; Γρωτοίμε όλοι μας με άγωνία στην ψυχή, κι' ή πόνος σφίγγει την καρδιά μας. Και έπάρχουν οι άπαισιόδοξοι που άρχισαν ν' άρριβαί-λουν για το μέλλον. Υπόσχονται οι όστερικοί που φτάνει ένα φύσημα του άγέρα, μιá αναποδιά της τύχης για να τους κάνη να χάσουν κάθε πεισθήση που έχουν. "Ας κλείσωμε τ' αντίμας στους πρώτους κι' άς περιφρονήσωμε τους δεύτερουσ. Κι' οι δυό τους είναι φαρμακερά φειδιά που σκορπούν δηλητήριο στις πληγές που άνοίχουν. Ας χαθοίμε οι ίδιοι καλύτερα παρά να χάσωμε την πίστη μας στην αί-ωνια Έλλάδα. Ναι, Κερίες και Κόριοι! Λαός που έζησε για να έγκολπωθή και ά-ναδείξη ήτι καλό και όφραίο είδε ως τώρα ή κόσμος, λαός που μπορεί όποτερα από σκλαβιά τεσσάρων αιώνων να σηκώση τ' άρματα για να πάρη πίσω τη λευτεριά του, ένας τέτοιος λαός δέν πεθαίνει ποτέ, γιατί ούτε θεικός νόμος το έπιτρέπει μιá ούτε κι' ανθρώπινοσ. Έζησαν και άλλα έθνη στην άρχαιότητα πιο μεγάλα και πιο ισχυρά από το Έλληνικό. Τι μένει όμως σήμερα από την παντοδύναμη Βαβυ-λώνα παρά μόνο μερικά ερείπια, τά μόνα άπομεινάρια της πηρασμένης δόξας; Τι μένει από την Κροχηδόνα που κυριαρχούσε μιá μέρα σ' όλη τη Μεσόγειο; Πέτρες κι' άμοιρα συντήριμιο.

Οι ιδέες μόνο κάνουν τα έθνη και ή Έλληνισμός είναι μια ιδέα. Ιδέα είταν ή υπερανθρώπη εκείνη δύναμη που κατατρόπωσε τις όρδες των βαρβάρων, ιδέα εκεί-νο που έκανε την κοσμοκράτειρα Ρώμη να σέρνεται, αυτή ή νικήτρια, σκλαβιά της νικημένης Έλλάδας. Μιá ιδέα διατήρησε και γαλούχησε το έθνος στα μάτρα χρό-νια της σκλαβιάς και μιá ιδέα θα μας ώδηγήση στην τελική μας έθνική αποκατά-σταση. Ας έγκυλοποθοίμε σαν ιερό κειμήλιο την ανεχτίμητη αυτή κληρονομιά των πατέρων μας, κι' άς τη φυλάξωμε σαν κόρη των ματιών μας για να τη μεταδώ-σωμε άμώλετη στα παιδιά μας. Και τότες άς μην άρριβαίλλωμε ότι άργά ή γρή

γορα μετά δέκα χρόνια ή μετά χίλια θα δούν οι ύπαγοί μας, εκείνο που δεν αξιοθήκαμε να δοίμε έμεις.

Και βροντά και πέλας το κανόνι και μέσα στην άγρια κάταχνιά της μάχης σά να βλέπω τον ήρωιστή του 21 να οδηγεί τη φυλή στα μεγάλα πεπρωμένα της, σά ν' άκουω το θούριο του 21 ν' άντηγεί στις χαράδες της Ανατολής, άπαρ-ίτα-νια όπως έκατό χρόνια πριν το καταιφύρα της Στεριάς και του Μοσφιλά άντια-λούσαν το τραγοίδι του Ρίγα του Φεραίου. Μαρός διαβαίνει ο άγωνιστής με γέ-μωό το σπαθί και πίσω άκολουθούν οι λεγόμενες των νέων σταυροφόρων.

Και θυμούνται τους στίχους του ποιητή:

Βροντά κανόνι! άγοβόλουν οι ριμμάτιες κ' οι κάματοι
σά λιονταριών άνήμερων οπαρχαχικές φωνές
κ' είν' όλα σιάχτη' ένας καπνός το κάθε τι που λήμπει
μς στον άγωνα της Ζωής, τα νεύατα, οι λεβεντιές!

Τί κ' άν ποτήρια αίματα τ' άνέτηρητα κομμάτια
παλκαριών έσώριασαν στη σκλοβομένη Γή;
Γιά της πατρίδας την τιμή πή τον το παλκαρία
Κ' είναι γλυκειά άνθύμηση κ' ή πιο βαθιά πληγή.

Βροντά κανόνι! Το έλαον το δέκρο ν' άκουσθη
κ' άνομα ποδοπάτησαν ταφάννοι τχθροί, Βανδάλιοι
κι' όσοι μεθαύριο ζήσουμε, θάνα μια νέα ζωή
σέ μιαν Έλλάδα άθάνατη, τρισέυδοξη, μεγάλη.

Αυτά μας είπε ο κύριος Γκιλάης. Αυτό δεν μπορεί να μας, τα πεί γιατί θα να ζήσει, γιατί κι' άν τα ζήσει δεν είναι σέ θέση να μας τα πεί κανέννας τελαμηνι-τος δικού μας γυμνασιού. Και σκέφτηκε: "Αραγε ή σύγχρονη έλληνική αίκογένεια δεν είχε να κληροδοτήσει στην κοινωνία μας κι' άλλους τέτοιους νέους; Αραγε ο κύριος Γκιλάης άποτελεί μια όραία εξαίρεση; Πρέπει ν' αποδώσουμε το φαι-νομένο σε κάποια εξαίρετική ψυχολογική έκδηλωση ή στον τρόπο με τον όποιο καλλιεργήθηκε, μορφώθηκε, άναπτύχθηκε ο οργανισμός αυτός; Και θυμήθηκε την καθαρεύουσα που γεμίζει το μυαλό των παιδιών μας με λέξεις χωρίς παράσταση. Και θυμήθηκε τα ύποσργικά σενάκια του κυρίου Γούναρη και τους πατριωχι-κούς τεσπερίδες του κυρίου Θωμά-ρεϊζ, τ' άπαρσιότητα αυτά δεκανίκια που ση-ρίζουν κάθε τόσο τα κολλασμένα γυμνάσια της έθνογένεσης. Κ' έσκεψα το κεφάλι μου βαρέ κ' έ, για γοργά μς' όσο πος όριζοντες του Βόσπορου, γιατί άκουγα τρι-γύρω μου το αίσονιο τραγούδι της φύσης, σά μια δεινή διαμαρτυρία για την έγ-κληματική άνωσθησία μας.

Φίλω το λαμπρό μέταλλο του εγγενικού νέου. Άς είναι η σπασίμης της άγν-της και της έπιτημής μου προς όποις τους Έλληνες του Γαβήματιο που Μίνα τη φωτεινή τους φιλάγα γέφυ στο σύμβολο της "Αθηνάς, της θεάς της Σο-φίας και της Νεότητας.

Ο. ΜΠΕΚΕΣ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΚΩΝ ΠΟΛΕΩΣ

Το εύγενικότερο και τολμηρότερο βήμα που έκαμε ως τώρα ή γυναίκα προ-τοβουζία στην Πόλη μας.

Μιά ένδοξοσώδικη κραυγή της Κας Σ Σπανούδη, της ύπέρροχης αυτής Έλλη-νίδας που τόσο περιήφανα κρατεί τη σημαία κάθε πνευματικής μας κίνησης, μια φωτεινή σπύθα καλωσύνης και φίλτρου που φωτίσει την άσπύγκριτη σέ γλυκότητα μορφή της Κας Κέντρον, της άντάξιας κόρης του σοφού μας Φωτιάδη, ένα σινο-φρόσμα που έκανε πιο βαθύ το φωτισμένο από έπιστημονική σκέψη μέτωπο της Κας Μαναηλαγλου. Και το θαύμα συντελέσθηκε. Το έγερτήριο σάλπισμα "Έλλη-νίδες βοηθήσατε τα πληγωμένα άδέλφια μας" σάν ένας παλμός άπύραντης άγάπης και άδελφωσύνης έδωσε τη διάφανη άμύσησφαιρα κάθε αισθαντικής γυναίκας. Και οι Έλληνοσούλες μας τρέξαν άθροές. Ήταν 300 περίπου στην πρώτη συνέ-λευση. Κι' ήλθαν εκεί σάν άλλες ηρωόφρες με εύφοδιαστό το κίνιστρο της ψυχής τους να φέρουν τα μύρα του πόνου και του έλείους στο νέο Γολγοθά των άδελφών μας. Κ' είδα κυρίες άριστοκράτισες, που άφήκαν τις κοσμικές τους άσχολίες και τα άπολαυστικά τους κέντρα, κι' άλλες με το βλέμμα βαρό άπ' την έπίπονη πνευμα-τική έργασία, διεσθύντριες άνωτερων σχολιών, και βιοπαλαίστριες με φωνού το σημάδια μιάς κουρασμένης ζωής, όλες γυναίκες ηητίτες άδελφές, όλες σινωσπι-σμένες άδελφωμένες σέ μια κοινή ιδεολογία, άσπιλες ίθροες της Ίδέας της μεγά-λης αυτής θεάς της φυλής μας. Άς είναι εύλογημένες όσες γιγάντισες στην ψυχή και στο σώμα στείλωθηκαν όρθόκορμες να όφύσσουν ολόλυτο το νοό της Άγά-πης, και εύλογημένα τα χέρια που κινήθηκαν εύλαβικά στην άγιασμένη έργασία σέ στάση θεία σά σέ δέηση πρσοειχής.

Μά μς στο άσπιλο φτεροσγασμα της κοινής προσπάθειας για το ύπέρτατο αγαθό, τα μάτια κλωνισθνται έρευνητική και σταματούν διαρκώς πάνω σέ μέτωπα που φέρουν όλα τη σφραγίδα της ζωής από το πέραςμα του καιρού. Και πουθενά ή νεότη των 20 χρονών. Μά που είναι λοιπόν οι ζωηφόροι χιμοί που θα όφύσσουν τους όροσερούς βλιστοίς και θα μας δώσουν τους λαχταριστούς καρπούς των. Που ή άκτινοβολία των όφραίων νεανικών ματιών που θα φωτίσουν με το έλιόσφασμα της έλλιδας τα σκοτισμένα άπ' τον πόνο στήθια των παλκαριών μας.

Μόνο μερικές σπάνιες εξαίρεσεις (λίγες μαθήτριες σχολιών) που δεν προσθέ-τουν τίποτα στη σινολική έντίπωση. Και μς έρχεται σά μοκρυνός άντιλαλος, ή άπέλπιστική κραυγή της Κας Σ. Καλό, που μς επαναλόβαινε διαρκώς, όταν στην περσινή τουρνέ της είδε έρημες τις αίθουσες των σινωλιών της από νέους. Μά δεν έχετε λοιπόν νέους, δεν έχετε παιδιά:...

ΔΕΠΟΙΝΑ Ο. ΜΠΕΚΕ

ΤΟ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ!...

Βροφιλέστατοι άρχιερατικάς προϊστάμενοι, όσιότατοι ιερατικάς προϊστάμε-νοι, έντιμώτατοι έφοροσπίτροποι των ι. κών και Πρόεδροι των διαφόρων Σωμα-τείων, έλληνοσέτατων διεσθύντρις και διεσθύντριμα των Φιλάνθρωπικών και Έκσει-διστικών Ήμερών της Άρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως.

Α. Ι. Άστ 177

Γνωσθέντος, ότι κατά την διοργανωθείσαν υπό του Έλλην. Φιλολογικού Σώλλουσι άσκασησιστήν άκρόσασιν επί τη έκασονταετηρίδι της Έθνικής Παλιγγε

νεσίας εἰς ἣν προσκληθεῖσαι παρέστησαν αἱ ἀνώταται Ἐκκλησιαστικαὶ καὶ Ἐθνικαὶ Ἀρχαί, ἡγουμένου τοῦ Σεβασμ. Τοποτηρητοῦ τοῦ Οἴκουβ. Θρόνου, ἐξεφωνήθη λόγος πανηγυρικός ἐν γλωσσικῷ ἰδιώματι κοινῶς μὴ παραδεδεγμένῳ, ὁποῖασι τῆς Συνελεύσεως τῶν Δύο τῆς Ἐκκλησίας Σωμάτων, προτιπόμεθα, ὅπως ἐν δημοσίαις τελεταῖς καὶ πανηγύρεσι, ἐν αἷς μάλιστα προῖστανται αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ καὶ Ἐθνικαὶ Ἀρχαί, ἀποκλείητε ἢ χρησιμοποιήσῃς εἰς τοὺς ἀπαγγελλομένους λόγους γλωσσικῷ ἰδιώματι ἀντικειμένον εἰς τὰ κοινῇ παραδεδιγμένα καὶ τὴν καθιερωμένην ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους γλῶσσαν.

Εἶητε δ' ἐπὶ τούτοις ἐν Κυρίῳ ὑγιαίνοντες...

Ἐν τοῖς Πατριωχεσίσι, τῇ 27 Ἀπριλίου 1921

Ὁ Μ. Πρωτοσύγκελο: ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ

Σημ. τοῦ «Λόγου». — Ἄς μένουν ἡσυχοὶ οἱ συντάκτες τοῦ περιήρητον ἔγγραφον. «Ἡ εἰς τὰ κοινῇ παραδεδεγμένα καὶ καθιερωθεῖσα (ὅπως οἱ ἴδιοι τὸ φαντάζονται) ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους γλῶσσαν, θὰ ἐξακολουθήσῃ, εὐτυχῶς, νὰ εἶναι ἀποκλειστικὰ γιὰ «τὰς δημοσίας τελετάς καὶ τὰς πανηγύρεις, γιὰ τὰ πανηγύρια δηλ. ὅπως θάλεγε ὁ ἑλλ. λαός. Καὶ τοὺς βεβαιώνουμε πῶς δὲ νοιώθουμε καμιά ζήλεια γι' αὐτό...

ΞΑΝΑΔΗΜΟΣΙΕΥΟΥΜΕ

τὸ ὄραϊο ποίημα τοῦ κ. Ἀ. Μαρμέλη «Ἐλευθερία» τοῦ περῶσι στο τελευταῖο φυλλάδιο τοῦ «Λόγου» μὲ πολλὰ λάθη.

Ξέσκαφοι οἱ τάφοι κα' ἄδριαν ἄπειραχοι οἱ στανροί!

Στὴν ἐρημιὰ μονάχα ἡ νύχτα ἀστρομαχῶντας

σκεπὰ, ὀδηγήτρα πλένο, τῆ νεκροπομπῆ,

τὸ φωσφοροσκυματισμὸ τῆς νηλιαφώντας.

Κάποιον, μακριὰ ἀπ' τοὺς τάφους, ὁ νεκροθάφτης τώρα περπατᾷ!

Μιάς μυστικῆς καρμάνος τῶνοι μέσ' τὸ ἀπόλυτο ἀπηχοῦν

καὶ τοὺς ἀκοῦν μόνο οἱ ψυχῆς τοῦ νυχτοπερπατοῦνε

τὸ φωσφορίσιο κῆμα γδύνοννται κα' ἄσφατες,

νηλιά, στὰ αἰθέρια κέματα βουτοῦνε!

Κάποιον στοὺς ἄδειους τάφους γύρω ὁ νεκροθάφτης τώρα σταματᾷ!...

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Προσεχῶς, ὁ πολῦτιμος σύντροφός τοῦ «Λόγου» κ. Ἐλισαῖος Γιαννίδης, θὰ μᾶς ἀνακοινώσῃ, σὲ μᾶ ἀπὸ τῆς συναθροίσεως μῶς, τίς σκέψεις του γιὰ τὴ νεοελληνικὴ ὀρθογραφία. — Ἡ συγκέντρωσις θὰ παρουσιάσῃ ἔκτακτο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐπιτροπὴν συζήτησης.

ΔΙΟΡΘΩΜΑΤΑ

Σελ. 313 στροφὴ 1η στίχ. 5 καὶ 6 διάβαστε:

Μ' ἄριστον ἀπὸ παιδὶ ἀχαρῆς μᾶς Μοῖρος

ἀγρίας ὁ ἄνθρωπος, θεᾶ, δόσ' τοῦ γαλίνῃ!

Σελ. 318 στὸ «ἐρωτικὸ σοῦνέτο» στίχος 9, ἀντὶ «φανερῶθηρες», γράψτε: φανερώσεαι! Σελ. 318 στίχ. 3 ἀντὶ «νῆβλεπε», γρ. «νῆβλεπα».